

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK
BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KATILIM BANKACILIĞI
VE KONVANSİYONEL BANKACILIK ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat BOZKURT

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

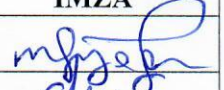

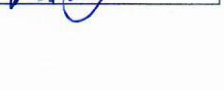
TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK
BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KATILIM BANKACILIĞI
VE KONVANSİYONEL BANKACILIK ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat BOZKURT

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 19/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü CİCİOĞLU	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KIRCA	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	MURAT BOZKURT
Öğrenci Numarası	:	Y156060019
Enstitü Anabilim Dalı	:	İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KATILIM BANKACILIĞI VE KONVANSİYONEL BANKACILIK ÜZERİNE BİR İNCELEME
Benzerlik Oranı	:	%19

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

19/06/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

19/06/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

Tarih: 19.06.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm,

Âlemlerin Rabbi olan yüce Allah (c.c)'a hamd, O'nun son peygamberi olan, önderimiz ve rehberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e salât ve selâm olsun.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca akademik bilgi birikiminden ve tecrübesinden faydalandığım, aynı zamanda maddi-manevi birçok desteğini gördüğüm, danışmanım kıymetli Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU hocama şükranlarımı sunuyorum.

Tez çalışmamın konusunun belirlenmesi, analizlerinin yapılması ve nihayete erdirilmesi aşamalarında yardımını esirgemeyen, beni her daim destekleyen, hem ağabeylik, hem hocalık yapan çok kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ALTINTAŞ'a en kalbi duygularıyla teşekkür ediyorum. Kendisine Allah (c.c)'dan bir ömür boyu sağlık ve afiyetler diliyorum. Tez jürimde bulunan ve çalışmamın her aşamasına değerli eleştirilerle katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KIRCA'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Şükrü CİCİOĞLU hocalarıma da teşekkürü bir borç biliyorum.

Ne zaman ihtiyaç duysam yanımda olan, fikirlerini önemseyen, muhabbeti ve babacanlığı ile sevdiğim Arş. Gör. Mustafa ÇALIŞKAN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatımda çok önemli bir yeri bulunan, eksiklerimi kapatan, moral ve motivasyon aşıl原因an çok kıymetli kardeşim Muhammed Mücahid SÜRÜCÜ'ye ve çalışma arkadaşımız olan Mustafa ALTUNDAĞ'a da özellikle minnettar olduğumu belirtmek istiyorum. İsmi yazmadığım bütün dost ve arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ediyorum.

Fedakarlıkları, özverileri ve sevgileri ile bugünlere gelmeme vesile olan muhterem babam Mehmet BOZKURT'a ve sevgili anneciğim Hacer BOZKURT'a teşekkürlerimi ve hürmetlerimi sunuyorum. Dualarını ve desteklerini her daim benimle tutan kıymetli ablalarım Hanife, Hatice ve Elif'e de ayrıca teşekkür ediyorum.

“Bir yıl sonrasını düşünüyorsanız tohum ekiniz. On yıl sonrasını düşünüyorsanız fidan dkiniz. Ancak yüz yıl sonrasını düşünüyorsanız bir insan yetiştiriniz” şuuruyla çalışmalar yapan Anadolu Gençlik Derneği mensuplarına ve “Biz Bir Milletiz” prensibiyle gayret sarf eden UDEF ailesine teşekkür ediyor, şükranlarımı sunuyorum.

Murat BOZKURT

19.06.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM 1 : GENEL HATLARIYLA BANKACILIK SİSTEMİ: TARİHSEL VE FONKSİYONEL BİR GÖZ ATIŞ	5
--	----------

1.1. Bankacılık Sistemi	5
-------------------------------	---

1.2. Bankacılık Sisteminin Tarihçesi	6
--	---

1.2.1. Dünyada Bankacılık Sisteminin Gelişimi	7
---	---

1.2.2. Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Gelişimi	8
--	---

1.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Bankacılık Sistemi	8
---	---

1.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Bankacılık Sistemi	10
---	----

1.3. Bankaların Türleri	13
-------------------------------	----

1.3.1. Kapsamlarına Göre Banka Türleri	13
--	----

1.3.1.1. Özel Bankacılık	13
--------------------------------	----

1.3.1.2. Perakende Bankacılık	13
-------------------------------------	----

1.3.1.3. Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking)	14
--	----

1.3.1.4. Evrensel Bankacılık	14
------------------------------------	----

1.3.1.5. Uluslararası Bankacılık	15
--	----

1.3.1.6. Holding Bankacılığı	15
------------------------------------	----

1.3.1.7. Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Bankalar)	15
--	----

1.3.2. Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri	15
---	----

1.3.2.1. Merkez Bankaları	16
---------------------------------	----

1.3.2.2. Ticaret Bankaları	16
----------------------------------	----

1.3.2.3. Yatırım Bankaları	16
----------------------------------	----

1.3.2.4. Kalkınma Bankaları.....	17
BÖLÜM 2 : FAİZSİZ BİR FİNANSAL SİSTEM OLARAK KATILIM BANKACILIĞI	18
2.1. Anahatlarıyla Katılım Bankacılığı	18
2.1.1. Katılım Bankacılığının Tanımı	18
2.1.2. Faizsiz Bankacılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	19
2.1.3. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Sebepler	21
2.1.3.1.Dini Sebepler	22
2.1.3.2.İktisadi Sebepler.....	22
2.1.3.3.Toplumsal Sebepler.....	23
2.1.3.4.Siyasal Sebepler	24
2.1.3.5.Türkiye'ye Özgü Sebepler	24
2.2. Faiz Kavramı Ve İslamda Faiz Yasağı	25
2.2.1. Faiz Kavramı.....	25
2.2.2. Faiz Kavramı Üzerine Yapılan Tartışmalar.....	25
2.2.3. Vade Farkı.....	28
2.2.4. Faizsiz Bankacılık Kavramı.....	29
2.2.5. İslam'da Faizin Yasak Olduğunu Bildiren Ayet ve Hadisler	31
2.2.5.1 Kur'an-ı Kerim'de Faiz	31
2.2.5.2. Hadislerde Faiz.....	34
2.3. Katılım Bankalarında Fon Yönetimi	36
2.3.1. Fon Toplama Yöntemleri.....	36
2.3.1.1. Özel Cari Hesaplar	36
2.3.1.2. Katılım Hesapları	37
2.3.2. Fon Kullandırma Yöntemleri.....	38
2.3.2.1. Murabaha	38
2.3.2.2. Mudaraba	39
2.3.2.3. Müşareke.....	40
2.3.2.4. İcare	42

2.3.2.5. Selem	43
2.3.2.6. İstisna.....	44
2.3.2.7. Sukuk.....	45
2.3.2.8. Teverruk.....	47
2.3.2.10. Komodite	48
2.3.2.11. Karz-ı Hasen	49
2.3.2.12. Risk Sermayesi.....	51
BÖLÜM 3: FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE: KURAMSAL VE KAVRAMSAL TEMELLER	53
3.1. Ekonomik Büyüme	53
3.2. Finansal Gelişme.....	54
3.3. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi Yaklaşımları	56
3.3.1. Arz Öncüllü (Supply Leading) Yaklaşım.....	56
3.3.2. Talep Takipli Hipotez.....	57
3.4. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Üzerine Ampirik Çalışmalar	57
3.4.1. Literatür Özeti	58
3.4.1.1. İslami Bankacılık – Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	58
3.4.1.2. Konvansiyonel Bankacılık - Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	62
BÖLÜM 4 : AMPİRİK ANALİZ	67
4.1. Araştırmanın Amacı.....	67
4.2. Veri ve Model	67
4.3. Yöntem ve Analiz Bulguları.....	67
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

ARDL	: Otoregresif Dağılımlı Gecikme Modeli (Autoregressive Distributed Lag Model)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFT	: Elektronik Fon Transferi
EUR	: Avrupa Para Birimi
FED	: Amerikan Merkez Bankası
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
SAV	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD	: Amerikan Doları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Katılım Bankacılığının Gelişim Aşamaları	30
Tablo 2 : Birim Kök Testi Sonuçları.....	68
Tablo 3 : ARDL (2,0,2,0,2) Model Tahmini	70
Tablo 4 : ARDL Sınır Testi Sonuçları	72
Tablo 5 : Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları	73

Sakarya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılık Üzerine Bir İnceleme			
Tezin Yazarı: Murat BOZKURT		Danışman: Doç.Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU	
Kabul Tarihi: 19.06.2019		Sayfa Sayısı: vii (Ön Kısım) + 90 (tez)	
Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı			
<p>Bu çalışma bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık özelinde tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde bankacılık sistemi incelenmektedir. Bankacılığın teorik temeli, tarihsel gelişimi ve temel fonksiyonları açıklanacaktır. Bunun karşısında kar – zarar ve faizsizlik esasına dayanan ve çalışmanın ana konusunu oluşturan Katılım Bankacılığı sistemi ikinci bölümde yakın plana alınmakta, bu sistemin dayandığı temel ilkeler, fon toplama ve kullandırma yöntemleri ve kendisini karşısında konumlandığı olgu olan faiz mefhumu incelenmektedir.</p> <p>Çalışmanın üçüncü bölümünde bankacılığın büyüme ile olan ilişkilerine bakılarak, bu konuda yapılmış olan ampirik literatür özetlenmiştir. İktisat literatüründe sıkça tartışılan “finansal gelişme mi ekonomik büyümeye etki eder yoksa ekonomik büyüme mi finansal gelişmeyi tetikler?” sorularına cevaben ortaya konan Talep Takipli, Arz Öncüllü Hipotez ve çift yönlü nedensellik kavramlarına değinilmiştir. Bu bağlamda Katılım Bankacılığı ve geleneksel bankacılık sistemleri ile ilgili dünyada yapılmış çalışmalar incelenecek, varılan sonuçlar özetlenecek ve Türkiye’de bu bankacılık türlerinin ekonomik büyümeye ne gibi katkılar sunduğu yahut sunabileceği niteliksel olarak anlatılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda bu konuda yapılan diğer ampirik çalışmalara ait araştırma metodolojileri tablo yardımıyla tasnif edilmiştir.</p> <p>Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye’de Katılım Bankacılığının ve Konvansiyonel bankacılığın çeyrek dönemlik verileri ile özel sektöre kullandığı kredilerin iktisadi büyüme üzerindeki etkileri ekonometrik modellerle analiz edilmiştir. Çıkan sonuçlara göre politika önerileri üretilmiş ve yapılacak olan diğer çalışmalar için fikirler beyan edilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: : Bankacılık Sistemi, Katılım Bankacılığı, Ekonomik Büyüme, Finansal Gelişme, ARDL			

Sakarya University

Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Impact on Economic Growth of Banking Sector in Turkey: Participation Banking and Conventional Banking on A Review			
Author of Thesis: Murat BOZKURT Supervisor: Assoc. Prof. Fatih YARDIMCIOĞLU			
Accepted Date: 19.06.2019		Number of Pages: vii (pre text) + 90 (main body)	
Department: Islamic Economics and Finance			
<p>This study was conducted to determine the impact of the banking sector on economic growth in terms of participation banking and conventional banking. The first part of the study examines the banking system. The theoretical basis, historical development and basic functions of banking will be explained. Against this, the Participation Banking system, which is based on profit - loss and interest - free and which constitutes the main subject of the study, is taken into consideration in the second section, the basic principles on which this system is based, the methods of collecting and using funds, and the notion of interest, which is the case that is positioned against itself, is examined.</p> <p>The theoretical basis, historical development and basic functions of banking will be explained. Against this, the Participation Banking system, which is based on profit - loss and interest - free and which constitutes the main subject of the study, is taken into consideration in the second section, the basic principles on which this system is based, the methods of collecting and using funds, and the notion of interest, which is the case that is positioned against itself, is examined.</p> <p>In the third part of the study, the empirical literature on this subject is summarized by looking at the relationship of banking with growth. The concepts of demand follow-up, supply hypothesis and bi-directional causality, which are discussed in the economic literature, in response to the questions of ensel Does financial development affect economic growth or does economic growth trigger the development of finances?</p> <p>In this context Participation Banking and made the world associated with traditional banking systems studies to be analyzed, conclusions will be summarized and these types of banking in Turkey that contribute, such as how economic growth or will be explained qualitatively to offer. At the same time, research methodologies related to other empirical studies on this subject have been classified with the help of the table.</p> <p>In the last part of the study of Participation Banking in Turkey and quarterly data on the effects on the private sector to the economic growth of the loans it has been analyzed with conventional banking econometric models. According to the results, policy proposals were produced and ideas were expressed for other studies.</p>			
Keywords: Banking System, Participation Banking, Economic Growth, Financial Development, ARDL			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Ekonomilerin sahip olduğu finansal sistemlerinin gelişimi ile büyümesi arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik tartışılmıştır. Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedenselliğin tespit edildiği çalışmalar arz öncüllü hipotezler şeklinde tanımlanmışlardır. Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru nedenselliğe ulaşan çalışmalar ise talep takipli hipotez olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında çift yönlü nedenselliğe ulaşılan çalışmalarda söz konusudur. Diğer bir tartışma konusu ise finansal gelişmenin büyüme üzerindeki pozitif ya da negatif etkiye sahip olmasıdır. Literatürde her iki sonuca ilişkin bulgulara da rastlanılmaktadır.

Finansal sistemin fonksiyonlarının sağlıklı bir biçimde işlevlerini yerine getirdiği ekonomilerde, teoride ki gibi pozitif etkiye ulaşılırken finansal sistemde meydana gelen aksaklıkların görüldüğü ekonomilerde negatif ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın da temel amacı finansal sistemin en önemli sac ayaklarından birini oluşturan bankacılık sistemini ve bu sistemin iktisadi büyümeye olan katkısını hem katılım bankacılığı hem de konvansiyonel bankacılık perspektifinden incelemek olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Dünyada ve Türkiye’de hızla büyüyen, gelecek yıllarda sektördeki payını yüksek oranda artırması beklenen, özelde Müslüman toplumların faiz hassasiyetinden dolayı ekonomik sisteme kazandıramadıkları fonları faizsizlik ve kar–zarar ortaklığı modeline dayanarak işleyen Katılım Bankacılığı sistemini ve bu sistemin ülke ekonomisinin büyümesine olan etkisini analiz etmektir. Ekonomik büyüme içinde şuan bankacılık hizmet ve faaliyet kollarının gittikçe artan bir hacime sahip olması GSYİH içindeki gerçekleşen reel anlamda büyümeye etkisinin de yönünü göstermektedir.

Diğer yandan finansal sistem içerisinde çok önemli bir paya sahip olan, ülke ekonomilerine katkılarda bulunan lakin faizle çalışması dolayısıyla, bu hassasiyete sahip kimselerin tercih etmediği geleneksel/faizli bankaların da ekonomik büyümeye olan katkılarını analiz edebilmek bu çalışmanın temel amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Bankacılık sistemi içerisinde amaçlarına ve kapsamına göre birçok farklı bankacılık türü vardır. Türk bankacılık sisteminin genel olarak, mevduat bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları, merkez bankası ve katılım bankalarından oluştuğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada dünyada İslamic Banking olarak adlandırılan, Türkiye’de ise Özel Finans Kurumları, Faizsiz Bankacılık, gibi dönem dönem farklı isimler alan faizsizlik ve kar zarar ortaklığı esasına dayalı faaliyet gösteren Katılım Bankacılığı sistemi ile faizle çalışan, konvansiyonel, diğer bir ismiyle geleneksel bankacılık sistemi yakın plana alınmaktadır.

Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada Merkez Bankası ve TÜİK’in verileri kullanılarak, Türkiye’de 2005 – 2016 yılları arasında Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığının gelişiminin ekonomik büyümeye olan etkileri bir yılda ele alınan çeyrek dönemlik veriler yardımıyla analiz edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde bankacılık sistemi incelenmektedir. Bankacılığın teorik temeli, tarihsel gelişimi ve temel fonksiyonları açıklanacaktır. Bunun karşısında kar – zarar ve faizsizlik esasına dayanan ve çalışmanın ana konusunu oluşturan Katılım Bankacılığı sistemi ikinci bölümde yakın plana alınmakta, bu sistemin dayandığı temel ilkeler, fon toplama ve kullandırma yöntemleri, ve kendisini karşısında konumlandığı olgu olan faiz mefhumu incelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bankacılığın büyüme ile olan ilişkilerine bakılarak, bu konuda yapılmış olan ampirik literatür özetlenmiştir. İktisat literatüründe sıkça tartışılan “finansal gelişme mi ekonomik büyümeye etki eder yoksa ekonomik büyüme mi finansal gelişmeyi tetikler?” sorularına cevaben ortaya konan Talep Takipli, Arz Öncüllü Hipotez ve çift yönlü nedensellik kavramlarına değinilmiştir. Bu bağlamda Katılım Bankacılığı ve geleneksel bankacılık sistemleri ile ilgili dünyada yapılmış çalışmalar incelenecek, varılan sonuçlar özetlenecek ve Türkiye’de bu bankacılık türlerinin ekonomik büyümeye ne gibi katkılar sunduğu yahut sunabileceği niteliksel olarak anlatılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda bu konuda yapılan diğer ampirik çalışmalara ait araştırma metodolojileri tablo yardımıyla tasnif edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye’de Katılım Bankacılığının ve Konvansiyonel bankacılığın çeyrek dönemlik verileri ile özel sektöre kullandığı kredilerin iktisadi büyüme üzerindeki etkileri ekonometrik modellerle analiz edilecektir. Çıkan sonuçlara göre politika önerileri üretilecek ve yapılacak olan diğer çalışmalar için fikirler beyan edilecektir.

Çalışmanın Yöntemi ve Sayıtları

Çalışma kapsamında ekonometrik analiz ve sınama testleri için oluşturulan hipotezler konvansiyonel bankacılığa ait veriler ve katılım bankacılığına ait verileri ayrı ayrı değerlendirilmek için şu şekilde tanımlanmıştır;

H1: Bankacılık sisteminin gelişimi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki vardır.

H2: Bankacılık sisteminden ekonomik büyümeye doğru nedensellik vardır.

Katılım Bankacılığı sistemine son yıllarda artan rağbet, devletin bu konudaki teşvikleri ve kurumlar oluşturma çabası ve ülkemizin ilerleyen yıllarda İslami Finansın merkezi olabilme yolundaki çabaları açısından çalışma son derece önem arz etmektedir. Zira çalışmanın neticesinde var olan eksikler ortaya konmaya çalışılacak ve bu minvalde politika önerileri sunulacaktır.

Türkiye’de bankacılık sistemi ve büyüme üzerine birçok çalışma yapılmış olsa da Katılım bankacılığının ve de geleneksel bankacılığın ekonomik büyümeye olan etkisini bir arada inceleyen çalışma yok denecek kadar azdır. Bu da çalışmanın özgün bir değerinin olacağını göstermektedir. Bu çalışmanın temel amacı da yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye’de katılım bankacılığının ve konvansiyonel bankacılık sisteminin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda bankacılık ve finansal sistem ile ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar incelenip açıklanacak sonrasında bankacılık sektörünün çeyrek dönemlik verileri kullanılarak ekonometrik bir uygulama yapılacaktır. Bu uygulamanın neticesinde Türkiye’de var olan katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık sistemini üzerine öneriler, politikalar ve uygulamalar sunmak tezin bir diğer amacı olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın neticesinde ülke ekonomileri için büyük önem arz eden büyüme olgusuna, finansal aracılık yapan kurumların diğer bir deyişle bankacılık sisteminin ne gibi katkılar sunduğunu, ne gibi artılar yahut eksiler doğurduğunu ortaya koyarak, çeşitli politika önerileri sunmak hedeflenmiştir.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği inceleyen çalışmaların çoğunda, çift yönlü nedenselliğe ulaşılmış, diğer yandan bu çalışmaların pozitif yönlü olduğu doğrultusunda bulgulara rastlanmıştır. Türkiye’de de bu minvalde birçok bilimsel çalışma mevcuttur. Mevcut çalışmalarda bankacılık sistemi faizli bankacılık – faizsiz bankacılık şeklinde tasnif edilmemiş, genel olarak bir bütün halinde incelenerek ekonomik büyümeye olan etkileri analiz edilecektir. Bu bağlamda, bu çalışmanın literatüre katkı sunacağı söylenebilir.

BÖLÜM 1 : GENEL HATLARIYLA BANKACILIK SİSTEMİ: TARİHSEL VE FONKSİYONEL BİR GÖZ ATIŞ

1.1.Bankacılık Sistemi

Bankacılık sistemi küresel ticari faaliyetlerin sağlıklı şekilde işleyebilmesi için zaruri bir hâl almıştır. Bankalar yapmış olduğu ticari faaliyetlerle ekonomik büyümeye ve gelişmeye katkı sağlamaktadırlar. Yapılan ticari faaliyetler esnasında, yönetimin iyi örgütlenmesi ve doğru alınmış kararların sağlıklı şekilde uygulanması, bankacılığı ekonominin lokomotifi yapacaktır. Tersisi durumda ise olumsuz sonuçların doğacağı, sektörün krize gireceği ve ekonominin oldukça sıkıntılı bir pozisyona düşeceği ifade edilebilir.

Bankacılık sektörü yakın plana alındığında bahse konu sistemin beş farklı ana ilkesinin olduğu söylenebilir (Parasız, 2011:2). Bunlardan ilk ana ilke bu sistemde zamanın kıymetinin büyük olmasıdır. Zaman faktörünün finansal işlemler üzerinde doğrudan doğruya ciddi bir etkisi vardır. Zaman sektör içerisinde “vade” olarak isimlendirilmiştir. Vade uzadığı takdirde fon talep eden kişilere ekstra maliyetler doğacaktır. Maliyetlerin büyümesi fon arz ve talebine direkt olarak etki etmekte, bundan dolayı sektörün en önemli unsurlarından biri olan kredilendirme işlemlerinde fonlama ve kredi talepleri, vadeyi göz önünde bulundurarak gerçekleştirilmektedir.

Bankacılık sisteminin ikinci ana ilkesi riskin karşılıklı oluşu şeklinde ifade edilebilir. Bankacılığın ve finansal sistemlerin neredeyse tümü dinamik bir yapıya sahiptir. Her an her bir olayın gerçekleşebilme ihtimali bazı zamanlar avantaj bazı zamanlarda ise riskleri doğurmaktadır. Risk faktörü tarafların birbirleriyle ödünleşmelerini gerektirmektedir. Örneğin işyerini, otomobilini, konutunu yahut değer addettiği bir varlığı sigorta altına almak isteyen bir kişi, ileri bir tarihte karşılaşma ihtimali bulunan olumsuz durumun maliyetini sigorta şirketine fatura etmektedir. Bu şekilde sigortalanan mal yahut değer riskini üstlenmekten kurtulmuş sayılır. Bunun karşılığında ise riski üstlenen tarafa belli bir ücret ödemek durumundadır. Riski üstlenen sigorta şirketi ise tabii olarak bu şekilde gelir elde etmektedir. Taahhüt edilen sürenin bitiminde herhangi bir olay gerçekleşmezse risk kalmaz ve riski üstlenen sigortacının geliri kar hanesine yazılır. Bu durum bankacılık sektöründe de benzerlik göstermektedir. Kredi arz eden firmalar, bu arzın maliyetini ve kredinin geri ödenmemesi riskini üstlenerek krediyi kullandırmakta ve gelir elde

etmektedir.

Bankacılık sisteminde üçüncü ana ilke karar alma süreçlerinde enformasyonun çok büyük öneme haiz olmasıdır. Bankacılık sektöründe yapılacak olan işin tutarı, bilgi toplama süreciyle doğru orantılı şekilde ilerlemektedir. Örneğin 5000 USD kredi kullanmak isteyen bir kişi ile 1 Milyon USD kredi kullanmak isteyen bir kişi, bankanın kredibilite araştırmalarında eşit düzeyde bulunmayacaktır. Banka daha yüksek miktarda kredi kullanmak isteyen kişiyi daha fazla araştırarak ve daha fazla enformasyon toplayacaktır. Diğer taraftan düşünülecek olursa tasarruf sahipleri de, ellerinde bulunan değerleri getirisi daha yüksek olan bankalara yatırma yönünde eğilim gösterecektir. Tabii olarak daha yüksek getirili bir yer bulmak bir bilgi /enformasyon toplama gerektirecektir. Bunlardan dolayı enformasyon bankacılık sektöründe kilit bir rol üstlenmektedir.

Bir diğer ana ilke piyasaların fiyat oluşumunda etkin olması ve kaynakların tahsis edilmesinde pay sahibi olmasıdır. Piyasalar arz edenler ile talep edenlerin buluşma noktasıdır. Piyasalarda bankalar mevduat arz ederek aktiflerini satışa çıkarırlar. Fona sahip olan kişiler ise bankaların aktifini satın alır. Finans piyasaları bu alışveriş sürecinin süresini ve maliyetini düşürmek suretiyle önemli bir katkı sunmaktadır. Ülkelerin finans piyasalarının gelişmişlik düzeyi ile ekonomisinin gelişmişlik düzeyi ve ekonomik büyüklüğü arasında doğru orantı vardır. Büyüme – gelişmişlik ve piyasalar arasındaki bu ilişkilerin nedeni piyasaların kaynak tahsisi ve fiyat oluşturması ilkesidir.

Bankacılığın ana ilkelerinden beşincisi ise istikrar ve refah arasındaki ilişkidir. Riskin karşılıklı olması ilkesiyle bağıntılı olan bu ilke, risk düzeyinin düşük olmasıyla oluşan istikrarın güveni ve bu vesileyle refahın artması anlamına gelmektedir. Bireylerin risk faktörünü ortadan kaldırmaları her zaman mümkün olmamaktadır. Makro iktisadi risklerin minimum düzeye indirilmesi, devletin rolünü yükseltmesiyle gerçekleştirilebilir. Örneğin fiyatlar istikrarsız şekilde ilerliyorsa Merkez Bankası bu konuda müdahil olmalı ve görevini ifa etmelidir. Fiyatların istikrarlı olması, ekonominin büyümesine, ülkenin gelişmişlik düzeyini ve refahını artırmasına yardımcı olacaktır. Şayet bir ekonomide refah artarsa bankaların etkinliği ve verimliliği de artacaktır.

1.2.Bankacılık Sisteminin Tarihçesi

Bankacılık sisteminin tarihi gelişimi milattan öncesine dayandırılmaktadır. Bu çalışmada bu tarihsel süreç Dünya’da ve Türkiye’de bankacılık sisteminin gelişimi şeklinde iki

başlık altında incelenecektir. Türkiye’de bankacılık sisteminin gelişimi ise cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde iki başlık altında incelenecektir.

1.2.1.Dünyada Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Banka kelimesinin kökü İtalyanca’da kullanılan, tezgah, masa veya banko manasına gelen “banco” ifadesinden gelmektedir.

Tarihte bilinen ilk banka yapısı, Babil’de günümüzde Warka olarak bilinen ve daha evvel Uruk kentinin inşa edildiği topraklarda milattan önce 3500 tarihinde kurulmuş olan “maket” adlı yapıdır. Hammurabi kanunlarında Maket isimli bu yapının nasıl işlediği anlatılmaktadır (Aykent, 1970:18). Bahsedilen bu bankanın orijinali kırmızı tonlarda inşa edilmiş bir kilisedir. Bu kilisenin papazları, talep eden kişilere tahıl, tohum ve tarımsal üretimde kullanılacak ürünleri borç olarak vermiştir.

Babil’de uygulanan ekonomik sistem ilk çağa özgü bir ekonomidir, yani paranın henüz kullanılmadığı bir ekonomik sistem mevcuttur. Bu ekonomide iki temel borç çeşidi bulunmaktadır. Bu borç türlerinden birincisi yüzde 33 faizle arz edilen arpadır. Verilen diğer borç ise gümüştür. Bu dönemde gümüş yüzde 12 ila 20 arasında faizle verilmektedir. Borç verme işlemleri kraliyet tarafından görevlendirilen memurlar aracılığıyla tasdik ettirilmiştir. Bunun sebebi ise tefeciliğin önüne geçmektir. M.Ö 1900’lü yıllarda kurulmuş olan Hitit İmparatorluğunda yüksek oranda bir tüccar sınıfı vardı. Hitit İmparatorluğu döneminde faaliyet gösteren büyük firmalar aynı zamanda iş bankalarının ilk örneklerini oluşturmaktadır. Bu imparatorluk M.Ö 1200 yıllarında yıkılmıştır. Tarihte Giges ismiyle bilinen bir lider Lidya devletini kurmuştur. Giges üstünde değeri muhakkak yazılı olan gümüş-altın alaşımını temsil edecek madeni parçaları düşünmüş ve günümüzde kullanılan paranın temelini oluşturmuştur. Bu gelişmelerden sonra para yaygınlık kazanmış ve Yunanlılar para tüccarlığı yapmaya başlamışlardır. Aynı zamanda Yunanlılar banka tekniğini oldukça geliştirmişlerdir. Günümüzde deniz sigortası şeklinde bildiğimiz işlemler yaparak, büyük seferlere çıkanlara borç para vermişlerdir. Aynı zamanda Yunan bankacılar müşterilerinin mücevher, altın gibi kıymetli eşyalarını emanet ettiği kasa görevi görmüş, müşterilere kefil olmuş, çek olarak isimlendirdiğimiz evrakı bulmuşlardır (Meunger, 1969:10-21).

Orta çağda bankacılık incelenecek olursa ilk olarak Bizans parası dikkat çekmektedir. Bu dönemde çok büyük bir güce ve toprağa sahip olan Bizans ekonomik bütünlüğünü kendine ait olan para sayesinde sağlamıştır. Bizansın sahip olduğu güç kadar parası da bir

o kadar istikrarlı ve güvenilir bir haldeydi.

Para alanında kat edilen bu mesafelerden sonra bankacılık alanında çok önemli bir gelişme yaşandı. Bu önemli gelişme Templiler tarafından bulunan ve kullanılan çift taraflı kayıt tutma sistemiydi. Bu sisteme ait ilk belgeler 1286 tarihlidir. Fransız milli kütüphanesinde bulunan bu kayıtlar, Paris mabedine ait durumdadır. Muhasebe teorisiyle ilgili ilk ilmi eser ise 1494 yılında Luca Pacioli tarafından yayınlanmıştır. (Meunger, 1969:45).

Tüm bu merhalelerin ardından günümüzde kullanılan bankacılığa 17. Yüzyıllarda geçildiği görülmektedir. Bu aşamalardan sonraki süreci Chick yapmış olduğu araştırmada 7 evreli şekilde ele almıştır. İlk evrede mal para sistemi mevcuttur. Bu noktada bankalar yatırımcı ve fon sahibini buluşturan bir aracı kurumdan müteşekkildir. İkinci evrede şube bankacılığı gelişim göstermiş, banka sayısı azalmış lakin bankalar büyümüştür. Üçüncü evrede ise bankalar yeterince büyüme kat etmiş ve birbirlerine borç verdikleri bir sistem geliştirmişlerdir. Bir sonraki evrede merkez bankalarının herkesten sonra ödünç verme konsensüsü oluşmuştur. Beşinci evre Amerika'nın ve İngiltere'nin merkez bankalarının rezerv kısıtları koyduğu evredir. Bu evrede borç yönetimi uygulamaları aktifleşmiş ve fonlar kullanımı daha etkin bir hale getirilmiştir. Altıncı evre faiz oranlarının yükseldiği lakin bankaların kredi taleplerine yüksek oranda kredi arzıyla karşılık verip kredi portföylerinin devamlılığını sağlayamadıkları evredir. Yapılan çalışmada son evre, yaygın piyasanın olduğu diğer bir ifadeyle piyasalarda serbestleşmenin yaşandığı, banka ve banka dışı kuruluşlar arasında ayrımın kalmamaya evrildiği aşamadır. Günümüzde küresel anlamda bu evreyi yaşadığımız ifade edilebilir (Işık, 2010:107-112).

1.2.2. Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Bankacılığın Türkiye'deki gelişim seyrini iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bu bölümde Cumhuriyet öncesi bankacılık sistemi ve Cumhuriyetin ilan edilmesinin akabinde iktisadi olarak Batı odaklı bir sistem oturtulmaya çalışılan Cumhuriyet sonrası bankacılık incelenecektir.

1.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Bankacılık Sistemi

Osmanlı döneminde bankacılık sektörü 19. yüzyıllarda kurumsallaşmaya başlasa da, bu dönemin öncesinde günümüz bankacılığının dışında, kendine has bir finansal yapı mevcuttu. Krediyeye ihtiyaç duyan kesimlere dönük dört farklı alternatif vardı. Bu

alternatiflerden ilki, para takası, teminat mektubu sağlama, iskonto ettirmek üzere borç senetleri verme ve ödünç verme vazifeleri olan ekseriyetle gayrimüslimler eliyle kurulan ve hazinen tescil ettiği sarraflardı. Diğer alternatif mudaraba müessesesiydi. Mudarabada amaç, emek-sermaye ortaklığı üzerine inşa edilen işletmeler kurmaktır. Bir diğer alternatif ise esnafın işletmiş olduğu kredilendirme veya sigortalama işlemlerini yapan “orta sandıkları” isimli müesseseydi. İhtiyaç duyan esnaf, bu sandıklardan borç temin ederlerdi. Bu sistem Osmanlı’da 1909 yılına kadar devam etmiştir. Osmanlı’nın finansal sistemi içerisinde kredi talep edenlerin son alternatifi ise para vakıflarıydı. Çoğu zaman düşük faizli kredi veren bu müesseselerin kurulmasındaki amacın, sıkıntıda olan Osmanlı esnafını, tefecilerin yüksek faizli kredileri altında ezdirmemek olduğu ifade edilebilir. Osmanlı’da 1161 adet para vakfının, 1456-1551 tarihleri arasında faaliyet gösterdiği arşivlerde görülmektedir (Erdem, 2010:290).

Osmanlı döneminde bankacılığın gelişim göstermemesine sebep olarak, Müslüman halkın faiz hassasiyeti ve erkeklerin ticari faaliyetlerden ziyade askerliğe ve bürokrasiye daha büyük yatkınlık duymaları şeklinde yorumlanabilir.

Osmanlı döneminde, Tanzimat Fermanı öncesi bankacılık anlamında resmi statüde bir girişim olmamıştır. Tanzimat öncesi genellikle galata bankerleri şeklinde isimlendirilen ve ihtiyaç duyan kişilere kredi veren sarraflar mevcuttu. Ancak Tanzimat fermanı sonrasında bankacılık sistemi resmi bir hüviyet kazanmaya başlamıştı. Bu dönemde dini otoritenin devlet üzerindeki etkisi zayıflamaya başlamış ve faizli işlemler ortaya çıkmıştı. Bu dönemde Osmanlı “kaime” olarak isimlendirilen kağıt para basmaya başlamıştı.

Kaimenin tam adı o dönemde para olarak kullanılan kağıt manasına gelen “Kaime-i Nakdiye-i Mutebere”dir. Bu kağıt paralar, ilk olarak matbaada basılmamış, elle yazılmış ve üzerine resmi mühür vurulmuş şekilde kullanılmaktaydı. El ile yazılmış olan paraların, kolay taklit edilebilirliğinden ve kısa bir müddet sonra sahtelerinin ortaya çıkmasından dolayı kullanımı durdurulmuştu. Bu durumdan kaimeye olan güveni tekrardan tesis etmek ve kullanımı artırmak amacıyla matbaa baskıları hazırlanmıştı (tcmb.gov.tr)

Osmanlı’da Tanzimat sonrası resmi anlamda kurulmuş olan ilk banka, İstanbul Bankası ismiyle bilinen “Banque De Constaniopole”dir. Bu banka 1847 yılında Allean ve Baltazi isimli galata bankerlerinin girişimi ve hükümetin yardımıyla kurulmuştur. Bu banka kısa bir süre faaliyet göstermiş, nihayetinde 1852’de kapanmıştır. Bu bankanın batmasınının

akabinde 1856'da İngilizler tarafından kurulan ve 7 yıl faaliyet gösteren "Bank-ı Osmani" kurulmuştur. Bu 7 yıllık faaliyetin ardından banka kendini feshetmiş lakin farklı bir isimle (Bank-ı Osman-i Gahane) faaliyetlerini sürdürmüştür. Aynı zamanda bu banka devlet bankası statüsü almıştır. Yeni Osmanlı Bankası olarak da isimlendirilen bu banka, devletin iç ve dış borç yönetimini belirlemekten, devlete kredi açmaya kadar birçok işleve sahip duruma gelmişti (Erdem, 2010:292).

Devlet bankası ünvanıyla faaliyet gösteren bu bankanın yanında, diğer taraftan milli bankacılık çalışmaları başlatılmıştır. Hükümet tarafından vali olarak tayin edilmiş olan Mithat Paşa görev alanı içerisinde bulunan çiftçilerin ve tarım erbabı kişilerin kredi ihtiyacını karşılamak maksadıyla "memleket sandığı" isimli ilk tarım kredi kooperatifini kurmuştur. Bir yönüyle banka bir yönüyle de tarım kredi kooperatifi olan bu yapı, günümüz Ziraat Bankasının temeli olarak ifade edilmektedir. 1867'de memleket sandıkları nizamnamesi yürürlüğe girdikten sonra, birçok yerde sandıklar çalışır vaziyete gelmiştir. Süreç içerisinde bu yapı esas amacının dışında kullanılmaya başlanmış, bu durumu kontrol edebilmek maksadıyla da "menafi sandıkları" kurulmuştur. Kayıtların daha derli toplu ve bilimsel şekilde tutulması, menafi sandıklarının en önemli işlevlerindedir. Menafi sandıklarının modern bir hale getirmek amacıyla da 15 Ağustos 1888'de, bu sandıkların görevini üstlenen Ziraat Bankası resmi olarak kurulmuştur (ziraat.com.tr)

Ziraat bankasının kurulması bankacılık faaliyetlerine ivme kazandırmıştır. 1908'den 1923 yılına kadar milli bankaların sayısı 24'ü bulmuştur. Bu bankaların 10 tanesi Cumhuriyetin ilan edilmesinin öncesinde kapanmış, geriye kalan 14 banka ise Cumhuriyet dönemi içerisinde de faaliyet göstermiştir (Erdem, 2010:294). Diğer yandan merkezi yurtdışında bulunan birçok finansal kuruluş Osmanlı sınırları içerisinde şube açmış ve cumhuriyet dönemi içerisinde faaliyet göstermiştir (Parasız, 2011:22).

1.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Bankacılık Sistemi

Cumhuriyet döneminde bankacılık alanındaki ilk tasarılar, iktisadi anlamda batı odaklı bir toplantı olarak zikredilebilecek olan İzmir İktisat Kongresinde ortaya atılmıştır. Kongrede bankacılığın zaruri olduğu, devletin bankacılık alanını özel kesimin yetersiz kaldığı noktalarda ikame etmesi gerekliliği, sanayi sektörünün desteklenmesi maksadıyla sanayi bankalarının kurulması gerektiği ve muhakkak milli bankaların sayısının artırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet döneminde bankacılık sektörünün ilk evresi 1932'ye kadar olan dönemdir. Bu dönemde kurulmuş olan ilk büyük banka Türkiye İş Bankası'dır. 1924 yılında özel sermayeyle kurulmuş olan bu banka, tüm bankacılık işlemlerini yapabilme kapasitesiyle o dönemde önemli bir işlev görmüştür. İzmir İktisat Kongresinde alınmış olan sanayi kesimini desteleme kararına binaen 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu banka cumhuriyetin ilk kalkınma bankası olma özelliğini taşımaktadır. Banka süreç içerisinde farklı kurumlara devredilmekle birlikte son olarak Sümer Bank'a devri gerçekleşmiştir. Nihayetinde bu banka aracılığıyla sanayi kesimi de ihtiyaç duyduğu bir bankaya erişmiştir. Daha sonrasında savaşın vermiş olduğu hasarların giderilmesi, yıkılmış olan yerlerin yeniden inşa edilmesi ve emlak ihtiyacının giderilmesi amacıyla Türkiye Emlak Kredi Bankası kurulmuştur. Bu dönem içerisinde kurulan son banka 30 Haziran 1930'da fiyat istikrarını düzenlemek amacıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasıdır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında 4 büyük bankanın kurulmasının yanı sıra, 27 adet de yerel banka faaliyete girmiştir. Bu yerel bankaların en dikkat çekenlerinden birisi Bor Zürra ve Tüccar Bakası Anonim Şirketi'dir. 1922 yılında 5 Osmanlı Lirası karşılığında 10.000 hisse satışı yapılmış, 50.000 liralık kuruluş sermayesi ortaya koyulmuştur. 1928 yılına kadar geçen 6 yıllık dönem içerisinde banka sermayesini ikiye katlamış ve 100.000 liraya çıkarmıştır. Kuruluş beyanında faaliyet süresini 51 yıl olarak belirlese de ekonomik konjonktüre ayak uyduramamasını gerekçe göstererek 1965 yılında kapanmıştır (Sarısır, 2009:205).

1933 ve 1944 yılları aralığında büyük öneme haiz devlet bankaları ardarda kurulmuş ve devlet bankacılık sektöründeki payını yüksek oranda artırmıştır. Bu dönem içerisinde 1933 yılında Sümerbank 20 milyon sermayeyle kurulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde altyapı hizmetlerindeki verimliliği artırmak amacıyla Belediyeler Bankası kurulmuş, ardından bu bankanın ismi İller Bankası olarak değiştirilmiştir. Yeraltı kaynaklarını etkin ve verimli şekilde kullanılması amacıyla 1935 yılında 20 milyon sermayeyle Etibank, denizyolu işletmeciliğini harekete geçirmek amacıyla 1937 yılında Denizbank ve küçük esnafı desteklemek amacıyla 1.2 milyon sermaye ile Halk Bankası faaliyete geçmiştir (Akgüç, 1975:25).

1944 yılına kadar devlet bankacılık alanında büyük bir atılım gerçekleştirmişti. Bu dönemden askeri darbeye kadar olan süreçte, devlet bankacılığa çok fazla müdahil olmadı

ve neticesinde özel bankaların sayısında artış gözlemlendi. Daha evvel faaliyetlerini sürdürmekte olan özel bankalarsa büyüdü ve gelişme sağladı. Bu dönem içerisinde, 1944'te Yapı Kredi, 1946'da Garanti, 1948'de Akbank gibi şu anda da faaliyetlerini sürdüren bankalar haricinde 1954'te kurulan Türkiye Vakıflar Bankasının da içinde olduğu 30 yeni banka faaliyete geçmiştir. 1960 yılına girildiğinde şube sayıları toplamda 1699'a ulaşan 60 adet banka faal durumdaydı. Lakin 1961 yılı sonrasında kalkınma planlarının da büyük etkisiyle sisteme yeni bankaların girişi olanaksız hale gelmişti. Bunun bir sonucu olarak, büyük bankalar daha da büyüdü ve küçük bankalar ile yerel ölçekte hizmet veren bankalar kapanmak durumunda kaldı.

1980 ve 1990 tarihleri arasında bankacılık sektörü yapısal köklü reformlara uğradı. 1 Temmuz 1980'de faiz oranları serbest bırakıldı ve faiz oranları hızla yükselmeye başladı. Ardından sermaye piyasası kanunu yürürlüğe girdi. İnterbank isimli, bankalar arasında fon akışı sağlayacak bir piyasa oluşturuldu ve neticesinde bankaların etkin şekilde çalışması sağlandı.

1990 ile 2000 yılları arasında geçen on yıllık süreçte en önemli gelişme 5 Mayıs 1994 tarihinde alınan tasarruf mevduatı hesaplarına tam garanti uygulanması kararıdır. Nitekim bu dönem içerisinde sık sık krizlerin yaşanması, mevduat sahiplerinin güven problemi yaşaması gibi hususlar gündemden düşmemiştir. Bu bağlamda alınmış olan bu karar 1997 yılına kadar sektörü rahatlatmıştır. Lakin ilerleyen süreçte 1998-99 ve 2001 yıllarında meydana gelen krizler neticesinde bankaların kapanması ve dolayısıyla kredi hacminin gerilemesi söz konusu olmuştur. (Selçuk ve Kozanoğlu,2007:229). Yaşanan krizlerin neticesinde 1999 yılı içerisinde 6 bankaya, 2000 yılında 4 bankaya, 2001 yılında ise 8 bankaya el konmuştur. Bu krizlerin nihayetinde ciddi bir çıkmaza giren Pamukbank 2004 yılı itibariyle Halkbank'a devredilmiştir (tkbb.gov.tr). Türkiye'nin 17 Aralık 2004 itibariyle Avrupa Birliği müzakere sürecinin başlamış olması, yurtdışından fon akışını hızlandırmış ve finansal piyasalarda olumlu yönde bir hareketlenme görülmüştür Bu gelişmelere binaen yabancı sermayeli bankaların sayısında ve sermaye paylarında büyüme gözlemlenmiştir (Apak, 2006:28). 2005 ve 2006 yıllarında bankacılığın finansal yapı içerisindeki payı 2004'te %84,4 olarak görülürken 2005 yılına gelindiğinde bu rakam %86,6'ya, 2006 yılında ise %88,1'e kadar yükselmiştir. Ülkemizde 2005 yılında 47 banka varken bu rakam 2010 yılında 49'a, 2015'de 52'ye çıkmıştır. 2019 yılı itibariyle de mevcut banka sayısı 52'dir. Görüldüğü üzere bankacılık sektörünün büyümesi, çokça

yeni bankaların açılmasından ziyade mevcut bankaların daha fazla şubeleşerek yatay biçimde büyümesi şeklinde gerçekleşmektedir.

1.3. Bankaların Türleri

Bankaları birçok farklı şekilde tasnif etmek mümkündür. Bu çalışmada bankalar kapsamlarına ve faaliyetlerine göre iki şekilde ele alınacaktır. Literatürde bankalar çok farklı şekillerde tasnif edilmişlerdir. Bu çalışmada ise bankalar faaliyetlerine ve kapsamlarına göre tasnif edilip incelenecektir.

1.3.1. Kapsamlarına Göre Banka Türleri

Bankalar kapsamlarına göre tasnif edilecek olunursa, özel bankacılık, uluslararası bankacılık, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, evrensel bankacılık, kıyı bankacılığı ve holding bankacılığı şeklinde sınıflandırılabilir.

Bankacılık sistemi kapsamlarına göre incelenecek olursa yedi farklı başlık açmak mümkün olacaktır. Özel bankacılık, uluslararası bankacılık, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, evrensel bankacılık, kıyı bankacılığı ve holding bankacılığı bu başlıkları oluşturmaktadır.

1.3.1.1. Özel Bankacılık

Özel Bankacılık (Private Banking), müşterilerin varlıklarının kendi belirleyeceği risklere ve beklentilere münhasıran yönetilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu uygulamada bankalar, müşterilerin ihtiyaçlarını ve yatırım tercihlerini analiz ederek kişilere özel alternatif bankacılık ürünleri sunmaktadır. Özel bankacılık ürünleri, genel olarak bu iş için tasarlanmış şubelerde sunulur. Özel bankacılık sistemi ile bankalar her türlü standart banka işlemlerini yapmaktadırlar. Gişe işlemleri, kasa kiralama, repo alım ve satım işlemleri, menkul kıymetler ile ilgili işlemler, hisse senedi alım ve satımı gibi işlemler, atıl birikimlerin menkul kıymetlerde değerlendirilmesi, kişinin ihtiyaçlarına göre tasarlanmış özel kredi kartları, mevduat ürünleri, işlem opsiyonları gibi faaliyetler özel bankacılık sisteminin enstrümanlarından (Yağcılar, 2011:10).

1.3.1.2. Perakende Bankacılık

Perakende bankacılık, yaygın şekilde şubeleşme esasına dayalı olarak, küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin kredi ve mevduat ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurulmuş şubelerin verdiği hizmetlerden oluşmaktadır. Bu bankaların yapmış olduğu işlemler

küçük ölçekli olmasına karşın genele bakıldığında büyük bir hacme sahip oldukları görülmektedir. Vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, havale, EFT, fatura tahsilatları, menkul kıymet alım ve satımları, kredi kartları, maaş ödemeleri vb. işlemleri yapabilme işlevine sahip olan perakende bankalar, yapmış oldukları bu küçük işlemler sayesinde ellerinde oldukça büyük bir atıl fon hacmini bulundurmaktadırlar (Kaya, 2012:79).

Bireylere ve KOBİ şeklinde ifade edilen firmalara hizmet veren perakende bankalar, yapmış oldukları işlemlerden masraf bedeli, işlem komisyonu ve faiz adı altında gelirler elde etmektedirler. Perakende bankalar, küçük çaplı işlemler yapar ancak geniş bir hinterlanda hizmet sunarlar ve riskleri düşüktür (Parasız, 2009:13).

1.3.1.3 Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking)

Ekonomik faaliyetlerin artan oranda çeşitlilik göstermesi sebebiyle bazı spesifik konularda uzmanlaşmış bankalara ihtiyaç doğmuştur. Büyük firmaların özel ihtiyaçlarına çözüm üretebilecek ve paket formüller önerebilecek, toptancı piyasalarda hızlı işlemler gerçekleştirebilecek bankalar büyük bir gereksinim haline gelmiştir. Dolayısıyla Euro-tahvil, Euro-pay senetleri, Euro finansman bonusu, Interbank para piyasaları işlemleri gibi ihtiyaçları karşılayabilme işlevine sahip olan toptancı bankalara rağbet artmıştır (Ceylan, 2003:343-344).

Genel bir ifade ile toptancı bankacılık, müşterilerinin büyük hacimli kredi ihtiyaçlarına cevap vermek üzere başka şirketlerden, küresel sermaye piyasalarından yüksek tutarlı fon alabilen, iş alanı oldukça geniş olan, müşterileriyle yakın ilişkiler kuran, karar alma mekanizmaları çok esnek ve hızlı işleyen, az sayıda şube ile az sayıda uzman çalıştıran, derinliğine bankacılık türü olarak ifade edilebilir (Parasız, 2009:246)

1.3.1.4. Evrensel Bankacılık

Finansal sektör içerisinde çok farklı ürün yelpazesine sahip firmalar olan evrensel bankalar, ana ülkelerinde müşteri kitlelerini çok geniş tutmaya özen göstermektedir. Yabancı ülkelerde ise perakende bankacılık işlemleri oldukça azdır. Dış piyasalarda daha çok uluslararası bankacılık, toptancı bankacılık ve menkul kıymet işlemleri yapmaktadırlar. Evrensel bankalar, işletmelerin finanse edilmesi, döviz araçları, sermaye piyasası gibi işlemleri kapsayan büyük bir çalışma alanına sahiptirler (Yağcılar, 2011:10).

1.3.1.5. Uluslararası Bankacılık

Müşteri portföyleri oldukça geniş olan uluslararası bankalar, yabancı ülkelerdeki müşterilerine, perakende ve toptancı bankacılık, yerli ve yabancı bankacılık hizmetlerinin tamamını sunabilmektedir. Başka ülkelerde şube veya temsilcilik açma ve konsorsiyum oluşturma şeklinde faaliyette bulunmaktadırlar. Uluslararası bankalarla çalışmanın kişilere getirdiği birtakım önemli avantajlar bulunmaktadır. Bu bankalarda gelirlerini tutan kişiler, daha az vergi ödeme avantajından faydalanabilmekte, mevduatlarını daha yüksek faiz oranları ile değerlendirebilmekte ve faiz dalgalanmalarında daha az etkilenebilmektedir (Kaya, 2003:85).

1.3.1.6. Holding Bankacılığı

Bir bankanın gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan bir ya da birden çok bankanın sahibi olması, bankaları yönetimi altında tutması veya bir bankanın sermaye payının çoğunluğunun bir holdinge ait olması, holding bankacılığı olarak tanımlanmaktadır (Takan, 2001:21). Türkiye’de hemen hemen yirmiden fazla ticari banka çeşitli grup, şahıs, yada öteki bankaların yönetimi altında faaliyet göstermektedir. Bu bankalar Türkiye’de 5411 sayılı yasaya uygun biçimde örgütlenmiştir. Bu kanunun ilgili maddesine göre, finansal holding şirketi; içlerinden en az bir tanesi bir kredi kuruluşu olmak koşuluyla bağlı ortaklıklarının tümü veya çoğunluğu kredi kuruluşu veya finansal kuruluş olan şirketi ifade etmektedir (Parasız, 2009:134).

1.3.1.7. Kıyı Bankacılığı(Off-Shore Bankalar)

Off-shore bankacılık olarak da bilinen kıyı bankacılığı, vergilendirme ve denetimin daha alt seviyelerde olduğu bankacılık türüdür. Daha çok uluslararası girişimlere ve çok uluslu şirketlere hizmet sunmaktadırlar. İşlemlerini konvertibl para üzerinden gerçekleştirmekte olan kıyı bankaları, faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki geçerli para birimi haricinde farklı para birimleriyle işlem yapmaktadır. Bu bankaların başlıca faaliyet alanları, yabancı tahvil ihraçları, Euro-kredi Sendikasyonları, leasing, forfaiting, factoring, faiz ve para swapları, altın ve döviz işlemleridir (Akbulak vd., 2004: 83).

1.3.2. Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri

Bankalar faaliyet alanlarına göre tasnif edilecek olursa karşımıza beş ana başlığın çıktığını söylemek mümkündür. Bu tasnif verilen hizmetin ekonomik özellikleri baz alınarak yapılmaktadır. Bu bankalar; merkez bankaları, ticaret bankaları, yatırım bankaları,

kalkınma bankaları ve katılım bankaları şeklinde ifade edilebilir. Bu çalışmada bu bankacılık türleri yapmış olduğu faaliyetleri açısından kısaca özetlenecek ve konumuzun merkezinde bulunan katılım bankacılığı ikinci bölümde detaylı şekilde anlatılacaktır.

1.3.2.1. Merkez Bankaları

Faaliyet gösterdiği ülkelerde para ve kur politikasının düzenlenmesinden ve banknot dolaşımından sorumlu olan bankalara merkez bankaları ismi verilmektedir. Ülkelerin fiyat ve finansal sistemlerinde istikrarı sağlamak, para ve döviz piyasalarıyla alakalı düzenlemeleri gerçekleştirmek merkez bankalarının asli görevidir (TCMB, 21.02.2019). Aynı zamanda Merkez bankaları fiyat istikrarını sağlamak amacıyla devletin büyüme ve istihdam hedeflerine de destek verebilmektedir. Merkez bankalarının yetkileri ise, kağıt para basma, bankalardan gönderilmiş olan karşılıkları muhafaza etme, devlete haznedarlık yapma, döviz ve altın rezervlerini kontrol altında tutma ve açık piyasa işlemlerini gerçekleştirme şeklinde sıralanabilir (Parasız, 2003:333). Yapılandırma programının akabinde hesap verilebilirlik ve kamuoyu bilgilendirmesine dair düzenlemeler getirilmiştir. Aynı zamanda, kamuya kredi verilmemesi, para politikası kurulunun oluşturulması, finansal sistem gözetimi ve son borç vermesi yetkisi gibi önemli işlevler yapılandırma programının neticesinde uygulanmaya başlamıştır (Kaya, 2012:81)

1.3.2.2. Ticaret Bankaları

Bankacılık sektörü içerisinde en fazla karşılaşılan banka türü ticaret bankalarıdır. Klasik bankacılık işlevi olan mevduat toplama ve kredi verme işlemleriyle uğraşırlar. Toplamış oldukları mevduatları, sanayi ve ticaret sektörlerinde faaliyet gösteren firmalara kredi olarak kullanılmaktadır. Kısa vadeli mevduatları toplayarak ticaretin ve üretimin fonlanmasını ve bu sayede kaydi para üretimini sağlarlar. Ticaret bankalarının başlıca fon kaynaklarını bu mevduatlar oluşturmakta olup, kullanılan krediler ve öz kaynaklar da diğer fon kaynaklarından (Akbulak vd, 2004:82).

1.3.2.3. Yatırım Bankaları

Devletlerin ve özel şirketlerin uzun vadeli finansman ihtiyaçları için hizmet sunan bankacılık sistemidir. Bu bankalar finansmanı ise hisse senedi ve tahvil ihraç etmek suretiyle gerçekleştirirler. Yatırım bankalarının mevduat toplama yetkisi bulunmamaktadır ve az sayıda şube ile hizmet vermektedir. Bundan dolayı bütün bankacılık işlemlerini gerçekleştiremezler. Daha çok komisyon geliri bulunan ve

danışmanlık hizmeti içeren faaliyetlerde bulunurlar. Bu bankalar yatırım ihracı yaparak ve bankalardan kredi almak suretiyle fon imkanı arz ederler. Yatırım bankaları sermaye piyasası yolu ile tasarrufları yatırıma yöneltme işlevine sahiptirler. Aynı zamanda yatırım yaptıkları menkul kıymetleri ilerleyen süreçte halka satarlar. Bu sebeple yatırım bankaları menkul kıymet tacir olarak da adlandırılmaktadır (Şakar, 2000:20).

1.3.2.4. Kalkınma Bankaları

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kalkınma bankaları önemli bir role sahiptir. Bu tip ülkelerin yatırım sermayelerinde ciddi eksiklikler vardır. Bu eksikliği gidermek ve aynı zamanda kalkınmada öncelikli bölgelere finansman desteği sağlamak üzere hizmet veren kalkınma bankaları, devletler ya da uluslararası örgütler kanalıyla sağlanan fonlar ve tahvil ihraçları ile kaynak bulurlar (Kaya, 2012:82).

BÖLÜM 2 : FAİZSİZ BİR FİNANSAL SİSTEM OLARAK KATILIM BANKACILIĞI

2.1. Anahatlarıyla Katılım Bankacılığı

2.1.1. Katılım Bankacılığının Tanımı

Katılım bankaları, mevzuatlarında belirtilen biçimde, her türlü zirai - ticari faaliyetin ve hizmetlerin finansmanında, ihracatın ve ithalatın finansmanında, yatırım yapmak isteyen firma veya şahısların talep ettiği yatırım araçlarını temin ederek bu kişilere taksitle satılması ya da kiralanmasında, yurtdışı teminat mektubu hazırlanması gibi konularda faaliyet gösteren mali kuruluşlardır. Katılım bankaları fonlarını toplarken olarak özel cari hesaplar ile kar ve zarara katılma esasına dayanan hesapları kullanmaktadır (Eren, 2017: 283).

Katılım bankaları, mevduat bankalarının yapmış olduğu bazı benzer bankacılık işlemlerini gerçekleştirmekte fakat bunlardan farklı olarak sabit getirili mevduat hesaplarının yerine, katılma hesapları ve özel cari hesaplar şeklinde isimlendirilen iki yöntemle fon toplamaktadır. Faiz hususunda hassasiyeti bulunan gerçek veya tüzel şahısların finansman ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak, atıl fonlarını değerlendirmek ve modern bankacılık hizmetlerinden faydalanabilmelerini sağlamak amacıyla, konvansiyonel bankacılık anlayışının dışına çıkarak, faizsizlik prensibi ile bu bankaların alternatifi olarak kurulmuş yapılardır (Ayanoglu, 2013:7).

Katılım bankacılığı literatürde faizsiz bankacılık olarak da ifade edilmektedir. Faizsiz bankacılık sistemi, fonların toplanması ve kullandırılması aşamalarında faizsiz şekilde işlem yapma prensibine sıkı sıkıya bağlı kalınarak uygulanan bir sistemdir. Ancak bu sistemin tam olarak uygulanabilmesi, işlemlerin tamamının islami kaideler ve uygulamalar doğrultusunda yapılmasına bağlıdır. Bu kapsamda İslam dininin koymuş olduğu ve teyit ettiği ilkeler doğrultusunda, bankacılık ve yatırım işlemlerinin yürütülmesi işlemine faizsiz bankacılık denmektedir. Bir diğer ifadeyle İslam'ın ahlaki öğretilerine, ruhuna ve değerler sistemine matuf biçimde gerçekleştirilen, İslam şeriatı tarafından ortaya konmuş kural ve kaidelere göre yönlendirilen bankacılık uygulamaları şeklinde ifade edilebilir (Canbaz, 2016: 117).

Günümüzde İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık şeklinde isimlendirilen “katılım bankacılığı” kavramı çoğunlukla aynı kurumları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Fakat faizsiz bankacılık kavramı İslami bankacılık kavramından daha kapsamlı bir muhtevaya sahiptir. Çünkü, birçok ülkede çeşitli sebeplerle kurulan ancak İslami bir niteliği olmayan bankalarda faaliyet göstermektedir (Tunç, 2016: 39).

İslami bankacılık kavramı, literatürde hem kara hem de zarara katılma prensibiyle çalışan bankacılık sistemini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu modeli ilk kez Müslüman iktisatçılar geliştirmiş ve Ortadoğu üzerinden dünyada yayılma göstermiştir. Son dönemde İslam iktisadı, İslami bankacılık, İslami sigorta gibi kavramların kullanılması bahsi geçen kurum ve kavramların İslamileştirilmesi çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Modern dönemde ortaya çıkmış olan kurumların başına İslam ibaresini getirmek suretiyle, yapılan işlemlere meşruiyet kazandırılmaya çalışılması çoğu zaman tartışmalara konu olmuştur. Zira İslam dininin temel kaynak ve kurumlarında herhangi banka yahut sigorta modelinden bahsedilmemektedir. Bundan dolayı İslam'ın temel ilkelerine aykırı olmayan herhangi bir kurumun, kavramın yahut metânın başına İslam ibaresini koymanın mantıklı bir davranış olmayacağını ifade eden düşünceler mevcuttur (Özcan ve Hazıroğlu, 2000: 193).

2.1.2. Faizsiz Bankacılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Tarihte faizsiz bankacılığın başlangıcı olarak M.Ö. 2123-2081 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Babil Kralı Hammurabi dönemi gösterilmektedir. Borçlanma işlemlerinin ne şekilde yapılacağı, Hammurabi kanunlarının 100 – 107. bölümlerinde belirtilmiştir. Tarihin ilerleyen dönemlerinde bankacılık faaliyetleri dini otoritelerin tekelden çıkarılarak, ticaretle uğraşan bazı zengin Yahudi toplulukların eline geçmiştir. M.Ö. 600 – 465 yılları arasında Fırat nehri yakınlarında hakim bir otorite halini almış, İsrail'den sürülen “Egibi” ve “Murashu” kabilelerinin genellikle faizsiz kredi arz ettikleri ifade edilmektedir. Tevrat'ta bulunan faiz yasağına rağmen, tarihin neredeyse her döneminde faizli uygulamaların yüksek ölçüde Yahudi toplulukları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Akın, 1986: 110-111).

İlk kez Osmanlı döneminde görülen para vakıflarının, günümüzdeki katılım bankacılığı ilkelerini uygulayan ilk kurumsal yapılar olduğu ifade edilebilir. Fatih Sultan Mehmet'in 24.000 altın vererek kurduğunu olduğu para vakıfları, yeniçeri ocaklarının et ihtiyacını karşılamak için kasaplık yapan esnafları finanse etmiştir. XIX. yüzyıla kadar varlıklarını sürdüren bu vakıfların, ilerleyen dönemlerde ekonomik yapı içerisindeki etkinlikleri zayıflamış ve nihayetinde ortadan kalkmışlardır (Erdem, 2010:290).

Faizli işlemler, neredeyse bütün dinlerde kısmen yahut tamamen yasaklanmış olmasına karşın, tarihin çeşitli dönemlerinde sürekli var olmuşlardır. XIV. yüzyıldan itibaren ise bu işlemler kurumsal bir yapı haline gelmeye başlamış ve varlıklı aileler eliyle uygulama alanları bulmuştur. XVIII. ve XX. yüzyıl arasında ise modern bankacılık işlemleri tüm dünyada uygulanmaya başlamıştır. Faiz ticareti yapan bu bankalar zamanla İslam ülkelerinde de faaliyet göstermeye başlamış, bunun neticesinde Müslüman alimler ve bilim adamları da tasarrufların atıl kalmaması ve ekonomik hayatta elzem durumda bulunan temel ihtiyaçların giderilebilmesi maksadıyla İslam fihına aykırı olmayacak bankaların kurulmasının gerektiğini belirtmişlerdir (Battal, 1999: 18).

Faizsiz bankacılığa duyulan ihtiyaç, ilk olarak XX. Yüzyılda özellikle müslüman popülasyonun yoğun olarak görüldüğü Arap ve İslam ülkelerinde doğmuştur. XX. yüzyıl'ın ilk devresinde I. ve II. Dünya savaşları meydana gelmiş, hem savaşa katılan ülkeler hem de katılmayan ülkeler gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak bu hadiseden etkilenmişlerdir. Savaş sonrası kayıpları onarmak ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek üzere ülkeler harekete geçmiştir. Bu dönemde siyasi anlamda bağımsızlık kazanmış olan birçok İslam ülkesindeki alimler ve bilim adamları, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyulan fonları ancak güçlü bir bankacılık sistemi ile elde edebileceklerini ve bu sistem sayesinde kaynakların etkin ve verimli şekilde kullanılabileceğini ifade etmişlerdir (Canbaz, 2016: 152).

Faizsiz bankacılık fikri, 1930'lu ve 1940'lı dönemlerde İslam uleması tarafından ortaya konmuş çalışmaların temel konularından biri olmuştur. Bunun temel sebeplerini ise İslam ülkelerinin kalkınma ihtiyaçları, bu ihtiyaçlara cevap verecek bir finansal sistem ve bankacılığın gerekliliği ve Büyük Buhran diye isimlendirilen küresel ekonomik kriz şeklinde ifade etmek mümkündür (Canbaz, 2015:154).

İslam alimleri tarafından ortaya konan çalışmaların ilk örnekleri, Güney Asya'da ve Mısır'da görülmektedir. Bu ülkelerde bulunan alimler ve bilim adamları sosyalist ve kapitalist ekonomi teorilerine karşı İslami bir alternatif üretme çabası göstermişlerdir. Pakistan'ın bağımsızlık savaşı yaptığı ve İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmesi sonrasında denk gelen 1940'lı dönemlerde "İslam Ekonomisi ve Bankacılığı" ile ilgili İngilizce, Urduca ve Arapça eserler ortaya konmuştur (Canbaz, 2016: 152).

Modern anlamda katılım bankacılığı düşüncesi ilk olarak Pakistan'lı Muhammed Uzeyr tarafından geliştirilmiştir. 1960'lı yılların başlarında Tasarruf sandıkları olarak isimlendirilen faizsiz bankacılık sistemi, ilerleyen dönemde ciddi bir gelişme göstermiştir. Faizsiz bankacılık fikrinin önde gelen isimlerinden Ahmet en Neccar yönetiminde, Mısır'da tasarruf sandıkları kurulmuş, bu sandıklarla faizin yerine kar-zarar ortaklığına dayanan ve mudaraba yöntemi uygulanan bir sistem ortaya konmuştur. Bu modelin başarılı olmasına binaen, modern bankalara rakip olacak bir düzeye getirilmesi sağlanarak faizsiz bankacılığın kurumsallaşmasının temeli oluşturulmuştur. Bu bankaların İslam ülkelerinde günden güne yaygınlık kazanması, Türkiye'de de bu girişimin uygulanabilirliği tartışmalarını gündeme getirmiştir (Özsoy, 2012:65).

İlk faizsiz ticari banka teşebbüsü 1971 yılında Mısır'da hükümetin desteği ile kurulan Nasr Sosyal Bankası'dır. 1974'de ise Cidde merkezli olarak İslam Kalkınma Bankası (İKB) kurulmuştur. İKB yalnızca kamusal projeleri fonlamış, özel sektör bu fonlardan mahrum kalmıştır. Özel sektörün finansal problemlerini çözmek amacıyla da 1981'de Suud, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirliklerindeki Müslüman işadamları ve finansçıların çabaları neticesinde Cenevre'de "Dar Al-Maal Al-İslami" isimli holding kurulmuştur. Bu holding üzerinden özel sektörün ihtiyaç duyduğu finansal fonlar dağıtılmıştır (Sümer ve Onan, 2015: 298).

2.1.3. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Sebepler

Finansal sistem içerisinde geleneksel bankaların alternatifinin bulunmayışı, tasarruf sahiplerinin varlıklarını altın, döviz ve gayrimenkul tarzı banka dışı işlemlerde değerlendirmesine sebep olmuştur. Bu durumda kaynakların atıl bir hal alması kaçınılmaz hale getirmiştir. Müslümanların faiz hassasiyetinden ötürü de alternatif bankacılık arayışlarına gidilmiştir. Bu doğrultuda, faizsizlik ilkesi ile çalışan, tasarruf sahiplerinin atıl fonlarını ekonomiye kazandırarak, ülkelerin ekonomik kalkınması için muhtaç olduğu sermayeye ilave kaynaklar oluşturan finans kurumları, Türkiye'de ve İslam dünyasında yaygın şekilde görülmeye başlanmıştır (TKBB, 2009: 18).

Katılım bankaları, İslami kaidelere uygun şekilde çalışan finans kurumlarıdır. Bu bankaların en önemli özelliği, faiz kazancından ziyade elde edilen kârı mudileriyle paylaşıyor olmasıdır (Sümer ve Onan,2015: 297).

Katılım Bankacılığı'nın ortaya çıkmasında bazı önemli sebepler vardır. Bu sebepleri sıralayacak olursak başta dini olmak üzere iktisadi, toplumsal ve siyasal sebepler bulunmaktadır. Aynı zamanda katılım bankacılığının ortaya çıkmasında Türkiye'ye özgü birtakım sebeplerde mevcuttur.

2.1.3.1. Dini Sebepler

Faizin İslam dininde haram addedilmesi, faizsiz bankacılık sisteminin ortaya çıkmasındaki en önemli sebep olarak gösterilebilir. İslam alimleri dinen haram kılınan şeylerin yasaklanmasında bir takım hikmetlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Faizin yasak oluşu ile ilgili hikmeti ise, gelir-gider dengesinde problemlere yol açması, ülkelerin kalkınmasını yavaşlatması, yatırımlarda maliyetin yanında risklerin artması, verimliliği fazla olan lakin karı düşük olan yatırımların hayata geçirilememesi gibi olumsuzlukların bulunması şeklinde ifade etmişlerdir (Tenekeci, 2017: 7).

Başta İslam dini olmak üzere diğer semavi dinlerde de faiz, üretime dayalı bir faaliyet kazancı olmaması, emek yahut ticaret riski bulunmaması gibi sebeplerden ötürü haksız kazanç biçimi olarak ifade edilmiş ve kesin surette yasaklanmıştır. Birçok ayet ve sahih hadiste de açık ve net olarak ribanın kötülendiği görülmektedir. Yahudilerin başlarına gelen sıkıntıların sebepleri arasında, yasaklanmış olmasına rağmen faiz kazancı elde etmeleri ile ilgili ayetler mevcuttur (Döndüren, 2014: 866).

Faiz yasağı ilkesi, İslam dininin temel ilkelerindedir. Esasen İslam, sosyal hayatta eşitsizliklere veya mağduriyetlere sebep olmayan hukuki yahut ekonomik ilişkilere müdahale etmemiş, yalnızca haksız, adil olmayan uygulamalar hususunda insanları uyararak birtakım kısıtlamalar ve yasaklar koymuştur. Faiz yasağı da bunlardan biridir (Karaman vd., 2000: 411).

2.1.3.2. İktisadi Sebepler

Faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasında ki sebeplerden biri de iktisadi sebeplerdir. Katılım bankacılığı sisteminin gelişmesine sebep olan en önemli etkenlerin başında, 1970'li yıllardan sonra Ortadoğu'ya doğru akan petro dolarlar gösterilmektedir. Son dönemde petrol fiyatlarının artış göstermesi, faizsiz bankaları finans piyasaları içinde önemli bir konuma getirmiştir (Dikkaya ve Kutval, 2014: 78).

1970'lerde faizsiz bankaların yaygınlaşmasının diğer bir sebebi de, bu yapıların üst kuruluşları olarak nitelendirilebilecek olan, uluslararası finansal yapıların kurumsallaşma yönünde önemli adımlar atmış olmalarıdır. 1973'de İslam Konferansı Teşkilatı tarafından organize edilen toplantıda, üye ülkelerin iktisadi gelişimine destek vermek üzere finansman desteği sağlayabilecek bir banka oluşturulması fikri ortaya koyulmuştur. Bu minvalde, Türkiye'nin de ortak olduğu İKB, 1974 yılında kurulmuştur. Bu önemli gelişmenin ardından İslami Bankacılık çalışmaları hız kazanmış ve İslami bankaları kuruluş aşamasında ihtiyaç duyulan teknik desteklerin verilmesi sağlanmıştır (Yozgat, 2010: 16). Tasarruf sahibi kimselerin faiz hassasiyetlerinden ötürü ellerinde bulundurdukları atıl fonların ekonomiye kazandırılması maksadıyla, başta İslam ülkeleri olmak üzere, pek çok farklı ülkede faizsiz bankacılık işlemleri yapan firmaların kurulduğu gözlemlenmektedir (Aras ve Öztürk, 2011: 168).

İslam dini paranın atıl kalmasını hoş karşılamamaktadır. Bu sebepten dolayı Müslümanların atıl durumda bekleyen tasarruflarını ekonomiye kazandırması ve finansmana ihtiyacı olan kişi ve kurumlara aktarmasının daha doğru bir davranış olacağını ifade etmek mümkündür. Bu fikirle doğan faizsiz bankacılık, gerek islam ülkelerinde gerekse de diğer ülkelerde uygulama alanı bularak, yaygın şekilde çalışmalar yürütmektedir. (Pehlivan, 2016: 300).

Mevduat bankaları, ülkelerin kalkınma hedeflerine katkıda bulunacak olan uzun vadeli yatırım kredilerinin yerine, kısa vadeli krediler kullanılmakta, bunun neticesinde de gelişme potansiyeli olan ülkeler bu hedeflerine ulaşma noktasında problemler yaşamaktadır. Faizsiz çalışma prensibine bağlı olan katılım bankalarının ise yatırım projelerini fonlayarak, gelişme trendinde bulunan ülkelerdeki bu açığı ikame edebilecekleri düşünülmektedir (Bulut ve Er, 2012: 28).

2.1.3.3. Toplumsal Sebepler

Katılım bankalarının ortaya çıkmasında ki sebeplerden biri de sosyal sebeplerdir. Gelir dağılımında adaletin olması, toplumsal barışın temininde kilit bir role sahiptir. Katılım bankacılığı sistemi sayesinde, iktisadi sistem içinde yer alan çeşitli gelir grupları arasındaki makasın daraltılması, faizin doğurduğu sebepsiz zenginleşme olgusu ve emek piyasalarında çalışan kişilerin aleyhinde gelişim gösteren toplumsal adaletsizliğin önlenmesi hedeflenmektedir (Pehlivan, 2016: 300).

Katılım bankaları toplumu bir anlamda rehabilite eden kurumlardır. Bazı grupların eleştirel yaklaşımlarına rağmen, bu yapıların iktisadi ve toplumsal yapıya katkıları yadsınamaz bir gerçektir. Bu perspektiften bakılacak olursa katılım bankaları, faiz hassasiyeti bulunan bir toplumda finansal gereksinimlerin ne şekilde karşılanacağına dair çözüm önerileri getirerek toplumsal barışa katkı sunan kurumlar olarak nitelendirilebilir. Katılım bankaları çalışma ilkeleri doğrultusunda sosyal sorumluluk bilincine haiz kurumlardır. Bu bankaların, iktisadi kalkınma ile büyümenin gerçekleştirilmesi ve gelir eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması noktasında sorumluluklarının olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada da karz-ı hasen gibi uygulamaların yaygınlaştırılması, bu sorumluluğun yerine getirilmesi noktasında önemli araç olarak kullanılabilir (Tunç, 2016: 176-177).

2.1.3.4. Siyasal Sebepler

Ciddi tartışmalara konu olmakla birlikte İslam dininin getirmiş olduğu kural ve kaideleri devletlerinin her kademesinde uygulayan Suudi Arabistan ve İran gibi ülkeler mevcuttur. Bu ülkeler 1970'lerden itibaren İslami bankacılık sistemlerini ülkelerinde alternatifsiz bir konuma getirmişlerdir ve tamamen faizsiz bir finansal yapı oluşturmuşlardır. Endonezya ve Pakistan gibi ülkeler tedrici olarak diğer bir ifadeyle aşamalı olarak İslami bankacılık sistemlerini ülkelerinde uygulamaya koymuşlardır (Kalaycı, 2013:61).

Faizsiz bankacılık sisteminin Türkiye'de uygulama alanı bulması maksadıyla ulusal ve uluslararası arenada önemli atılımlar yapılmıştır. Türkiye'nin İKB'nin kurucu ortakları arasında yer alması ve zamanla bu bankanın en büyük ortaklarından biri olması bu atılımlara örnek olarak gösterilebilir. Verilmiş olan bu örnekler sayesinde Türkiye, İslam ülkeleriyle olan münasebetlerini ilerletme ve etkinlik düzeyini artırma şansını bulmuştur (Özulucan ve Deran, 2009: 90).

2.1.3.5. Türkiye'ye Özgü Nedenler

İslam coğrafyası içerisinde gerek toplumsal yapısı, gerek tarihi, gerekse de stratejik konumu itibarıyla önemli bir yer tutan Türkiye, faizsiz bankacılık sisteminin yaygın şekilde kullanılmaya başlamasının ardından bu sistemin kendi ülkesinde de uygulanması için bazı çabalar sarf etmiştir. Ülke içerisinde faiz hassasiyeti taşıyan Müslüman kesimin atıl fonlarını ekonomiye kazandırmak, faizsiz bankacılığın oldukça yoğun kullanıldığı Arap ülkeleriyle iktisadi, kültürel ve politik ilişkilerini kuvvetlendirmek, bu ülkelerin

faizsiz bankalar aracılığıyla kendilerine çektikleri döviz tipi sermayeden faydalanmak gibi sebepler, Türkiye’de katılım bankacılığına gereksinim duyulmasının temel sebepleri olarak ifade edilebilir (Kalaycı, 2013: 61).

2.2. Faiz Kavramı Ve İslamda Faiz Yasağı

2.2.1. Faiz Kavramı

Faiz para ticaretinin bir neticesi olarak, ilk çağlardan beri uygulanan bir kavramdır. Yapılan araştırmaların neticesinde ortaya konan belgeler, para ticaretinin en eski mesleklerden biri olduğunu belgelemektedir. Modern finans biliminde para ticareti karşımıza kredi olarak gelmektedir. Faiz veya tefecilik hem İslam dininde, hem de diğer dinler ve kültürlerde yasaklanmıştır. M.Ö XXIV.yüzyılda Hint bölgesinde hüküm süren Manu, yıllık faiz oranı için %24 gibi bir kota koymuştur. Aynı şekilde Babil hükümdarı Hammurabi’nin de borçlanma işlemlerinde uygulanan faizlere çeşitli sınırlamalar getirdiği yazılı kaynaklarda görülmektedir (Uslu, 2005: 31).

Toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir konuma sahip olan dini kurallar, herhangi bir emek sarf etmeden elde edilen bir kazanç biçimi olan faizi yasaklamışlardır. Faizi yasaklayan ilk dinin Tevrat olduğu görülmektedir. Tevrat’ta faizi yasaklayan ayetlere bakıldığında Çıkış 22/25; Levililer 25/ 35,36,37; Tesniye 15/1-8; Tesniye 23/19-20; Yeremya 15/10 ayetleri karşımıza çıkmaktadır. İncil’e bakıldığında ise faizle ilgili : *“Birilerine ondan bir karşılık ummak için ödünç vererseniz, bunun için hangi teşekkür beklenir? Günahkârlar da bir şey almak için birbirlerine ödünç verirler”* (Luka,6/34). ayeti görülmektedir. Hristiyan dünyasının dini otoritesi konumunda olan kilise, XVI. yüzyıla kadar faizin haram olduğunu kabul ederek yasaklamış olsa da Jean Calvin’in çabaları neticesinde faize resmi izin verildiği görülmüştür (Kumcu ve Akıncı, 2017: 4).

İktisat teorisinde üretim faktörleri arasında gösterilen faiz, sermayenin getirisi olarak ifade edilmiştir. Diğer bir ifadeyle paranın kullanım bedeli olarak düşünülebilir. Sermayenin belirlenen bir süre kullanılması neticesinde karşılık olarak ödenen bedele de faiz ismi verilmiştir. Aynı zamanda faiz kavramı, mali fonların maliyeti anlamında da kullanılmaktadır. Tasarrufları neticesinde elinde fon bulunan kişiler, bu fonların kullanımını faiz getirisi karşılığında başkalarına borç olarak vermekte, fona gereksinim duyan kişilerse ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan fonları faiz ödemek suretiyle temin etmektedirler (Öztürk, 2011: 15).

Faiz teorilerinin neredeyse tamamının ortak başlangıç noktası, sermayenin üretken bir yapısının olduğunu kabul etmeleri diğer bir ifadeyle sermayeyi servetin ve gelirin önemli bir kaynağı olarak görmeleridir. “Paranın zaman değeri” ilkesi doğrultusunda bu geliri formüle etmişlerdir. Bu ifade ile mevcut sermayenin gelecekteki sermaye ile arasında bir değer farkı olduğu anlatılmaktadır. Sermayenin üretken bir yapısının olması sebebiyle, temin edilmesi ve geri ödenmesi arasında geçen zaman farkının karşılığı, üretimden bir pay şeklinde faiz olarak ödenmelidir. Ünlü bir iktisatçı olan Keynes’de faizi bir gelir olarak kabul etmiş ve “bir kimsenin elinde bulunan fonları atıl tutmak yerine borç vermesi, yani bir süreliğine likiditeden vazgeçmek suretiyle sağlamış olduğu gelir” olarak ifade etmiştir (Özsoy, 2012: 114).

Faizin Arapça’daki karşılığı riba’dır ve sözlükte “herhangi bir şeyin artışı ve fazlalığı” olarak tanımlanmaktadır. Riba, “borç olarak verilen bir meblağın belirlenen bir müddet sonunda, belirli bir fazlalık karşılığında” alınması olarak açıklanmaktadır. Riba’nın diğer bir kullanım biçimine binaen yapılan açıklamada ise “herhangi bir borçlanma neticesinde doğan ve vadesi geldiğinde ödemesi yapılmayan bir alacağın nihayetinde fazlalığıyla ödenmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Bu tür kural ve uygulamaları barındıran işlemler “faizli işlemler” olarak isimlendirilir. Türkçe’de riba ifadesinin yerine daha çok faiz ifadesinin yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir (Karaman vd., 2000: 411).

İslam fıkında riba, para veya standart malların mübadelesinde, taraflardan birinin karşılıksız olarak fazlalık ödemesinin şart koşulmasını ifade eder. İslam’ın ilk dönemlerinde borç olarak verilen anaparaya “re’sü’l-mal”, vade bitiminde ödenecek fazlalık miktarına ise “riba” denmekteydi. Borçların ertelenmesi durumunda eklenen fazlalık da bu nitelikte değerlendirilmiştir (Döndüren, 2014: 866).

İslam dini gelmeden önce Araplar arasında faizli işlemler hoş karşılanmamaktaydı. Lakin buna rağmen bu işlemlerin oldukça yoğun şekilde kullanıldığı görülmekteydi. Bir rivayete göre, Kabe yeniden inşa edilirken önde gelen isimlerden biri Kureyşlilere “Buraya yalnızca temiz kazançlarınızı sokun. Ne zina yoluyla, ne faiz olarak, ne de başkalarına zulmederek kazandıklarınızı sokmayın” şeklinde seslenmiştir. Bu rivayette anlatılan hadise, o dönemde faizin hem hoş karşılanmadığını hem de uygulamada olduğu anlamımızı sağlamaktadır (Aktepe, 2012: 51).

2.2.2. Faiz Kavramı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Faiz ile ilgili tartışmalar, ilk çağlardan itibaren sürekli olarak gündeme gelmiş ve bu konu bilimsel çalışmalara da devamlı olarak konu olmuştur. Döneminin ünlü filozofları olan Platon ve Aristo da faize karşı eleştirel yaklaşımlar sergilemiş ve para üzerinden para kazanmanın doru bir yöntem olmadığını ifade etmişlerdir. Platon paranın bir servet olmadığını, yalnızca servet edinmede bir araç olduğunu düşünmektedir. Ona göre, şayet para bir servet olarak kullanılmaya başlanırsa, devletin yapısında ciddi bozulmalar meydana gelecektir. Faiz gelir dağılımını bozmakta ve yalnızca ufak bir kesimi zengin ederken kalabalık bir kesimi ise yoksul hale getirmektedir. Bunun neticesinde ise sosyal felaketlerin yaşanması kaçınılmazdır. Aristo para kazanmanın iki yolu olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki avcılık ve çiftçilik gibi doğal yöntemlerken, diğer yolun ise para kazanmak maksadıyla yapılan işlemler olduğunu ifade etmiştir. Aristo ikinci yolun doğal olmadığını ve bu yolda yapılan işlemlerin kötüsünün faizcilik olduğunu beyan etmiştir. Ona göre paranın ortaya çıkmasındaki temel sebep mübadele işlemini gerçekleştirebilmektir. Faiz ise mübadelenin esas amacından farklı olarak para karşılığında paranın miktarının artırılmasıdır. Esas amaçtan saptırması sebebiyle de faiz kınanması gereken kötü bir kazançtır (Özsoy, 2012: 110).

Aristoteles (M.Ö. 384-322) faizciliğin tiksindirici bir kazanç biçimi olduğunu; *“En çok tiksinimeyi hak eden faizciliktir. Çünkü bu yoldan sağlanan kazanç, doğrudan doğruya paranın kendi varlığından kaynaklanır ve paranın ortaya çıkmasına neden olan amaca aykırıdır. Zira para mübadele için vardır. Buna karşılık faiz, paranın miktarını çoğaltır ve faiz paradan doğan paradır. Dolayısıyla da doğaya en aykırı düşen para kazanma tarzı budur”* cümleleriyle ifade ederek faizciliği kötüleştirmiştir (Aristo, 2002:246).

Kur'an'da ve Hadislerde açık ve net şekilde yasaklanmış olan faiz (riba) hususunda İslam alimleri de tabii olarak faizin yasak oluşu ile ilgili insanları bilgilendirmek amacıyla eserler ortaya koymuşlardır. Lakin fıkıh alimleri faizin kapsadığı alan ve faizli işlemlerin şer'i sonuçları hususunda ihtilafli görüşlerde bulunmuşlardır.

Fıkıh alimlerinden bazıları, faizin her türlüünün haram olduğunu, faiz şüphesi bulunan yahut dolaylı yoldan faize sebebiyet veren her çeşit ticari işlemin yapılmasının yasak olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre Kur'an'da zikredilen ayetlerin ve sahih hadislerin çok sert bir dille faizi yasaklaması, bu şekilde yorumlanmalıdır. Faiz alıp vermenin tek

mübah sayılabileceği nokta ise, diğer haramlarda da olduğu gibi, hayati bir tehlikenin bulunması durumudur. Fıkıh alimlerinin bir kısmı ise faiz hususunda birtakım tasniflerin ve derecelendirmelerin yapılması gerektiğini söylemiştir. Bu düşünceye göre; esasen haram olan şeyin, vadenin doğurduğu faiz yani “ribe’n-nesie” olduğudur. Peşin şekilde yapılan ticaretteki fazlalığın (ribe’l-fadl) faiz olarak nitelendirilmesi ise “faize yol açma” kuşkusu olduğunu söylemek mümkündür (Karaman vd., 2000: 420).

2.2.3. Vade Farkı

İslam’da faiz yasağı tartışmalarının merkezinde bulunan konulardan biri vade farkıdır. Vade farkı anlam itibarıyla, bir malın peşin olarak satışında belirlenen fiyatlar ile vadeli olarak satışında belirlenen fiyatlar arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu fark ödemenin vadeli biçimde yapılması sebebiyle olduğundan, faizin konusu içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği birçok fıkıhçı tarafından tartışılmıştır.

Klasik fıkıh metodolojisi faizi paranın vadeden dolayı para kazanması olarak tanımlamıştır. Vadeli satışı ise malın vadeden dolayı peşin değerinden daha yüksek bir paraya satılması şeklinde değerlendirmiştir. Bu sebepten dolayı vade farkı ile faiz arasında bir ayırım yapılması gerektiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle, vadeli satış işlemlerinde, satış esnasında belirlenen ve anlaşılan satış bedeline dahil olan vade farkının riba şeklinde değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Hanefi mezhebi de dahil olmak üzere fıkıh alimlerinin birçoğu bu yönde görüş beyan etmiştir (Karaman vd., 2000: 423).

İslam, vadeli de olsa peşin de olsa helal olan her alışverişe cevaz vermektedir. Aynı zamanda her iki şekilde de kar eklemek meşrudur. Vadeli satışlarda paranın bir müddet ticarete kullanılmaması ve malların maliyetini artması gibi sebeplerle kar oranlarının daha yüksek tutulabileceği bile ifade edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, satıcı peşin olarak sattığı bir malın maliyeti üzerine %10 kar koyarken, vadeli olarak sattığında maliyetin üzerine %20 kar koyduğunda bunun dini açıdan bir sakıncası görülmemiştir. Pazarlık yapılırken peşin yahut vadeye göre fiyat belirlendiğinde akit tamamlanır (Döndüren, 2014: 879).

Vadeli biçimde yapılmış olan alış-verişlerde faiz olmadığı söylenebilir. Fakat, alışverişin tarafları yaptıkları işlemi faiz olarak isimlendirirse dini açıdan sakıncalı olabilir. Niyetin ve verilen ismin önemi, İslam dininde büyüktür. Günümüzde piyasa işlemlerinde gerçekleşen bazı konulara “faiz” ismi verilmemiş olsa, esasen o işlem faizli bir işlem

değildir. İslam hukukuna uygun biçimde hazırlanmış olan Mecelle’de; “*Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.*” şeklinde bir hüküm vardır. Yani bir işin neticesinde murad edilen şey faiz geliri ise, o işlemde faiz olmasa dahi faiz olarak addedilir. Hz. Muhammed (S.A..V.)’de bir hadisi şerifinde “Ameller niyetlere göredir” buyurmuşlardır. Kişi faize karşı bir hassasiyet göstererek ondan uzak durmaya çalışırken bazen dolaylı yollardan günah işleyebilmektedir. Bazı kimselerse faizi kendine helal görerek işlem yapmaktadır. Elbette ki bu iki kişiyi günahları aynı olmayacaktır (Özek, 2011: 121).

Günümüzde kullanılan ticari işlemlerde; vade farkı alınmasının nedeni ve hesaplama şekilleri incelendiğinde, bunun klasik fıkıhın ortaya koyduğu öngörüye göre, faiz şüphesinden uzak olduğunu ifade etmek pek de mümkün görünmemektedir. Vadeden kaynaklanan fazla ödemenin bir bölümünün, enflasyona karşı koruma maksatlı bir tedbir, bir bölümünse beklemenin, geri ödenememe riskinin ve peşin kardan mahrum kalmanın bir karşılığı olduğu, bundan dolayı da caiz olacağını söylemek doğru olacaktır. Fakat, piyasadaki vade farkı oranları ile banka kredilerinin aylık faiz oranları arasında bir benzerlik görülmesi bu işlemlerde faiz şüphesi olduğunu göstermektedir (Karaman vd., 2000: 423).

2.2.4. Faizsiz Bankacılık Kavramı

Dini hassasiyetlerinden ötürü faizli işlemlerden uzak durmak isteyen kişilerin, finansman taleplerine cevap vermek, atıl fonlarını ve tasarruflarını değerlendirebilmelerini sağlamak ve modern bankacılık hizmetlerini kullanabilmelerine olanak vermek adına, faizle çalışan konvansiyonel bankalara alternatif olması amacıyla kurulan finansal kurumlar, faizsiz banka olarak isimlendirilmektedir (Battal, 1999: 3).

İslami perspektiften faizsiz banka, geleneksel bankacılık sisteminin dayanmış olduğu faiz üzerine inşa edilen yaklaşımdan farklı olarak, İslam şeriatının ve hukukun ilkelerine göre hareket eden finansal kuruluşlardır. Bu kuruluşların en net özelliği, kar-zarar ortaklığına dayanan bir yöntemle faaliyet göstermeleridir. Kar-zarar ortaklığı, geleneksel bankacılığın garanti ettiği faiz kazancından farklı bir yöntemdir (Yozgat, 2010: 14).

Faizsizlik ilkesine göre çalışan ve bu ilkelere uygun enstrümanlar üreten, kar ve zarara katılma yöntemine göre fon kabul edip, mudarabe, muşarake, ve leasing gibi yöntemlerle fon arz eden bankacılık sistemine, katılım bankacılığı ismi verilmektedir. Katılım ifadesi, bu modelin kar ve zarara katılma ilkesini anlatmak için kullanılmaktadır. Katılım

bankaları, tasarruflarını değerlendirmek isteyen kişilerden fon toplar ve bu fonları, faizsizlik ilkesi çerçevesinde ticari ve sınai faaliyetlerde değerlendirerek, oluşan kar ve zararı tasarruf sahiplerine dağıtır. Katılım bankaları, kurumsal ve bireysel finansman destekleri, leasing, kar-zarar ortaklığı yöntemleriyle fonları değerlendirmektedir (Ertem, 2015: 48).

Konvansiyonel bankacılık sisteminde, daha evvel belirlenmiş faiz oranları karşılığında fon sahiplerinden toplanan mevduatlar, fon ihtiyacı olan kişilere, belirlenen faiz oranları üzerinden kullanılmaktadır. Katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan en önemli farkı, faiz yerine katılım payı şeklinde ifade edilen geliri dağıtmasıdır. Katılımcıların bilançolardaki nihai sonuçlara katılması üzerine kurulan bu sistem, faizsiz bankacılık sistemi olarak da isimlendirilmektedir. Bu sistemde ana amaç, atıl fonlarını kullandırmaları karşılığında faiz istemeyen kişilerin birikimlerini, ekonomi içerisine dahil ederek değerlendirmelerini sağlamaktır (Özulucan ve Deran, 2009: 87).

Modern anlamda ilk faizsiz banka, 1963’de Mısır’ın Mit-Ghamr kentinde ‘‘Tasarruf Bankası’’ ismiyle kurulmuştur. İlerleyen dönemde Türkiye’nin de kurucu ortakları arasında bulunduğu İKB kurulmuş ve kurulacak olan faizsiz finansal kuruluşlara teknik anlamda destek sağlamıştır (Ersoy vd., 1987: 12).

Tablo 1.’de Katılım bankacılığının gelişim aşamaları özetlenmiştir.

Tablo 1. Katılım Bankacılığının Gelişim Aşamaları

	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-
Kurumlar	Tasarruf Bankaları	+Ticaret ve Yatırım Bankaları	+ÖFK, Tekafül Şirketleri	+Varlık Yönetim Şirketleri, Aracı Kurumlar	+Elektronik Bankacılık
Ürünler	Karz-ı Hasen Mudaraba Müşareke	+Selem	+Ticari Bankacılık Ürünleri, Katılım Hesapları,	+Yatırım Fonları, İslami Bonolar,	+Şeriat’a uyumlaştırılmış ürünler

			Tekafül	Hisse Senetleri	
Bölge	Müslüman Ülkeler (Körfez)	+Müslüman Ülkeler (Ortadoğu)	+Asya Pasifik, Türkiye	Aynı Bölgeler	+ Avrupa, ABD

Kaynak: (Kalaycı, 2013: 54).

Günümüzde, bir çok farklı coğrafya ve ülkede faizsiz bankacılık sistemlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Bazı ülkelerde bu kurumlar salt faizsiz bankacılık uygulaması yaparken, bazı ülkelerde faizli bankacılık içinde “islami pencere” ismiyle faizsiz bölümler açılmaktadır. HSBC, Citibank, ANZ Grindlays, Morgan Stanley, Union Bank of Switzerland gibi çok uluslu bankaların bu bölümlere sahip olduğu görülmektedir. Günümüzde başta körfez ülkeleri olmak üzere faizsiz bankacılık sisteminin yaygın şekilde kullanılmaya başlandığı ve geleneksel bankalarında bu alanda çalışma yapmaya başladıkları görülmektedir. Citibank kendi kurumu içerisinde islami pencere açmış bunun yanında Citi Islamic Investment Bank isimli, faizsiz olarak çalışan yeni bir banka da kurmuştur (Van Greuning ve Iqbal, 2008: 14)

2.2.5. İslam’da Faizin Yasak Olduğunu Bildiren Ayet ve Hadisler

2.2.5.1. Kur’anı Kerim’de Faiz

İslam dini başta olmak üzere, diğer semavi dinler ve kültürlerde de faiz, üretime dayalı bir faaliyet yapılmadığından ve herhangi bir emek yahut ticaret riski de taşımadığından dolayı haksız bir kazanç biçimi sayılarak yasaklanmıştır.

Faiz (riba), sözlükte artma, çoğalma ve şişme gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh terimi olarak da; ölçü veya tartı ile alışverişe konu olan misli malların, altın, gümüş ve nakit paranın aynı cinsten miktarını, daha fazla bir karşılıkla değiştirmektir. Riba; Cahiliye Ribası, Fazlalık Ribası ve Nesie Ribası olarak üç kısma ayırmak mümkündür:

Cahiliye Ribası: Vadesi dolmuş olan bir borcun ödenmemesi halinde, bu vadeyi uzatarak, anamala ilave şekilde borçludan fazlalık alınması durumudur (Gül, 2017:742).

Fazlalık Ribası (Ribe'l-Fadl): Aynı cinsten ribaya sebebiyet verebilecek olan malların yani ölçü yahut tartı ile alışverişi yapılan mallar mübadele edildikleri esnada, birinin diğerinden fazla olmasıdır. 10 gram altın karşılığında 11 g altın almak, peşin yada vadeli olmasına bakılmaksızın faiz olarak nitelenmektedir. Bunun sebebi 10 gramın karşılığının 10 gram oluşudur, 1 gramın ise karşılığı yoktur. 10 kilo arpa verip 11 kilo arpa almak da bu şekildedir. Bu borç şeklinde de olsa, satış şeklinde de olsa sonuç değişmez. Buna fazlalık faizi, yani ribe'l-fadl adı verilir (Bayındır, 2016: 101).

Nesie Ribası: Vadeye karşılık olarak şart koşulan fazlalık ribe'n-nesie olarak isimlendirilmektedir. Aynı cinsten riba potansiyeli bulunan malların mübadelesi halinde, alışverişe taraf olan birinin almış olduğu fazlalık ribayı doğurmaktadır. Ancak bu malların peşin şekilde değiştirilmesi ve cinslerinin aynı olması halinde riba olmaz ve bu işlem usulüne uygun bir taksa olarak değerlendirilir (Döndüren, 2011: 203).

Kur'an-ı Kerim'de faiz, finansman ve ticaret hukuku konularında daha çok genel hükümler yer almıştır. Faizin içeriği konusunda hiç ayrıntıya girilmemiş olması, vahye muhatap olan ilk müslümanların bu konu hakkında bilgi sahibi olduklarını akla getirmektedir.

Kur'an-ı Kerim riba, finans, ticaret gibi hususlarda ana çerçeve oluşturacak genel ilkelerden bahseder. Faizin muhtevası konusunda ayrıntıların olmamasını, ilk Müslümanların bu konuda bilgi sahibi olmalarından kaynaklı bir durum olarak okumak mümkündür.

Kur'anı Kerim'de faizi yasaklayan ve onu büyük bir günah ve haram kabul eden başlıca ayetler şu şekilde sıralanabilir:

“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Halbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişte yaptığı kendisine aittir, işi de Allah'a kalmıştır. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir” (Bakara, 2/275).

“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah ve Resülü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer

tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere ana paranız sizindir.” (Bakara, 2/278-279).

“Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de pek çok kimseyi Allah yolundan engellemeleri, kendilerine yasaklandığı halde faizi almaları ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden önceden helâl kılınan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.” (Nisa, 4/160-161).

“İnsanların malları içinde artsın diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (mânevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir.” (Rum, 30/39).

Kur’an-ı Kerim’de karşılık beklemeden verilen borç paranın veya malın sahibine büyük sevaplar kazandıracığı buyurulmuştur.

“Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah’tır ve O’na döndürüleceksiniz.” (Bakara, 2/245).

“Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır.” (Hadid, 57/11).

Ayetlere, hadislere ve alimlerin görüşlerine bakıldığında; Riba ya da Türkçe ifadeyle faiz, çok sert ve keskin şekilde yasaklanmıştır. Fakat Kur’an’da ribanın hangi sebeplerle yasak edildiği ve hangi sebeplerle günah olduğu açıklanmamıştır. Faizin bireylere ekonomik ve ahlaki anlamda vermiş olduğu zararlar bilimsel çalışmalara konu olmasına karşın bu hususta Kur’an’da detaylı bir bilgi yoktur. Faizli işlemlerle iştigal eden kimselerin ne şekilde cezalandırılması gerektiği de yine aynı şekilde Kur’an-ı Kerim’de belirtilmeyen hususlardandır (Orman vd., 1987: 105).

İslam dininde faizin yasak olmasının hem görünen hem de görünmeyen birtakım sebepleri vardır. İhtiyaç sahibi bir kimseye yapılan fon transferi, daha sonradan belli bir fazlalıkla alındığında, yani yapılan işleme faiz bulaştırıldığında, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın zedelendiği görülmektedir. İhtiyaç sahibine verilen para ile kazanç sağlanıp sağlanamayacağı muğlak bir durum iken, borç veren kimsenin faiz ile bir kazanç elde edeceği kesin bir durumdur. Bu durumda da gelir ve servet dengesinde adaletsizliklerin ortaya çıkması sebebiyle toplumsal barışın zarar göreceği söylenebilir.

Aynı durum bankaların şahıslara kullandığı kredilerde de geçerlidir (Canbaz, 2015: 154).

Faizin bireyler ve toplumlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler özetlenecek olursa:

- Faiz, insanlarda cimriliğe, bencilliğe, duyarsızlığa ve İslam kültüründe “dünyalık” olarak nitelendirilen mal ve mülk sevgisinde aşırılığa gitme gibi ahlaki zararlar doğurur.
- Sosyal yapıdaki bütünlük ve insani ilişkiler, karşılıklı hoşgörü ve saygıyla kurulur. Bu bütünlüğü güçlendiren şey karşılık yardımlaşma ve dayanışma olgusudur. Toplumda cömert insanların çoğalması, zenginler ile fakirler arasındaki etkileşimi kuvvetli bir hale getirecektir. Bunun karşısında, faiz olgusuyla yoksul kesimin elindeki kıt birikimin, toplumun zengin kesimine aktarılması sebebiyle gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır. Bundan dolayı faizin birtakım **toplumsal zararları** vardır.
- Bireyler ve kurumlar çeşitli finansman ihtiyaçlarını, gerek kendi imkanlarıyla gerekse de başka kişilerin ve kuruluşların destekleriyle giderirler. Zekat, sadaka, karz-ı hasen veya ortaklıklar, kişi ya da kurumların, destek olarak finansman ihtiyaçlarını giderdiği yöntemlerdir. Bu türden yardımlaşma faaliyetleri atıl fonların ekonomik hayata kazandırılmasına vesile olur. İhtiyaçların giderilebilmesi için faizli krediler kullanılması ise, kıt durumda bulunan sermayenin de erimesine yol açmakta ve **ekonomik zararlar** doğurmaktadır (Canbaz, 2015: 154).

2.2.5.2. Hadis’lerde Faiz

Kur’an’da faiz yasakları ile ilgili ana çerçeve oluşturulmuşken, hadislerde finansmana ve ticari ilişkilere dair detaylı bilgilere yer verilmiştir. Hemen hemen bütün hadis kitaplarının, kitabü’l-büyu olarak isimlendirilen ticaretle ilgili bölümlerinde Peygamber Efendimiz (S.A.V.)’in faizle ilgili detaylı buyruklarına yer verilmiştir. Özellikle, Kütüb-i Sitte içerisinde önemli bir yeri bulunan Sünenü’t-Tirmizî isimli eserde Peygamber Efendimiz (S.A.V.)’in birçok detaylı hadisini bulmak mümkündür (Aktepe, 2011: 28).

Peygamber Efendimiz (S.A.V.)’in bir çok hadisinde faizin yasaklanmış olduğu açık ve net şekilde görülmektedir. “Resulullah, faiz alana, verene, yazana ve şahitlerine lanet etmiştir”. “Biliniz ki Cahiliye ribasının tamamı kaldırılmıştır, anaparalarınız sizlerindir. Ne zulmedin, ne de zulme uğrayın” (Aktepe, 2012: 24).

Hazret-i Muhammed (S.A.V.), faiz olgusunu peygamberlik dönemi boyunca hayat pratiği içerisinde örnekler göstererek açıklamaya çalışmıştır. Bu örneklerde hangi işlemlerin faiz olacağı, hangi işlemlerin faiz kapsamında değerlendirilmeyeceğini anlatmıştır. Bunların neticesinde hangi yollarla faizden uzak durulabileceğini de Asr-ı Saadet Müslümanlarının idrakine sunmuştur (Orman vd., 1987: 106).

Hz. Muhammed (S.A.V.) Veda hutbesinde Müslümanlara şu şekilde seslenmiştir: “Dikkat edin. Cahiliye döneminin faizlerinin hepsi de kaldırılmıştır. Anaparalarınız sizindir. Bu suretle ne haksızlığa uğratılmış ve ne de haksızlık yapmış olursunuz” (Ebu Davud, “Büyu”,5). Başka bir hadisinde de; “Faiz ancak veresiyedir” (Buhari, “Büyu”,79; Müslim, “Müsakat”,101-103) buyurmuş, Cahiliye devrinde yaygın olarak kullanılan “vade karşılığında alacak miktarını artırma” alışkanlığına vurgu yapmıştır. Hz. Muhammed (S.A.V.), yaşadığı dönemde bazı alım - satım ve uygulanan işlemleri faiz olduğundan dolayı ya da faize sebebiyet vereceğinden dolayı yasaklamıştır. Hz. Muhammed (S.A.V.) “Eşya-ı sitte” hadisi olarak bilinen hadiste şu şekilde buyurmuşlardır: “Altına mukabil altını, gümüşe mukabil gümüşü, buğdayla buğdayı, arpa ile arpayı, hurma ile hurmayı, tuza mukabil tuzu satmayınız. Her kim artırır veya fazla alırsa faiz alıp vermiş olur. Bunda alan ile veren arasında fark yoktur.” (Buhari, Büyu :77-81; Müslim, Müsakat, 79-85)

Abdullah İbn Hanzele'nin rivayet ettiği bir hadiste; Hz. Muhammed (S.A.V.) şöyle buyurmuşlardır: “Bir kimse bile bile, kasden bir dirhem bile olsa riba yiyecek (alacak) olursa, o kimse zinadan otuzaltı defa daha şiddetli bir (günah) işlemiş olur”.

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Muhammed (S.A.V.); “Miraç gecesi bir insan topluluğu'na rastladım, bunların mideleri içi yılanlarla dolu ve dışarıdan bakıldığında bu yılanların görülebileceği bir eve benziyordu.” Bunların kim olduğunu sorduğumda Cebrail A.S. cevaben “bunlar riba yiyenlerdir” dedi (Tuğ, 1972: 74-75).

Hz. Muhammed (S.A.V.) döneminde altının para birimi Dinar (yaklaşık 4 gr), gümüşün para birimi Dirhem (yaklaşık 2,8 gr) idi. Bu kıymetlerin, kendi cinsinden olan altın veya gümüş zinet eşyası alım satımında kullanılması durumunda, aynı ağırlıkta işlem yapılması gerekiyordu. Böyle değerli bir madenin, işçilik dışında fazlalıkla değişimi durumunda reel faiz ortaya çıkmaktadır. Buradaki faiz yasağı, değerini öz madeninden alan “sağlam para”nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gerçekten Hayber ganimetleri

arasında bulunan altın ve boncuk dizili gerdanlığı 12 dinara (yaklaşık 48 gr altın para) satın alan Fudale İbn Ubeyd (r.a.) bu alışverişten şüphelenince, durumu Hz. Peygamber'e sormuş, Hz Peygamber'de gerdanlıktaki altının diziden çıkarılarak ayrıca tartılmasını ve altın parayla ağırlık olarak denkleştirilmesini, geri kalan kısım için ise fiyat takdiri yapılmasını bildirmiştir (Döndüren, 2014: 867-868).

Diğer taraftan; Ebu Yusuf'a göre; altın ve gümüş para dışında "fels" diye adlandırılan bakır, nikel, kalay vb. madeni paralar, maden değeri dışında itibari bir değer kazandığından dolayı, altın ve gümüş gibi "sağlam para" sayılmaz. Bu nedenle, sözkonusu kıymetlerle yapılan borçlanmalarda, bu paraların endeksli bulunduğu altın veya gümüş paraya göre hesaplanacak "değer farkı" faiz kapsamı dışındadır. Günümüzde önemli ölçülerde enflasyona maruz kalan kağıt para sistemlerinde, bir aydan daha uzun süreli borçlanmalarda, altın gibi sağlam bir birime endekslenerek hesaplanan değer kayıplarının faiz kapsamı dışında tutulması da hakkaniyet prensibine uygun düşecektir (Döndüren, 2014: 869).

2.3. Katılım Bankalarında Fon Yönetimi

2.3.1. Fon Toplama Yöntemleri

Konvansiyonel (geleneksel) bankalardan farklı olarak katılım bankaları, kar ve zarara katılım esasına göre çalışma yaparlar. Katılım hesapları, bu bankaların en büyük kaynağını oluşturmaktadır. 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 3. Maddesine göre "Katılım fonu; katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı ifade eder" biçiminde ifade edilmiştir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere katılım fonları özel cari hesaplar ve katılım hesapları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır(Babuşçu ve Hazar, 2017: 179).

2.3.1.1. Özel Cari Hesaplar

2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesine göre, "*Özel Cari Hesap; katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade eder*". şeklinde tanımlanmıştır.

2011 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan Özel Finans Kurumları (ÖFK)'nin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte ise, "*Özel Cari Hesap; ÖFK'larda, Türk Lirası veya*

Yabancı Para cinsinden nama yazılı olarak “özel cari hesap cüzdanı” karşılığında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan, karşılığında hesap sahibine anapara dışında faiz, kar ve sair nam altında bir bedel ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplar” şeklinde ifade edilmiştir.

Cari hesaplar, hem ulusal para cinsinden hem de döviz cinsinden “vadesiz” şekilde açılabilen hesaplardır. Bu hesaplarda herhangi bir vadenin olmayışı, mudilerin mevduat birikimlerini istedikleri an kısmen veya tamamen çekebilmelerine olanak tanımaktadır. Bu hesaplarda herhangi bir kara veya zarara ortaklık söz konusu değildir. Bankalarda cari hesabı bulunan mudiler, bankacılık hizmetlerinden faydalanmakta ve fon kullanımında öncelikli durumda bulunmaktadır.

Bu hesaplarda toplanan mevduatlar “vadesiz mevduat” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu hesapların açılmasındaki temel amaç, paranın güvenliğini sağlamaktır. Aynı zamanda mudiler bu hesaba sahip olmakla birlikte bankacılık hizmetlerinden yararlanmada öncelikli duruma geçerler. Banka bu mevduatları, mudilerin talep etmesi halinde geri ödeme yükümlülüğüne sahiptir (Takan ve Boyacıoğlu, 2018: 121).

2.3.1.2. Katılım Hesapları

Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğe göre Katılma Hesabı; Özel finans kurumlarına Türk Lirası veya yabancı para cinsinden nama yazılı olarak "kâr ve zarara katılma hesabı cüzdanı" karşılığında yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş faiz, kâr ve sair nam altında bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade eder.

Faizli bankalarda toplanan mevduatlardan farklı olarak, katılım bankalarındaki mevduatlar, ticari faaliyetlerde değerlendirilmekte, yapılan yatırımın nihai sonucunda elde edilen kar veya zarar hesap sahiplerine dağıtılmaktadır. Vade sonunda hesap sahiplerinin kazanacağı gelir, mevduat bankacılığındaki gibi belli değildir. Katılım bankaları elde ettiği kar veya zararın %20'sini kendisine alarak %80'ini havuza aktarmaktadır. Bu havuzda toplanan kar ve zararlar da mudilere aktarılır. Bu hesapların en önemli özelliği, katılımcılardan paraları toplarken ne gelir garantisi ne de anaparanın aynı şekilde iade edilmesi garantisi verilmiyor olmasıdır (Yazıcı, 2015: 57).

Genel olarak, 1 – 3 – 6 ay ya da 1 yıl ve üzeri vadeyle açılan katılma hesapları, TL, USD ve EUR cinsinden fonlarla çalışmaktadır. Geleneksel bankalardaki mevduat faizlerine uygulanan %15 Gelir Vergisi Stopajı, katılma hesaplarında dağıtılan kar paylarına da uygulanmaktadır. Mudiler, vadesi henüz dolmamış hesaplarından para çekebilir ve bankanın onayı doğrultusunda kalan bakiyeleri üzerinden kar paylarını hesaplayabilirler (Canbaz, 2016: 188).

Katılım bankalarının uyguladığı sistemde, katılma hesabı sahiplerine bir gelir taahhüdünde bulunulmamasına rağmen, bu hesaplar geleneksel bankalardaki gibi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamında sigortalanmıştır (Canbaz, 2015: 176).

Sonuç olarak, geleneksel bankaların mevduat hesaplarında bir borç-alacak ilişkisi bulunması, katılım hesaplarında ise kar-zarar ilişkisi bulunması sebebiyle bu iki hesap türünün birbirinden tamamiyle farklı olduğu ifade edilebilir (Arslan, 2017: 5).

2.3.2. Fon Kullandırma Yöntemleri

2.3.2.1. Murabaha

Murabaha, katılım bankaları ile fon ile talep eden kişiler arasında düzenlenen sözleşmeye binaen, kişinin ihtiyacı olan mal, hizmet, menkul veya gayrimenkulün kişi adına satın alınması ve sonrasında söz konusu ürünün üzerine belirli kar koyarak müşteriye vadeli olarak satması işlemidir (Sümer ve Onan 2015: 300).

Daha basit bir anlatımla murabaha, katılım bankasının müşterisi adına bir ürünü satıcıdan alması ve belirli bir kar marjı ekleyerek müşterisine satması şeklinde uygulanan bir yöntemdir (Pehlivan, 2016: 302).

Murabaha yöntemiyle finansmanın aşamaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Girişimci, malı veya hizmeti satın alacağı firma ile bir ön anlaşma sağlar ve daha önceden belirlenmiş olan kredi limitleri doğrultusunda mal veya alım talebini katılım bankasına beyan eder.
- Katılım bankası ile mal alımı talep eden kişi yada firma arasında geri ödeme planı ve kar marjı hususlarında mutabakata varılır. Katılım bankası söz konusu kişi yada

firmadan daha önceden belirlenen teminatları teslim alır. Sonrasında malın satın alınacağı firmaya sipariş verir ve peşin fiyat üzerinden ödeme yapar.

- Malı satan firma peşin fiyatlı faturayı ve irsaliyeyi Katılım bankası adına ancak girişimcinin adresine keserek malı girişimciye teslim eder.
- Katılım bankası, mal veya hizmeti satın alan kişi ile anlaştıkları kar oranını peşin fiyata ekler ve müşteri adına fatura düzenler.
- Vade sonunda ise müşteri, daha evvel sözleşmede belirtilen borcunu Katılım bankasına geri öder (Uslu, 2005: 149).

Murabaha klasik ve çağdaş murabaha olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Klasik Murabaha Yöntemi; Satıcının sahîh yollarla almış olduğu malı, maliyetine belir bir miktarda kar marjı koyarak satması işlemidir. Burada satıcı, alıcı tarafa malın maliyetini ve üzerine koyduğu karı söyler. Alıcı malın bedelini ister peşin isterse de vadeli ödeyebilir. Bu tür murabahanın caiz olduğu fıkıh alimlerinin ittîfak ettiği bir konudur (Bayındır, 2016: 259).

Çağdaş Murabaha Yöntemi ise, katılım bankalarının uyguladığı bir yöntemdir. Bu yöntemde göre; müşteri arzu ettiği malı görür, beğenir ve peşin alımda ki fiyatı öğrenir. Sonrasında katılım bankasına müracaat ederek, beğenmiş olduğu bu malın alınmasını ve kendisine vadeli olarak satılmasını talep eder. Banka müşteri hakkında kredibilite araştırması yapar. Uygun görüldüğü takdirde, müşteriye vade farkı eklenmiş şekilde satılacak fiyatı bildirir. Mutabık kalındığı takdirde banka malı peşin fiyata satıcıdan alır, vadeli olarak müşteriye satar. Peşin alım meblağı ile vadeli satım meblağı arasındaki fark bankanın kârıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bankanın malı alıyor olmasıdır. Müşteri daha evvel satın aldığı bir ürün için finansman talep etmemektedir ki etse dahi borç finansmanı caiz olmadığından, bu talep banka tarafından kabul edilmeyecektir (<http://islamekonomisi.org>, 28.01.2019).

2.3.2.2. Mudaraba

Emek – sermaye ortaklığı şeklinde tanımlanabilecek olan mudaraba, yapılacak olan iş neticesinde elde edilecek olan karın, ortaklar arasında, belirlenen oranlar neticesinde dağıtılmasını ifade eder. Zarar oluşması halinde ise bu zararın tamamı, sermaye sahibine

(Rabb-ul Mal) yani katılım bankasına yansıtılır. Emek sahibinin zararı ise emeğinin boşa gitmesi şeklinde ifade edilebilir (Terzi, 2013: 62).

Mudaraba'nın uygulanmasının İslamiyet öncesi dönemlere kadar dayandığı söylenmektedir. Bu uygulamanın, Hz. Muhammed'in dedesi Haşim tarafından geliştirildiği ve uzun yıllar boyunca ticari hayatta önemli bir uygulama alanı bulduğu çeşitli tarihsel kaynaklarda rivayet edilmiştir. Faizsiz bankacılığın temeli olarak ifade edilebilecek olan Mudaraba uygulaması, sermaye sahipleri ile müteşebbislerin bir araya gelmesi şeklinde hayat bulur. Peygamberlik döneminin öncesinde ve sonrasında Hz. Muhammed (S.A.V), Hz. Hatice'nin mallarını mudarib sıfatıyla işletmiştir. Aynı zamanda Peygamber Efendimizin birçok akrabasının ve sahabelerininde mudaraba ortaklığı kurduğu görülmektedir (Canbaz, 2015: 180).

Mudaraba, sermaye ve emeğin bir araya gelmesi ve ticari hayatta faaliyet göstermesidir. Bu noktada sermaye sahibi "Rabb-ul Mal" emek sahibi ise "Mudarib" şeklinde isimlendirilir. Modern dönemde, Rabb-ul Mal katılım bankasını, mudarib ise proje üreten ve uygulayan kişiyi ifade etmektedir. Katılım bankası (Rabb-ul Mal), proje sahibi (Mudarib) ile yapılacak olan iş üzerine bir sözleşme imzalar ve sermayeyi ortaya koyar. Söz konusu sözleşmede belirlenen şartlar haricinde, katılım bankasının, mudarib'in yapmış olduğu işlemlere karışma yetkisi bulunmamaktadır. Fakat muhtemel bir risk ortaya çıkarsa, bu riskin ortadan kaldırılması adına bir takım önlemler alma hakkını saklı tutar. Yapılan iş neticesinde bir zarar ortaya çıkarsa, bu zararı katılım bankası yüklenir. Finanse edilen proje sahibi mudaribin ise zararı, emeğinin zayı olması şeklinde ifade edilebilir. Zararın ortaya çıkmasında mudaribin kasıt yahut ihmali varsa, bu zarar ondan tazmin edilmektedir. Yapılan iş sonucunda ortaya çıkar kar ise sözleşmede belirtilen oranlar nisabınca, Rabbul-mal (katılım bankası) ve mudarib (proje sahibi) arasında dağıtılır (Babuşçu ve Hazar, 2017: 181-182).

2.3.2.3. Müşareke

Bir projeyi gerçekleştirmek üzere, sermayedarın sermayesini, emek sahibinin de proje veya emeğini ortaya koyarak kurmuş olduğu ortaklık biçimine "müşareke" denir. Bu ortaklıkta mudarabadan farklı olarak, işin gerçekleştirilmesi süreçlerinde sermayedar da söz sahibi olmaktadır. Diğer bir fark ise emek sahibinin de yapılacak işe sermaye koyuyor oluşudur. Sonuç itibarıyla bu ortaklıkta sermayedar, sermaye koyma ve yönetimde söz

sahibi olma hakkına, emek sahibi ise hem emek hem sermaye hem de yönetimde söz sahibi olma hakkına sahiptir denilebilir (Bakkal, 2016: 14).

Müşareke’de elde edilen karın hangi orana göre pay edileceği sözleşmede belirtilir. Sermaye’nin belli bir oranı kadar ya da belli bir miktarda kar payı almak şartını taşıyan müşareke geçersizdir. Örneğin; taraflardan birisi 100 TL sermaye koymuşsa, ona ödenecek karın, bu 100 TL’nin belli bir oranı, örneğin %25’i kadar olacağı veya karın 20 TL olacağı şeklinde bir şart konulan müşareke geçersizdir (Bayındır, 2016: 245).

Müşareke uygulamasında, ortaya çıkacak karın taraflara hangi oranda dağıtılacağı sözleşmede belirtilir. Koyulan sermayenin belli bir oranı kadar yahut belli bir meblağ kar payı almak koşulunu taşıyan müşareke geçerli olmaz. Örneğin; taraflardan biri 300 TL sermaye ile ortaklığa dahil olmuşsa, bu 300 TL’nin belli bir oranı, örneğin %30’u kadar veya karın 50 TL olacağı doğrultuda bir şart konulan müşareke geçersizdir (Bayındır, 2016: 245).

Müşareke uygulamasıyla sağlanan finansmanın uygulama süreci aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Katılım bankası ve müşteri (iş ortağı) bir ortaklık sözleşmesi imzalar ve proje uygulama süreci başlar,
- Katılım bankası projeye sadece sermaye koyarken, müşteri hem emeği ve hem de sermayesi ile projeye katkı sunar,
- Projenin nihayetinde elde edilen kar, ortaklık sözleşmesinde yazılan şartlar doğrultusunda bankaya ve müşteriye dağıtılır. Zarar oluşması durumunda ise, ortaya çıkan bu zarar başlangıçta dahil olunan sermaye oranlarına göre projenin taraflarına dağıtılır (Özsoy, 2012: 178).

Müşareke sözleşmelerinin, kısa dönemli müşareke ve uzun dönemli müşareke şeklinde düzenlenmesi mümkündür. Aynı zamanda müşareke’nin sabit müşareke ve azalan müşareke şeklinde ifade edilen iki farklı uygulaması vardır. Katılım bankası tarafından, proje bütçesine dahil edilen sermayenin, sözleşme bitimine kadar miktarında bir değişiklik gerçekleştirilmeyecek olması “sabit müşareke” şeklinde ifade edilir. Azalan müşareke ise, bankanın proje mülkiyetini müşterisine devretmesi ve müşareke sözleşmesindeki payını tedricen iş ortağına devretmesi durumudur (Tunç, 2016: 148).

2.3.2.4. İcare

İcare, yatırım mallarının, belirlenen kira ödemeleri karşılığında kullanım hakkının kiracıya devri uygulaması şeklinde ifade edilebilir. Bu uygulamada, söz konusu malların mülkiyetinin finansal kiralama şirketinde bulunması şartı vardır. Ancak; sözleşmede belirlenen değer üzerinden mallar kiracıya devredilmektedir. İcare (finansal kiralama)'nin resmi bir hüviyete kavuşması, 1983 tarihli ÖFK'ların kuruluş kararnameşi ile olmuştur. 1985'de kabul edilen 3326 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile de daha güçlü bir yapıya bürünmüştür. Kurumların işletme sermayesiyle, yatırım mallarının mülkiyetini satın almaları kimi zaman makul bir davranış olarak görülmemektedir. Bunun yerine, söz konusu yatırım mallarının kiralanması görece daha uygun bir yöntemdir. Bu sayede sermayelerini daha farklı ihtiyaçların giderilmesine kanalize eden kurumlar verimlilik ve karlılık oranlarını artırmayı hedeflemektedir. İcare yönteminin tercih edilmesindeki en önemli hususun Katma Değer Vergisi (KDV)'nin %1 şeklinde ödenmesi olduğu ifade edilebilir (Canbaz, 2016: 194).

İcare (Finansal Kiralama)'de kiralayan, gerek kira konusu malın üreticisi (dolaysız kiralama), gerekse de bu alanda uzmanlaşmış bir kurum olabilir (dolaylı kiralama). Kiralama şirketleri, kiracının talebi doğrultusunda ilgili malı satın almaktadır. Yani bu kurumlar ellerinde sürekli sürekli mal bulundurmamakta yalnızca gelen taleplere binaen satın alma ve kiralama işlemleri gerçekleştirmektedir. İcare'nin konusu olan mallar; çoğunlukla orta ve uzun vadeli finansman ile elde edilebilen yatırım mallarından oluşmaktadır. Buna ek olarak, lisans, patent ve marka gibi maddi olmayan varlıklar da kiralamaya konu olabilmektedir. Günümüzde, hava ve karayolu ulaşımında kullanılan araçlar (otobüs, kamyon, araba, uçak, greyder, kepçe vs.), bilgisayarlar, ofis malzemeleri, büro ve makine teçhizatları, restaurant mutfak ürünleri, tıbbi cihazların alımında bu yöntemin kullanıldığı görülmektedir (Bakkal, 2016: 18-19).

İcare yönteminin müşterilerine sunmuş olduğu avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Mevcut piyasa enstrümanlarına nazaran, daha uzun vadeli bir finansman imkanı sunması,
- Maliyetinin diğer finansal ürünlere göre daha düşük olması,

- Özkaynak problemi yaşayan ve yabancı fonları kullanabilme imkanları sınırlı olan işletmelerin büyümelerine olanak vermesi,
- Kiracının ödeme gücünü ve nakit akışını dikkate alarak, geri ödeme planı oluşturulması
- Kira ödemelerinin kar zarar hesaplarında indirim olarak gösterilebilmesi,
- Mal ve hizmet alımlarında ve kira ödemelerinde düşük oran üzerinden KDV ödenmesi,
- Kiralama sözleşmesinin bitiminde, kiralanan malın sözleşmede belirlenen bedel üzerinden işletmeye satılabilmesi (Canbaz, 2015: 179).

Katılım bankaları, faizsiz bankacılık ilkelerinden taviz vermemek suretiyle uymak, her türlü kira finansmanını müşterilerine sağlayabilir. Kiraya konu olan ürününse İslam Hukuku'nun belirlediği çerçevenin dışında bir ürün olmaması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konu, kiralanan malın istenen veya alınmak istenen mal veya hizmetin öncelikle kurumun tarafından kiralananmış ya da alınmış olması gerekliliğidir. (Özsoy, 2012: 181)

2.3.2.5. Selem

Selem, belirli bir mal ya da hizmetin bedelinin tümünü peşin olarak tahsil edip, söz konusu mal yada hizmeti ileri bir vadede teslim etmek şeklinde tanımlanabilir. Bu ödeme yönteminde satıcı gelecekte üreteceği bir malı bankaya peşin olarak satar. İslam hukukuna göre selem akdi içerisinde para, altın, gümüş ve para benzeri varlıklar bulundurulamaz. Bunun sebebi varlıkların “ribevi” olarak tanımlanması ve faizli işlemler doğurabilme potansiyellerinin olmasıdır (Babuşçu ve Hazar, 2017: 183).

Bu yöntemde, mallar teslim edilmeden önce ödemenin alınması sayesinde, satıcının malı tedarik etmesi veya üretebilmesi için gerekli finansal destek sağlanmış olur. Satıcı, peşin olarak tahsil ettiği bir bedel karşılığında, sözleşmede belirtilen ileri vadeli malı teslim edeceğini taahhüt eder. Altın, gümüş ve para benzeri varlıklar selem akdinin kapsamı dışında bırakılmıştır.

Normal koşullarda, satışa konu olan malın, sözleşme esnasında mamül olması gerekir. Bundan dolayı, henüz üretilmemiş yahut hasat olmamış malların satışına İslam fikhında

cevaz verilmemiştir. Fakat, Hz. Peygamber (S.A.V) insanların finansman ihtiyaçları sebebiyle “ölçeği, tartısı ve vadesi belli olan” malların satışına müsaade etmiştir. Bu doğrultuda, üretim yeri ve mekanı belirtilmemiş, vade tarihinde piyasada bulunma olanağı çok yüksek görünen misli mallar, sözleşme esnasında mamul olmasa da peşin olarak satışa konu olabilirler. Ancak bu işlem gerçekleştirilirken “kabz’dan önce satış yasağı” prensibi vardır. Yani; mallar teslim alınmadan, satışı yapılamaz. Tersi durumda, piyasada bulunmayan mallar, hayali vadeli satışlar yoluyla sanal şekilde el değiştirmiş olacaktır (Bakkal, 2016: 15).

Selem akdinin en çok tarım sektöründe uygulandığı görülmektedir. Sözleşme neticesinde; çiftçilerin ürettiği zirai ürünler, hasad döneminde teslim edilmek koşuluyla peşin para karşılığında satılmaktadır. Bu sayede hasad öncesinde çiftçilere, bir tür kredi sağlanmış olmaktadır. Tarımsal yapıda ortaya çıkan sosyolojik değişimler sebebiyle, çiftçilerin giderlerinde artışlar olmuştur. Selem sözleşmesiyle çiftçiler bu giderlerini ve diğer ihtiyaçlarını karşılamış olurlar. Fakat çiftçilerin ekonomik durumlarındaki sıkıntıları fırsata çevirmek isteyen sermayedarlar bu uygulamayla istismara yol açabilmektedir. Bu nedenle devlet çiftçilerle selem uygulaması yaparak, ekonomik istismarcı sermayedarları engellemeye çalışmaktadır (Döndüren, 2011: 34).

2.3.2.6. İstisna

Bir kimsenin ücreti mukabilinde, özellikleri önceden belirlenmiş bir ürünü üretmesi için yapılan sözleşme türüne “istisna” ismi verilmektedir. İstisna geleneksel anlamda, bir sanatkardan, sanatıyla alakalı bir eseri üretmesini istemek, sipariş vermek gibi anlamlara gelmektedir. İslam fikhinin ortaya koymuş olduğu “kabz’dan önce satış yasağı” sebebiyle istisna uygulaması ihtilaflara yol açmıştır. Ancak Peygamber Efendimiz (SAV)’in çiftçiler ile ilgili uygulamaları sebebiyle ihtilafların ortadan kalktığı düşünülebilir. Zira Efendimiz (SAV) çiftçilerin nakde ihtiyaç duymaları halinde, ileride üretecekleri ürünün nitelikleri ile birlikte teslim tarihinin belirlenerek peşin para ile satmalarına izin vermiştir (Yozgat, 2010: 41-42).

Bu yöntemde sanatkar veya imalatçı, üreteceği ürün için ihtiyacı olan parayı tedarik etmesiyle birlikte ürünün satışını da garantilemiş olur. İstisna uygulaması katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri içerisinde en düşük paya sahip uygulamadır.

Yapılan uygulamalarda süreç; istenen ürün ile ilgili, müşterinin katılım bankasına, katılım bankasının da üreticiye sipariş vermesi şeklinde işler (Bayındır, 2016: 247-248).

2.3.2.7. Sukuk

Arapça “Sakk” kökünden gelmekte olan sukuk kavramı, sertifika veya vesika gibi anlamları içermektedir. Bono ve tahviller Arapça’da “senet” olarak ifade edilirken, İslami tahvil olarak isimlendirilebilecek sakk’lar içinse sukuk ifadesi kullanılır. Bu doğrultuda finansal sertifika anlamına gelen ve literatürde tahvilin İslami karşılığı şeklinde tanımlanan sukuk, faizsizlik çerçevesinde uygulanması sebebiyle İslami usüllere uygun bir menkul kıymet olarak kabul görmektedir (Güngören, 2013: 97).

İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı (AAOIFI) sukuk terimini şu şekilde tanımlamıştır. “Sukuk, ihraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden, ihraçtan elde edilen tutarların önceden planlanan şekilde yatırım yapıldığı, yapılan yatırım türüne göre duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki hak ve payların temsil edildiği, bir proje veya özel bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren sertifikalardır” (TKBB, 2015, 38).

Sukuk genellikle özel sektör tarafından arz edilmekte lakin uygun görüldüğü takdirde devlet hazinesi tarafından da çıkarılabilmektedir. Sukuk çıkarılmasına dair Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından bir tebliğ yayınlanmıştır. SPK, yayınlamış olduğu tebliğde sukuk uygulamasını bir kira sertifikası olarak tanımlamıştır. Sukuk bununla birlikte birçok türü bulunan bir finansman aracıdır. Türkiye’de özel sektörün ve hazinen gerçekleştirdiği ilk sukuk ihraçları başarıya ulaşmıştır. Ancak bu başarının sürdürülebilirliği için birtakım önlemler alınmalı ve çalışmalar yapılmalıdır. Bu önlemlerden ilkinin, İslami ilkelere uygunluğunun belirlenmesi ve sağlamlaştırılması olduğu söylenebilir. Bir diğer önlem olarak daha önce ihraç edilen sukuklar için bir ikinci piyasa oluşturulmalıdır. Son olarak da potansiyel sukuk yatırımcılarının tespit edilmesi, bilgilendirilmesi ve yatırımlarını sukuk piyasalarına kanalize etmesini sağlamaktır (Yakar vd., 2013: 72).

Latince’de “çek” anlamına gelen sukuk, ortaçağ Müslümanları arasında, mübadele ve diğer ticari faaliyetlerden doğan mali yükümlülükleri gösteren bir belge anlamında kullanılmıştır (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012: 100-101).

Son dönemde önemi gittikçe artan bir finansal araç olarak sukuk, başta katılım bankalarının, finansal kurumların, işletmelerin ve devletin hazinesinin, finans piyasalarından İslam hukukuna uygun biçimde kaynak sağlamasına olanak tanımaktadır (Sümer ve Onan 2015: 303).

Sukuk, bir varlığa dayalı olarak çıkarılması mümkün olan ve yatırımcılara bu varlıkların kira yahut diğer gelirlerinden katılım payı veren bir menkul kıymetleştirme aracı olarak da tanımlanabilir (Terzi, 2013: 64). SPK menkul kıymetleri tanımlarken; ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belirli bir miktarı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları SPK tarafından belirlenen kıymetli evraktır şeklinde ifade etmiştir.

Finans kuruluşlarının, likit şeklinde bulunmayan varlıklarını, bir havuzda toplaması ve menkul kıymete dönüştürmesi işlemi kısaca “Menkul Kıymetleştirme” olarak tanımlanmaktadır. Bu işlem sonucunda ihraç edilen menkul kıymetler ise “Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler” ifade edilmektedir (Yılmaz, 2017: 104).

Katılım bankalarının uyguladığı sukuk (faizsiz menkul kıymetleştirme) ile konvansiyonel bankaların uygulamış olduğu sukuk arasında birtakım farklılıkların bulunduğu söylenebilir;

- Konvansiyonel bankalar menkul kıymetleştirmeye esas olan varlığı “alacak” yahut “faiz” olarak belirlerken sukukta ise menkul kıymetleştirmeye esas olan mevcut bir varlık, menfaat ya da ortaklık hissesi olmaktadır.
- İhraç edenler perspektifinden bakıldığında faizli uygulamalarda alacağın tahsili riski bulunmazken, buna karşılık faizsiz sukuk uygulamasında ticaret veya ortaklık riski vardır.
- Faizli uygulamada bütün menkul kıymetleştirme çeşitlerinin ikinci el piyasası mevcutken, faizsiz uygulamada murabaha, selem, istisnaya dayalı sukuk türleri için ikinci el piyasa bulunmamaktadır (Terzi, 2013: 64).

Sukuk uygulaması genellikle bonoya benzetilmektedir. Bono, ihraç edenlerin faiz ödemeyi kabullendiği ve ve belirlenen vade sonunda bono sahibine anapara ödemesini teminat alan bir borçlanma sertifikasıdır. Sukukta ise bir borç işlevi bulunmamakta ve temeli muhakkak bir varlığa dayanmaktadır. Bu uygulamayla sertifika sahibi dayanağı

bulunan varlıktan sağlanan gelirden faydalanmaktadır. Söz konusu gelir faizsiz bankacılık sisteminin prensiplerine uygun varlıklardan elde edilmektedir. Yatırımcıların bir projeye katılarak risk üstlenmesi söz konusudur (Özsoy, 2012: 188).

2.3.2.8. Teverruk

Nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, bir kişiden vadeli şekilde alınan bir malın, başka bir kişiye peşin şekilde satılması “Teverruk” olarak isimlendirilmektedir. Katılım bankaları bu modeli uygularken, uluslararası piyasalardan peşin olarak almış olduğu malları, belirli kar marjları ekleyerek, müşterilerine vadeli şekilde satmaktadır. Teverruk işlemleri, uluslararası emtia piyasalarında, çoğunlukla da Londra Metal Borsası piyasalarında uygulama alanı bulmaktadır. Bu sebeplerden teverruk işlemleri “Uluslararası Murabaha” olarak da anılmaktadır (Öztürk, 2011: 118).

Alimlerin bir kısmı teverruk işlemlerini mekruh yada haram olarak nitelendirse de diğer kısım bu işlemleri mübah görmüştür. Teverruk uygulamasını kullanan kimseler genellikle, nakit ihtiyacına sıkışmış, ekonomik anlamda sıkıntılı duruma düşmüş kimselerdir. Bu işlem neticesinde bu kişiler kısa vadede belki ihtiyaçlarını giderip rahatlayabilirler ancak uzun vadede daha büyük bir borcun altına girdiklerinden dolayı ekonomik problemlerinin daha da artacağı öngörülebilir. Yalnızca kendi karını düşünerek, bu kişilere vadeli mal satışı yapan kimselerinde bu davranışının uygun olmadığı düşünülmüştür. İslam ahlakı, sıkıntıya düşen kimseye güzel borç vermeyi önerirken, teverruk işleminde bu kişiye mal satılmaktadır. Bu işleme mekruh yada haram diyen kişilerinde dayanak noktası burası olmaktadır (Aktepe, 2013: 109).

Teverruk işlemini mübah gören alimler, alım satış sözleşmelerinde ki nihai amacın mala yada malın karşılığına ulaşmak olduğunu ve bu amaçların İslam’da kabul gördüğünü ifade etmişlerdir. Bununla birlikte kişilerin finansman taleplerinin çok tabii bir durum olup, her istenildiğinde de faizsiz borç verecek kimseyi bulmak da mümkün değildir. Bundan dolayı nakde ihtiyaç duyan kimselerin, piyasa koşullarında vadeli olarak almış oldukları ürünleri yine piyasaya peşin olarak satmalarını olağan karşılamak gereklidir (Aktepe, 2013: 109-110).

2.3.2.9. Tekafül

İslami sigortacılık yöntemi olarak bilinen “tekafül”, belirli risk gruplarının bir araya getirilmesi suretiyle, doğması muhtemel zararların telafi edilebilmesi ve bireylerin yaşantılarının bozulmamasını amaçlayan bir yöntemdir. Bu sistemin esas amacı kar elde etmek değil, ortaya çıkan riskleri karşılamak ve müşterek bir garanti sağlamaktır (Babuşçu ve Hazar, 2017: 184).

Arapça kökeni “kefalet” olan tekafül kavramı, yardımlaşma, dayanışma ve ortak hareket etme anlamlarını taşımaktadır. Tekafül sigortası diğer bir deyişle katılım sigortacılığı, gönüllük esasına ve dayanışma bilincine sahip kişilerin bir araya gelmesi ve sosyal yaşantısı içerisinde olumsuz olaylara maruz kalan kişilerin bu maruziyetini ortadan kaldırmaya yönelik fonların oluşturulmasını ifade eder. Bu sisteme katılım gösteren kişilerin fonları, faizsiz şekilde işleyen yatırımlarda değerlendirilir ve katılımcıların maruz kalabileceği olumsuz durumlar bu fonlarla telafi edilir. Tekafül sigortası ile çalışan bireylerin, konvansiyonel sigorta şirketleriyle çalışan bireylerden farkı, katılımcı kişinin hem zararlarının teminiyle ilgili kendini güvence altına alması hem de bir kar zarar ortağı gibi çalışma yapıyor olmasıdır. Zira bu sistemde dönem sonunda elde edilen kazanç sigortalının ve sigortacının arasında (operasyonel giderler dışında) pay edilmektedir (Altıntaş, 2016: 125).

2.3.2.10. Komodite

Araların kalite ve nitelik olarak fark bulunmayan malların, uluslararası piyasalarda yüksek hacimli ve büyük miktarlarda anlık olarak alınıp anlık olarak satılması işlemi “Komodite” olarak isimlendirilmiştir. Bu işlemlerde yaygın olarak petrol, altın ve zirai ürünler kullanılmakla birlikte aynı zamanda birçok farklı türden mallar da işlemlere konu olmaktadır. Alıcılar ve satıcılar işlem esnasında malı herhangi bir şekilde görmemektedir. Bu kişiler arasında belli bir vade ve fiyat içeren sözleşmelere yapılarak, para transferleri yapılmaktadır. Kısa vadeli finansman dengesizliklerinin önüne geçmek amacıyla Katılım bankaları da bu işleme çokça başvurmaktadır. Daha çok nakit fazlası bulunan kuruluşların bu fazlalıklarını değerlendirmesi noktasında oldukça karlı bir yöntem olduğu söylenebilir (Tunç, 2016: 162).

2.3.2.11. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen, herhangi bir menfaat düşünmeden hayır için borç verilmesi işlemidir. İslam dini her türlü iyiliği teşvik ederek kötülükleri yasaklamış ve müslümanların ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmalarını tavsiye etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak, Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de insanlara şu şekilde hitap etmektedir: “Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir), Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekata) saymak sizin için daha hayırlıdır” (Bakara, 2/280).

Herhangi bir kar amacı yahut menfaat düşünmeksizin, yalnızca hayr maksadıyla borç verilmesi işlemi “Karz-ı Hasen” olarak adlandırılır. İyiliğin yaygınlaştırılmasını ve kötülüğün ortadan kaldırılmasını öğütleyen İslam dini buna binaen ihtiyaç sahiplerine yardımcı olunmasını da tavsiye eder. Bakara Suresinde geçen bir ayette şöyle buyurulmuştur: “Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir. Şu da var ki, eğer bilerseniz bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır” (Bakara, 2/280).

Yine Bakara suresinde geçen ve Karz-ı Hasen'in fikri temellerini anlayabilmemizi sağlayacak bu ayette Yüce Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah'tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gelmezlik etmesinler. Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alış veriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer bunu yapar da zarar verirseniz şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir” (Bakara, 2/282).

Karz-ı Hasen, kar elde etme ve menfaat güdülerinden uzak şekilde, hayır için borç vermektir. Varlıklı müslümanların, ihtiyaç sahibi “iyi” insanlara borç vermesi neticesinde, toplumun iktisadi yapısı ile sosyolojik yapısı arasında kurulan bağ güçlenecek ve insanların iktisadi hayatta dürüst davranması teşvik edilmiş olacaktır. Müslüman bir kimse, kişilere herhangi bir aracı koymadan doğrudan borç verebileceği gibi, bu yardımı sivil toplum örgütleri, dernekler ve vakıflar gibi hayır kurumları aracılığıyla da yapabilmektedir. (Zaim, 2013: 83).

Karz-ı Hasen ile alakalı olarak tarafların yükümlülükleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Borç veren kimsenin, vermiş olduğu miktarı geri alma hakkı vardır,
- Borcu alan kimse almış olduğu miktarı geri ödemekle yükümlü olup, söz konusu meblağı kullanamadan kaybetse bile ödemekle sorumludur,
- Karz sözleşmelerinde belirlenen vadenin bağlayıcılık hükmü yoktur. Bu doğrultuda, alacaklı dilediği zaman alacağını talep edebilir, borçlu kişi de borcunu vadeden önce ödeyebilir,
- Alacaklı kişi borç verdiği kişinin sıkıntısını gidermeye yardımcı olduğundan dolayı, Allah katında sevap kazanmış olacaktır. Bu sebepten dolayı borç verdiği kişiyi, borcunu ödemesi için sıkıştırıp Allah'tan umduğu sevabı azaltmamalı, borçluda ivedilikle borcunu geri ödemeye gayret etmelidir,
- Karz yalnızca misli malların borç verilmesi halinde gerçekleşebilir. Borç olarak alınan mal tüketildiğinde piyasadan benzeri (misli)'nin bulunup geri verilmesi mümkün olmalıdır. Verilen malın bizatihi kendisinin tüketilmemek koşuluyla, kullanım hakkının verilmesi anlamına gelen “ariyet” şeklinde de karz uygulanabilir ve bunların kullanımı karşılığında kira alınabilir,
- Borç olarak alınan mallar, borçluya mal ile ilgili tasarruf hakkı verdiği için, alacaklının müsaadesine başvurmaksızın borçlu tarafından istenildiği şekilde kullanılması mümkündür,
- İslam dininin caiz görmediği işlerle ilgili borç vermek uygun değildir (Aktepe, 2013: 19-20).

2.3.2.12. Risk Sermayesi

Risk sermayesi, isminden de anlaşılacağı gibi, doğabilecek risk unsurlarını göze alarak, yapılacak olan işten büyük bir gelir ve kar amaçlayan kişileri fonlayan, yeni bir teknoloji gelişmeyi hayata geçirmek adına kurulmuş veya kurulacak firmalara bu sermayeyi sunan finansal yöntemdir (Özsoy, 2012: 176).

SPK tarafından “dinamik, yaratıcı ancak finansal açıdan zayıf olan girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmeye imkan tanıyan bir yatırım şekli” ifadesiyle tanımlanmıştır. Müteşebbis, ar-ge çalışmasından, pazarlama aşamasına kadar işin her anında finansmana ihtiyaç duyabilir. Bu finansman türünde yatırımın üç temel aşaması bulunmaktadır;

- Fon bulma aşaması,
- Yatırım aşaması,
- Yatırımdan çıkış aşaması.

Sermaye şirketleri öncelikle yatırım finansmanını topladıktan sonra, ikinci etapta yatırım aşamasına başlarlar. Risk sermayesinin en karmaşık ve uzun aşaması bu noktadır. Bu aşamada kreatif fikirlere sahip müteşebbislerin talepleri alınır, analiz edilir ve elemelerden geçirilir. Bir sonraki aşamada ise, daha detaylı bir analiz ve enformasyon çalışması yapılarak en rasyonel ve karlı ortaklık tercih edilir. Bu noktada yapılacak bir hata, müteşebbislere ödenen fonların geri dönme oranını azaltacaktır. Son aşamaya geldiğinde ise, sermaye şirketi elindeki hisseleri satarak ortaklıktan çekilecek ve yatırım işlemi nihayete erecektir (Terzi, 2013: 64-65).

ABD’de ortaya çıkan risk sermayesi uygulamasıyla girişimciler, Japonya, Kanada ve İngiltere gibi teknoloji devi ülkelerde geniş bir çalışma alanı bulmuş ve küresel ölçekte ses getiren bir çok başarıya imza atmışlardır.

Risk Sermayesi Sisteminin üç ana unsuru bulunmaktadır: Sermaye sahipleri, Venture Capital şirketi ve girişimciler. Bu üç oyuncudan oluşan sistemde sürecin başlangıcı Venture Capital şirketinin fon toplamaya başlamasıdır. ABD’de olduğu gibi diğer birçok ülkede de Venture Capital şirketi, belli başlı üç ana kaynaktan fon sağlamaktadır: Küçük İşletmeler Müdürlüğü (Devlet), Emekli Sandığı ve bankaların portföylerinin risk derecesi yüksek olan kısmı. Venture Capital şirketi, fon toplama aşamasında bir faizsiz banka gibi, kar-zarar ortaklığı prensibine göre fon toplar ve mudilere bir kar elde etme garantisi

sunmaz. Yatırımlar neticesinde kar elde edilebileceği gibi zarar etme ihtimali de bulunmaktadır. Bu durumda Venture Capital’i konvansiyonel bankacılıktan farklılaştıran ve faizsiz bankacılığa benzerliğini sağlayan en önemli özelliktir (Kumaş, 2007: 292-293).

BÖLÜM 3: FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE: KURAMSAL VE KAVRAMSAL TEMELLER

3.1. Ekonomik Büyüme

Ülkelerin ekonomik gelişmişliği yahut yönetim sistemleri farklı olsa da, bu farklılık sosyal refahtaki artışın ekonomik büyüme ile doğru orantılı olduğu gerçeğini değiştirmez. Ekonomik büyüme, ülkelerin sosyal refah artışını temsil etmektedir. Ekonomik büyümeyi belirleyen faktörleri ise sahip olunan doğal zenginlikler, sermaye birikimleri, işgücü piyasaları ve teknolojik gelişmişlik düzeyi olarak sıralamak mümkündür (Üzümcü, 2012: 3).

Bir ülke içerisinde, üretimin, üretim kapasitesinin ve buna bağlı olarak milli gelirin artması, ekonomik büyüme olarak ifade edilmektedir. Şayet kişi başına reel gelir, baz alınan yıldan bir sonraki yıla artış göstermişse, burada ekonomik büyümenin olduğu anlaşılmaktadır. Bu artışın yüzdelik olarak ifade edilmesi, yıllık büyüme hızını gösterir (Dinler, 2010: 587).

Diğer bir tanımlamada ekonomik büyüme, toplumun talep ettiği mal ve hizmetleri üretme kapasitesinin geliştirilmesi olarak ifade edilmiştir. Literatürde ekonomik büyüme çoğunlukla, kişi başına reel GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) veya milli gelir verilerinin belli zaman aralıkları belirlenerek ölçülmesiyle ortaya konmaktadır. Fakat yaşam standartlarının daha sağlıklı değerlendirilmesi için, kişi başına tüketimin ortaya konması büyük önem arz etmektedir.

Ekonomik büyüme çoğunlukla bir takvim yılı içerisinde, bir ülke ekonomisinin üretim kapasitesindeki veya GSMH'deki görülen ve sayısal anlamda ölçülmesi mümkün olan reel artışları ifade etmektedir. Aynı zamanda kişi başına düşen hasıla artışı da bu tanıma eklendiğinde daha sağlıklı bir kavramsallaştırma olacaktır. Bu doğrultuda hem toplumun ekonomik faaliyetlerinin artış oranını hem de kişi başına hasılanın artışı ifade edilebilecektir (Üzümcü, 2012: 4).

Ekonomilerin gidişatını uzun vadeli değerlendirirken yalnızca büyüme oranlarını dikkate almak doğru bir yaklaşım değildir. Büyüme verilerinin yanında, insani gelişmişlik endeksinin bileşenleri olan gelir dağılımı adaleti, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları gibi ölçütler de dikkate alınmalıdır. Diğer yandan büyümeye paralel olarak tasarruf oranları ve buna koşut olarak yatırım oranları da ekonomileri değerlendirmede önemli

hususlardır. Ülkelerin kendilerine en uygun ekonomik rejimi belirlemeleri, büyüme oranlarına büyük etki etmektedir. Özellikle gelişme ve sanayileşme süreçlerinde olan ülkelerin iyi bir ekonomik rejim belirlemeleri önemli durumdur (Kaya, 1998: 25).

3.2. Finansal Gelişme

Ekonominin en temel öğelerinden biri finansal sistemdir. Finansal sistemin ekonomik sistem içerisinde çok önemli bir konumda olmasının bazı sebepleri vardır. Bunlar; dış finansman ihtiyacının artmış olması, finansal kaldıraçtan yararlanma oranının yükselmesi, fon arz edenlerden fon talep edenlere doğru fon transferini organize etmesi şeklinde sıralanabilir. Finansal sistemin birçok önemli işlevi de bulunmaktadır. Tasarrufların toplanması ve verim alınabilecek en iyi alana tahsisinin gerçekleştirilmesi, yatırımların denetlenmesi süreçleri, yatırım risklerinin çeşitlendirilmesi ve ortadan kaldırılması, mal ve hizmet alım süreçlerini basitleştirerek sermaye birikimine katkı sağlaması ve teknolojik yenilik süreçlerini hızlandırması, finansal sistemin en önemli işlevleri olarak ifade edilebilir. Bu işlevler sağlıklı şekilde işlerse ekonomik büyüme hızı da artacaktır. Zira iktisat literatüründe de sağlıklı bir finansal sistemin ekonomik büyümeyi artıracığı yönünde önemli yaklaşım vardır (Akdemir, 2015: 35).

Finansal gelişme birçok farklı şekilde tanımlanmıştır. İktisatçıların finansal gelişme tanımlarında benzer ifadeler bulunsa da farklı bağlamlarda değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Bazı iktisatçılar finansal gelişmeyi, finans piyasasındaki araçların çeşitliliğinin ve yaygın şekilde kullanımının artması şeklinde tanımlarken, bazıları ise finansal piyasaların gelişmişliği şeklinde tanımlamıştır (Erim ve Türk, 2005: 23).

Finansal gelişme finansal kurumların, piyasaların ve araçların gelişmesi şeklinde de tanımlanmıştır. Bununla birlikte, finansal aracılık süreçlerinin gelişimi ve tasarrufların artırılması gibi olgular finansal gelişme ile doğrudan ilintilidir. Zira tasarrufların artması yatırımları etkileyen en önemli hususlardandır. Bu yatırımların da miktar ve kalite anlamında artışının, finansal gelişme sayesinde gerçekleşeceği söylenebilir (Afşar, 2007:190).

Goldsmith finansal gelişmeyi, finansal yapıda meydana gelen değişimler olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla finansal gelişmeyi inceleyebilmek için ön koşul olarak, finansal yapıdaki değişimleri kısa ve uzun dönemli incelemek gerektiğini savunmuştur. Ülkelerin finansal yapısını oluşturan unsurları ise, ülkede bulunan finansal araç ve

kurumların görünümü, işlevleri ve nispi boyutları olarak ifade etmiştir. Zira finansal araç ve kurumların bileşimi neticesinde finansal yapılar şekillenmektedir (Goldsmith, 1969: 37).

İkinci dünya savaşı sonrasında, üretim ve dolayısıyla büyüme modeli olan Fordizm, 1970'li yıllara gelindiğinde ciddi bir krize girmişti. Bu kriz, büyüme oranlarının düşmesine, işsizlik ve enflasyon oranlarının ise ciddi biçimde artmasına sebep olmuştu. Sermaye birikiminde yaşanan durağanlaşma, verimlilik ve kar oranlarının yükseltilmesi için yeni yöntemlerin bulunması gerekliliğini doğurmuştur (Taymaz, 1993: 11).

Sermayenin değerlendirilmesi hususunda yaşanan problemleri ortadan kaldırmak için yeni yaklaşım ve çözüm önerileri gündeme gelmiştir. Bu noktada, korumacı yaklaşımlardan ziyade, piyasanın daha aktif bir konumda bulunacağı ve kar oranlarının yükselmesine faydasının olması beklenen neo-liberal ekonomik politikalar uygulanmaya başlamıştır. Uluslararası alanda kar arayışları, sermaye transferlerine yönelik sınırlamaların ve kontrol mekanizmalarının yavaş yavaş kaldırılması gereğini doğurmuştur. Gelişmiş ülkelerin iktisat politikaları bu doğrultuda düzenlenirken, gelişmekte olan ülkelere de bu düzenlemeler tavsiye edilmiştir (Demir, 2001:84)

1970'li yıllarda faiz oranlarının enflasyon oranlarından düşük tutulması suretiyle, finansal sistem baskı altına alınmıştır. Uygulanan finansal baskı politikalarının bir sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelerin dış kaynak bulma imkanları kısıtlanmış, kaynak yetersizliği problemi doğmuş ve finansal krizler gündeme gelmiştir. Bu konuda literatüre önemli katkılar sunan McKinnon ve Shaw (1973) yapmış oldukları çalışmada, yetkililerce faize sürekli müdahale uygulanmasının tasarrufları olumsuz şekilde etkilediği sonucuna varmışlardır (Ağır, 2010:15;50)

Finansal sektörün temel fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirememesini engelleyenler: (i) Seçmeli kredi politikalarının uygulanması neticesinde mevduat ve kredi faiz oranları piyasa fiyatının altında tutulmuştur. (ii) Yatırımların etkili alanlarda kullanılmaması kredi tayinlemesine yol açmıştır. (iii) Kredilerin yatırımları karşılayamaması, yüksek enflasyonun negatif getirileri yükselen mevduatların sonucudur. Bu da reel tasarruf araçları olarak altın, döviz, gayrimenkul ve mal stoklaması gibi alternatiflerin kullanılarak finansal sistemin değerini yitirmesinde önemli bir rol oynamıştır. (iv) Denetimli faiz politikaları, gelişmemiş sermaye piyasaları, dış

borçlanmanın zorluğunun beraberinde getirdiği kamu açıkları, merkez bankası kaynaklarıyla karşılanmıştır. (v) Ayrıca finansal piyasalarda gerçekleştirilen işlemler ve bu işlemlerden elde edilen gelirler daha fazla vergilendirilmiş, aracılık hizmetinin maliyeti de yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. (vi) Özel sektöre verilebilecek kredi varlığını kısıtlandırıcı bir rol oynayan disponibiliteler ve zorunlu karşılık oranları göreceli olarak yüksek olmuştur (Ağır, 2010: 51).

Finansal gelişme kavramı ile tasarrufların çoğaltılması ve yatırımlara kanalize edilmesi anlatılmak istenmiştir. Başka bir deyişle, finansal liberalleşme olgusunun başarısı, ülke genelinde tasarrufların artırılabilirliğiyle ilintilidir. Ancak finansal liberalizasyon uygulamalarının neticesinde elde edilen bulgular, tasarrufların çoğaltıldığını göstermemektedir. Finansal liberalleşme doğrultusunda finansal gelişme gösterilebilmesi için yatırımların etkinliğinin de artırılması gerektiği kanısına varılmıştır. Literatürde bu yaklaşımı öneren birçok çalışma mevcuttur (Williamson ve Mahar, 2002: 14).

3.3. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi Yaklaşımları

3.3.1. Arz Öncüllü (Supply Leading) Yaklaşım

Finansal sistemin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etki bıraktığını belirten, diğer bir ifadeyle, bahsi geçen nedenselliğin finansal sistemden ekonomik büyümeye doğru olduğunu ifade eden yaklaşıma “Arz Öncüllü Hipotez” denmektedir.

Sermaye birikiminin çoğaltılmasında ve teknolojik gelişimin güçlendirilmesinde fon tedariki sağlayan finansal sistem, aynı zamanda ekonomik büyümenin sağlanması içinde önemli bir unsur olarak ifade edilmektedir. Gelişmiş finansal sistemlere sahip ekonomilerin finansal fonksiyonları daha etkin işlevler görmektedir. Finansal sistemin fonksiyonları arasında tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesi, yatırımların çeşitliliğinin artırılması, enformasyon giderlerinin minimize edilmesi gibi işlevler bulunmaktadır. Söz konusu fonksiyonlarla verimliliğin ve ekonomik büyümenin artırılması hedeflenmektedir (Aslan ve Küçükaksoy, 2006:26).

Arz öncüllü hipotezin en önemli isimlerinden olan Schumpeter, finansal gelişme neticesinde tasarruf birikiminin hızlandığını ve bu birikimde oluşan fonların yatırımcılara kanalize edilmesi neticesinde ekonomik büyümenin sağlandığını belirtmiştir (Evin,2007:26)

3.3.2. Talep Takipli Hipotez

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi neticesinde finansal gelişmenin sağlanabileceğini ifade eden yaklaşıma “Talep Takipli Hipotez” denmektedir. Büyümenin neticesinde finansal sistem reel ekonomideki bazı fonksiyonlarını sağlıklı şekilde sürdürememektedir. Bundan dolayı, ortaya çıkan büyüme karşısında finansal sistem içerisinde yer alan kurumların yeniden yapılanması ve çeşitlenmesi gerekir. Ekonomide gerçekleşen bu büyümenin, finansal sistemin gelişmesine ve finansal hizmet talebine cevap bulmasına yardımcı olması beklenmektedir. Bu doğrultuda yeni finansal kurum ve araçlar ortaya çıkacaktır. Sonuç itibariyle bu yaklaşımda, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik söz konusudur (Aydoğuş, 2006:49).

Talep takipli yaklaşım, ekonomideki reel büyümenin bir neticesi olarak finansal sistemin gelişmesinin gerçekleşmesidir. Bu sayede finansal sistem, büyüme trendinde bulunan sektörlere destek verir ve finansman sağlar (Kar ve Pentecost, 2000:5).

3.4. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Üzerine Ampirik Çalışmalar

Makro ekonominin başat amaçlarından olan ekonomik büyüme için üretim faktörlerinin artışı veya teknolojik ilerleme gerekmektedir. Bu bağlamda ekonomik büyümenin finansal sistemin gelişimi ile ilişkilendirilmesi ilk olarak Schumpeter (1911) tarafından ortaya konulmuştur. Finansal kurumların teknolojik ilerlemeye katkı sağladığı ve tasarrufların mobilize edilmesi ile de sermaye birikimine dolayısıyla da ekonomik büyümeye ulaşması söz konusudur. Finansal sektörün ilerlemesi nitelik ve niceliğinin artması manasına gelen finansal gelişme hem bankacılık hem de sermaye piyasası için çeşitli göstergelerle tanımlanmakta ve ekonomiye katkısı bu araçlarla ilişkilendirilmektedir. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında arz öncüllü ve talep takipli hipotezler tartışılmaktadır. Arz öncüllü hipoteze göre finansal sistemin gelişimi ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Talep takipli hipotezde ise ekonomik büyümenin finansal sistemin gelişimine katkıda bulunduğu savunulmaktadır. Öte yandan finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisi konvansiyonel bankacılık bağlamında yeterli düzeyde incelenmiş ve bununla ilgili kayda değer bir literatür oluşmuşken islami bankacılık özelinde ise yetersizdir. Finans sektörüne islami bankacılığın da eklenmesi ile ikili bankacılık sistemi ortaya çıkmıştır. İslami bankacılık ile geleneksel bankacılık birbirlerine ek bir rol oynayabileceği gibi aynı zamanda rekabet içindedirler. Müslüman bireylerin veya dini referans alan kurumların bankacılık sistemine dahil olmasını sağlayan

İslami bankacılık bu sayede finansal erişimi artırır ve bankacılık sisteminin derinleşmesine de katkı sunar.

Geleneksel finans büyüme teorisi bu çalışmada islami bankacılığın eklenmesi ile Türkiye özelinde tartışılacaktır. Hem geleneksel bankacılığın hem de islami bankacılığın büyümeye olan etkisinin incelenmesi yönüyle literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Çalışma bu girişin ardından üç bölüm halinde ortaya konulmuştur. Birinci bölümde finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisi hem geleneksel hem de islami bankacılık açısından yapılan uygulamalı çalışmalar ile özetlenmiş, literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde bankacılık temelinde finans büyüme ilişkisinin ekonometrik modeli kurulmuş ve analizler ortaya konulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise sonuç ve politika önerileri değerlendirilmektedir.

3.4.1. Literatür Özeti

Finansal gelişme, bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasında ki ilişkileri inceleyen birçok teorik ve ampirik çalışma mevcuttur. Yapılmış olan literatür taramasında, hem konvansiyonel bankacılığın, hem de islami bankacılığın ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediği ve hangi yöntemlerle hangi sonuçlara ulaşıldığına dair bilgiler özetlenecektir. Aynı zamanda her iki bankacılık türünün bir arada kullanıldığı yerlere özgü yapılmış olan ampirik çalışmaların genel görünümü özetlenmeye çalışılacaktır.

3.4.1.1. İslami Bankacılık – Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Literatürde İslami bankacılık sistemi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi vurgulayan birçok çalışma olduğu görülmektedir . Furqani ve Mulyayn (2009) Malezya'daki bu ilişkiyi tanımlamak için bir çalışma yürütmüştür . Bu hedefe ulaşmak için Johansen eş entegrasyon analizi kullanılmıştır. Çalışmanın neticesinde İslami bankacılığın ekonomik büyümeye katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Abduh ve Omar (2012) Johansen eş entegrasyon analizini kullanarak Endonezya özelinde yapmış oldukları çalışmada ekonomik büyüme ve İslami bankacılık arasında güçlü bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır. Tabash ve Dhankar (2014a) Katar üzerine yapmış oldukları çalışma da İslami bankacılık ve ekonomik büyüme arasında ki ilişkinin güçlü olduğuna dikkat çekmişlerdir. Yine Tabash ve Dhankar (2014c) Birleşik Arap Emirlikleri üzerine yapmış oldukları çalışmada İslami bankacılık ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik

olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışmaların yanında, Abduh ve Chowdhury (2012) Bangladeş üzerine yapmış oldukları çalışmada ekonomik büyüme ile islami finansal sistem arasında pozitif ve önemli bir sonuç olduğunu tespit etmişlerdir. Yazdan ve Dastan (2013) 9 İslam ülkesi üzerine yapmış oldukları çalışmada islami bankacılığın ekonomik büyümeye katkı sağladığını vurgulamışlardır. Tabash ve Dhankar (2014b) Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri üzerine yapmış oldukları çalışma İslami finans ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Granger'in yardımıyla aynı sonucu vurguladılar. nedensellik analizi. Ayrıca Kassim (2016) ve Yazdan ve Sadr (2012) ARDL testini kullanmış ve İslami finans ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir. İmam ve Kpodar (2016)'ın yapmış olduğu, 52 ülkeden oluşan analizde, finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olan pozitif etkisinin İslami Bankacılık özelinde geçerliliği araştırılmıştır. Bu çalışmanın nihayetinde İslami Bankacılığın büyüme ile pozitif ilişki içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır. Hafnida, Maamor ve Abdullah (2016), 4 OIC ülkesi üzerine yapmış oldukları çalışmalarında, panel veri analizi yöntemini kullanmış ve islami finansmanın finansal gelişme yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmalara rağmen islami bankacılığın ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisinin olmadığına ulaşan çalışmalarda mevcuttur. Johnson (2013) 345 farklı İslam bankasının dikkate alındığı bir çalışma yürütmüştür. Regresyon analizinin kullanıldığı bu çalışmada, islami bankacılık islami bankacılık ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Lebdaoui ve Wild (2016)'da yine aynı analiz yöntemini kullanmış, ekonomik büyüme ile islami bankacılık arasındaki ilişkinin kısa vadede geçerli olmadığı, lakin uzun vadede bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır. Similarly vd. (2016) tarafından Malezya ve Pakistan özelinde yapılmış olan çalışmada Engle Granger Eşbütünleşme analizi yapılmış ve sonuç olarak islami finans ile ekonomik büyümenin Malezya'da önemli olduğu lakin Pakistan'da anlamlı olmadığı ortaya konmuştur. Hachicha and Amar (2015)'ın yapmış olduğu çalışmada ise Malezya odaklı olarak kointegrasyon analizi yapılmış, islami finansın ekonomik büyümeyi etkilemediği sonucuna varmışlardır.

Araştırmacılar ve alışma Yılı	Örneklem	Yöntem	Sonuç
Furqani and Mulyayn (2009)	Malezya	Johansen Eşbütünleşme Analizi	GSYİH büyümesi ile İşlami bankacılık arasında bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Abduh and Chowdhury (2012)	Bangladeş	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik büyüme ile İşlami finansal sistem arasında pozitif ve önemli bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.
Abduh and Omar (2012)	Endonezya	Johansen Eşbütünleşme Analizi	Ekonomik büyüme ile İşlami bankacılık gelişimi arasında güçlü bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır.
Yazdan and Sadr (2012)	İran ve Endonezya	ARDL	İşlami finans ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu analiz edilmiştir.
Johnson (2013)	345 İşlami Banka	Regresyon	İşlami bankacılık sistemi ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir.
Sarwer et. al. (2013)	Pakistan	Survey	İşlami bankacılığın ekonomik büyüme ile anlamlı ve pozitif olarak ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır.
Tajgardoon vd. (2013)	12 Asya Ülkesi	Granger Nedensellik Analizi	Kısa vadede ekonomik büyüme ile İşlami finansal sistem arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş ,ancak uzun vadede geçerli değildir.

Yazdan and Dastan (2013)	9 İslam Ülkesi	Granger Nedensellik Analizi	İslami bankacılığın ekonomik büyümeye katkı sağladığı tanımlandı
Yusof and Bahlous (2013)	Malezya ve Endonezya	Pedroni Eşbütünleşme Testi	İslami bankacılık sektörünün hem kısa vadede hem de uzun vadede ekonomik büyümeye katkı sağladığı tespit edildi .
Tabash and Dhankar (2014a)	Katar	Johansen Eşbütünleşme Analizi	Ekonomik büyüme ile İslami bankacılık arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edildi.
Tabash and Dhankar (2014b)	Katar, Bahreyn, BAE	Granger Nedensellik Analizi	İslami finans ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edildi.
Tabash and Dhankar (2014c)	BAE	Johansen Eşbütünleşme Analizi	İslami bankacılık sistemi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin olduğunu belirlediler.
Gheeraert and Weill (2015)	70 Ülke	Stokastik Sınır Yaklaşımı	İslami finans ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu sonucuna varıldı. .
Hachicha and Amar (2015)	Malezya	Johansen Eşbütünleşme Analizi	İslami finansmanın ekonomik büyümeyi etkilemediği sonucuna vardılar.
Abedifar et. al. (2016)	22 İslam Ülkesi	Tanımlayıcı İstatistikler	İslami bankaların pazar payı ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu tespit edildi.

Kassim (2016)	Malezya	ARDL	İslami bankacılık sisteminin yatırım projelerini finanse ederekeekonomik faaliyetlere katkıda bulunduğu tespit edilmiştir .
Lebdaoui and Wild (2016)	Güney Asya Ülkeleri	Regresyon	Ekonomik büyüme ile İslami bankacılık arasındaki ilişkinin uzun vadede önemli olduğu, ancak kısa vadede geçerli olmadığı bulundu.
Wahab et. al. (2016)	Malezya ve Pakistan	Engle Granger Eşbütünleşme Analizi	İslami finans ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Malezya'da önemlidir ancak Pakistan'da anlamlı değildir.
Tunay (2016)	19 İslam Ülkesi	Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Testi	İslami bankaların ekonomik büyümede kritik bir rol oynadığı tespit edildi.

3.4.1.2. Konvansiyonel Bankacılık - Ekonomik Büyüme Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Bankacılık sektörü esasen finansal sistemin bir alt dalı olarak ifade edilmektedir. Literatürde de genel anlamda bankacılık sisteminin ekonomik büyüme ile olan ilişkileri incelenirken finansal gelişme bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin neticesinde bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasında kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz sonuçlara rastlanmıştır.

King ve Levine (1993) 80 ülke üzerine yapmış oldukları ampirik çalışmada Panel Nedensellik yöntemini kullanmış ve kişi başına GSYİH ile büyüme oranları arasında güçlü bir ilişkinin olduğuna dair bulgulara rastlamıştır. Calderon ve Lui (2003) 109 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke özelinde yaptıkları çalışmada Panel Nedensellik

yöntemini kullanarak, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi artırdığına dair bir sonuç elde etmişlerdir. Beck ve Levine (2004) borsa ve bankacılık piyasasını GMM yöntemiyle incelemiş ve hem bankacılık hem de borsa sektörünün ekonomik büyümeyi artırdığı sonucuna erişmişlerdir. Bozoklu ve Yıllancı (2013) 14 ülke üzerine kurguladıkları çalışmada Panel Granger nedensellik testi aracılığıyla finansal gelişmenin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Aydın ve Malcıoğlu (2016) 1980-2014 dönemi için OECD ülkelerini panel nedensellik testi ile incelemiş ve finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik bulgusuna rastlamıştır. Şahin ve Durmuş (2019) Türkiye’de ki bankacılık sektörü kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ile analiz etmiş ve sonuç olarak bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik tespit etmişlerdir. Lenka (2015) Hindistan özelinde yapmış olduğu çalışmada ARDL sınır testi yöntemini kullanmış ve ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemde önemli bir ilişkinin olduğunu saptamıştır. Lawal vd., (2016) Nijerya üzerine yapmış oldukları çalışmada ARDL ile analiz yapmış ve ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Timsina (2014) Nepal üzerine yapmış olduğu çalışmada Johansen eşbütünleşme testini kullanarak banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemli bir etki bıraktığı sonucuna ulaşmıştır. Ak vd (2016a) Türkiye ekonomisi üzerine yapmış oldukları çalışmada Toda - Yamamoto testi aracılığıyla ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik tespit etmişlerdir. Khan ve Qayyum (2007) Pakistan ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmada ARDL yöntemiyle, reel GSYİH ile finansal gelişme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit etmişlerdir.

Konvansiyonel bankacılık ve finansal sistemin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz sonuçlar gösterdiği çalışmalarda mevcuttur. Naceur ve Ghazouni (2007) 11 Mena ülkesi üzerinde dengesiz panel analizi kullanarak finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde negatif yahut anlamsız etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Gregorio ve Guidotti (1995) Latin Amerika ülkelerine odaklı olarak, Panel Data yöntemiyle, finansal gelişmenin ekonomik büyüme etkisini yatırım kanalıyla oluşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ak vd (2016b) yapmış oldukları çalışmada Zamanla Değişen Nedensellik aracılığıyla, Türkiye’de ki ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki nedenselliğin istikrarını araştırmış ve sonuç olarak istikrarlı bir nedenselliğe ulaşamamışlardır.

Araştırmacılar ve Çalışma Yılı	Örneklem	Yöntem	Sonuç
King ve Levine (1993)	80 Ülke	Panel Nedensellik	Kişi başına GSYİH ile büyüme oranları arasında güçlü bir ilişkinin olduğuna dair bulgulara rastlanmıştır.
Calderon ve Lui (2003)	109 Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülke	Panel Nedensellik	Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi artırdığına dair bir sonuç elde etmişlerdir
Beck ve Levine (2004)	Borsa Ve Bankacılık Piyasası	GMM	Hem bankacılık hem de borsa sektörünün ekonomik büyümeyi artırdığı sonucuna erişmişlerdir
Bozoklu ve Yılancı (2013)	14 Ülke	Panel Granger Nedensellik Testi	Finansal gelişmenin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır
Aydın ve Malcıoğlu (2016)	OECD Ülkeleri	Panel Nedensellik Testi	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik bulgusuna rastlamıştır

Naceur ve Ghazouni (2007)	11 Mena Ülkesi	Dengesiz Panel Analizi	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde negatif yahut anlamsız etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır
Gregorio ve Guidotti (1995)	Latin Amerika Ülkeleri	Panel Data	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme etkisini yatırım kanalıyla oluşmadığı sonucuna ulaşmıştır
Şahin ve Durmuş (2019)	Türkiye	Gregory-Hansen eşbütünleşme testi	Bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru bir nedesellik tespit etmişlerdir
Lenka (2015)	Hindistan	ARDL	Ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemde önemli bir ilişkinin olduğunu saptamıştır
Lawal vd., (2016)	Nijerya	ARDL	Ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır
Timsina (2014)	Nepal	Johansen eşbütünleşme testi	Banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemli bir etki bıraktığı sonucuna ulaşmıştır

Ak vd (2016a)	Türkiye	Toda - Yamamoto testi	Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik tespit etmişlerdir
Khan ve Qayyum (2007)	Pakistan	ARDL	Reel GSYİH ile finansal gelişme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit etmişlerdir
Ak vd (2016b)	Türkiye	Zamanla Değişen Nedensellik	Nedenselliğin istikrarını araştırmış ve sonuç olarak istikrarlı bir nedenselliğe ulaşamamışlardır

BÖLÜM 4 : AMPİRİK ANALİZ

4.1. Araştırmanın Amacı

Ekonomik büyümenin finansal gelişme ile olan ilişkisi gerek konvansiyonel bankacılık sisteminin gerekse katılım bankacılığın birlikte ele alınması ile daha anlamlı hale gelmektedir. Bu çalışmada finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisi ekonometrik metot tercih edilerek analiz edilmektedir.

4.2. Veri ve Model

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde konvansiyonel bankacılığın gelişimi ve katılım bankacılığının gelişiminin ekonomik büyüme olan ilişkisi ekonometrik olarak incelenmektedir.

Söz konusu ilişkiler 2005-4 2016-2 dönemi için üçer aylık veriler kullanılmıştır. Analizin verileri Merkez bankası ve TÜİK'ten elde edilmiştir. Uygulamada kullanılan değişkenler logaritmik halleri ile analize dahil edilmiştir.

Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiler şu şekilde modellenmiştir:

$$LG_t = \beta_0 + \beta_1 LKAT_t + \beta_2 LKAT_t^2 + \beta_3 LGEL_t + \beta_4 LGEL_t^2 + u_t$$

Modelde yer alan LG, GSYİH'nin mevsimsellikten arındırılmış ve logaritmik dönüştürülmüş halini ifade etmekte ve modelin bağımlı değişkenini göstermektedir. LKAT, katılım bankacılığının özel sektöre verdiği krediler, LGEL ise konvansiyonel bankacılığın özel sektöre verdiği kredileri göstermekte olup modelin bağımsız değişkenleridir.

Denklemden değişkenlerin önündeki katsayıların anlamlılığı ve yönü kısa ve uzun dönemli ilişki hakkında bilgi sunacaktır. Değişkenlerin karelerinin alınıp modele dahil edilmesi doğrusallık (lineer-non lineer) olup olmadığının tespiti için yapılmıştır. β_2 ve β_4 katsayılarının anlamsız olması durumunda finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki lineer olacak, bu katsayıların değerinin anlamlı olması durumunda ise doğrusal olmayan bir ilişki ortaya konulacaktır.

4.3. Yöntem ve Analiz Bulguları

Engle-Granger (1987) ve Johansen (1988) eşbütünleşme testleri ile değişkenlerin 1.seviyede durağanlaşmaları varsayımı altında eşbütünleşme ilişkisi analizi

yapılmaktadır. Eşbütünleşme analizinin yapılması için gerekli olan bu şart Pesaran ve Pesaran(1997) ile Pesaran vd.(2001) tarafından ortaya konulan Sınır Testi yaklaşımı ile ortadan kalkmıştır. Sınır testi yaklaşımının diğer eş bütünleşme testlerine göre üstünlükleri söz konusudur. Bu üstünlüklerden ilki, modeldeki değişkenlerin I(1)-I(1) yerine I(1)-I(0) olduğunda da analize tabi tutulabilmesidir. Diğer üstünlüğü ise kısıtsız hata düzeltme modeli ile daha iyi istatistiksel sonuçlar vermesi ve özellikle küçük örneklerde daha güvenilir olmasıdır (Narayan ve Narayan, 2005:429). Bu çalışmada söz konusu üstünlüklere sahip olunması ve örnekleme uygunluğu nedeni ile ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz yapılmıştır.

Değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığı varsa ilişkinin yönünün ne olacağı ile ilgili analizi belirlemeden önce durağanlık analizlerinin yapılması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda GSYİH, Katılım bankacılığının verdiği krediler, konvansiyonel bankacılığın verdiği kredilere ait birim kök test sonuçları verilmektedir.

Tablo 2: Birim Kök Testi Sonuçları

Series	ADF		PP	
	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model
LG	-0.150817	-2.970774	- 0.412755	- -2.116186
LKAT	-3.506781	-0360550	- 3.313237	- -0.405983
LGEL	-0.968486	-2.854660	- 1.461222	- -2.192684
LKAT ²	-3.157102	-0.311987	- 2.983752	- -0.386211
LGEL ²	-0.858600	-2.855332	- 1.161109	- -2.173518

ΔLG	-4.644847	-4.618766	-	4.561797	-4.495936
$\Delta LKAT$	-	-5.843201	-	-	5.843201
$\Delta LKAT^2$	-	-5.819707	-	-	-5.820421
$\Delta LGEL$	-3.882147	-3.942860	-	3.831328	-3.926819
$\Delta LGEL^2$	-3.929173	-3.950886	-	3.855744	-3.898516
%5 ve 1% kritik değerler	-3.523623	-4.198503	-	2.935001	-3.600987

Birim kök test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenin birinci farkı alındığında durağan olduğu görülürken; bağımlı değişkenlerden geleneksel bankacılığın gelişiminin seviyede katılım bankacılığı gelişimi göstergesinin ise birinci farkında durağan olduğu görülmektedir. ARDL modelleri bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmelerinin aynı modelde birlikte analize dahil edilmesine olanak sağlamaktadır. Aşağıdaki modelde değişkenlerimizi kullanarak oluşturduğumuz bir ARDL modeline ait eşitlik görülmektedir. Modelde yer alan Θ 'lar bağımsız değişkenlerin katsayı matrisini göstermektedir. m,n ve l ise değişkenlerin alabileceği farklı gecikme sayılarını göstermektedir. i gecikme sayısını gösterirken; e_t ise bu modelin hata terimini ifade etmektedir. Modeldeki gecikme sayıları Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) yardımıyla belirlenmiştir.

$$LG_t = \Theta_0 + \sum_{i=1}^m \Theta_{1i} LG_{t-i} + \sum_{i=0}^n \Theta_{2i} LKAT_{t-i} + \sum_{i=0}^l \Theta_{4i} \Delta LKAT_{t-i}^2 + \sum_{i=0}^k \Theta_{5i} LGEL_{t-i} + \sum_{i=0}^p \Theta_{6i} \Delta LGEL_{t-i}^2 + e_t$$

Yapılan analizler sonucunda ARDL(2,0,2,0,2) modelinin uygun model olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu modelde herhangi bir problemin olmadığını onaylamak için tanımlayıcı testler uygulanmıştır. Tablo 4'de görüldüğü üzere bu modelde otokorelasyon, değişen varyans sorunları ile karşılaşılmamış, hata terimlerinin de normal dağıldığı tespit

edilmiştir. Bununla birlikte modelin fonksiyonel biçiminde herhangi bir problemin olmadığı analiz sonuçlarında görülmektedir.

Tablo 3: ARDL (2,0,2,0,2) Model Tahmini

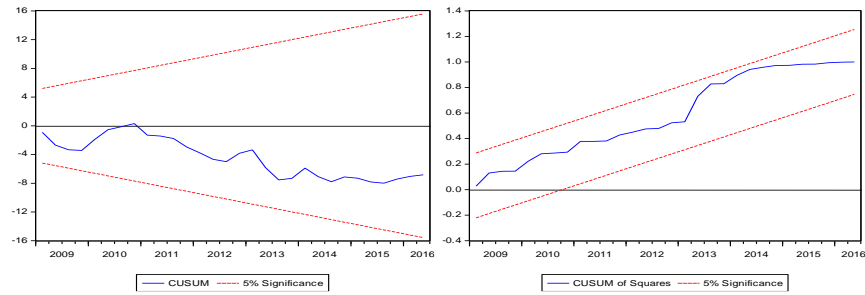
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
LG(-1)	0.784101	0.243128	3.225049	0.0030*
LG(-2)	-0.261172	0.164799	-1.584789	0.1235
LG	2.268876	1.199187	1.892011	0.0682*
LK	5.919467	0.936787	6.318904	0.0000*
LK(-1)	-5.680304	1.861970	-3.050696	0.0047*
LK(-2)	-1.344559	2.374582	-0.566230	0.5754
LGG	-0.052508	0.028389	-1.849557	0.0743*
LKK	-0.165640	0.026473	-6.257030	0.0000*
LKK(-1)	0.159562	0.052415	3.044202	0.0048*
LKK(-2)	0.036559	0.066483	0.549906	0.5865
C	-6.205343	5.797228	-1.070398	0.2930

*%10Sv.Anlamlı

Tanımlayıcı İstatistikler

Test	Hesaplanan İstatistik	Olasılık
Breusch-Godfrey Otokorelasyon	1.6224	0.215
Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans	1.3088	0.270
Jarque-Bera Normalilik	1.9005	0.386
Ramsey	1.1017	0.279

ARDL(2,0,2,0,2) modelinden elde edilen katsayıların istikrarlılığının testi ise CUSUM ve CUSUMQ ile denetlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre %5 anlamlılık seviyesinde değişkenlere ilişkin herhangi bir yapısal kırılmanın olmadığına ve istikrarlı olduğuna ulaşılmıştır.

ARDL modelinin belirlenmesinden sonra ise sınır testinde kullanılacak eşitliğin oluşturulmasıdır. Aşağıdaki eşitlik sınır testinde kullanılan eşitliği göstermektedir. Bu eşitlik kullanılarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler test edilmektedir.

$$\begin{aligned} \Delta LG_t = & \theta_0 + \sum_{i=1}^m \theta_{1i} \Delta LG_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^n \theta_{2i} \Delta LKAT_{t-i} + \sum_{i=0}^l \theta_{3i} \Delta LKAT_{t-i}^2 + \sum_{i=0}^k \theta_{4i} \Delta LGEL_{t-i} + \sum_{i=0}^p \theta_{5i} \Delta LGEL_{t-i}^2 + \theta_{6i} LG_{t-i} \\ & + \theta_7 LKAT_{t-i} + \theta_8 \Delta LKAT_{t-i}^2 + \theta_9 LGEL_{t-1} + \theta_{10} \Delta LGEL_{t-i}^2 + e_{1t} \end{aligned}$$

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin test edilebilmesi için aşağıdaki hipotezler kurulmaktadır;

$$H_0: \theta_7 = \theta_8 = \theta_9 = \theta_{10} = 0 \text{ (eşbütünleşme yoktur),}$$

$$H_1: \text{En az 1 } \theta \neq 0 \text{ (eşbütünleşme vardır).}$$

Wald F istatistiği ile hipotezler test edilmektedir. $\theta_7 = \theta_8 = \theta_9 = \theta_{10} = 0$ katsayılarının birlikte sıfıra eşit olup olmadığını test eden bir Wald F testi uygulanarak sınır testine ait istatistik elde edilmektedir. Ulaşılan bu istatistik değeri Pesaran, Shin and Smith (2001, s.300) çalışmasından alınan alt sınır I(0) ve üst sınır I(1) değerleriyle karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan istatistik değeri I(1) kritik değerinden büyükse H_0 reddedilmemekte, yani değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı kabul edilmektedir.

Tablo 4: ARDL Sınır Testi Sonuçları

K	F istatistiği	%5 Kritik Değerler	
		I(0)	I(1)
1	6.01	2.56	3.49

Tablo 5'deki istatistik değerleri incelendiğinde katılım bankacılığının gelişimi ve geleneksel bankacılığın gelişiminin GSYİH'yı etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Yani uzun dönemde değişkenler arasında bir ilişki söz konusudur.

Hata düzeltme mekanizmasının çalışıp çalışmadığı, uzun ve kısa dönemde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri ne düzeyde ve ne yönde etkilediği bu aşamadan sonra incelenmelidir. Hata düzeltme mekanizmasının çalışıp çalışmadığı aşağıdaki model yardımıyla test edilmektedir.

$$\Delta LG_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^m \theta_{1i} \Delta LG_{t-i} + \sum_{i=0}^n \theta_{2i} \Delta LKAT_{t-i} + \sum_{i=0}^l \theta_{3i} \Delta LKAT_{t-i}^2 + \sum_{i=0}^l \theta_{3i} \Delta LGEL_{t-i} + \sum_{i=0}^l \theta_{5i} \Delta LGEL_{t-i}^2 + \theta_6 ECM_{t-1} + e_{2t}$$

ECM yani Hata düzeltme katsayısının istatistiki olarak anlamlı olması beklenirken hem de 0 ile -1 arasında olması uzun dönem denge değerine tekdüze yakınsaması anlamına gelmektedir. Modelde elde edilen hata düzeltme değişkeni katsayısının -0.49 değerinde olması GSYİH katsayısında kısa dönemde ortaya çıkan değişmelerin uzun dönem için her yıl %49 civarında düzeltildiği yani yaklaşık 2 dönemde dengeye geldiğini göstermektedir.

Tablo 5: Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Kısa Dönem Katsayıları ve Hata Düzeltme Modeli				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
$\Delta LG(-1)$	0.257612	0.103253	2.494951	0.0183
$\Delta LGEL$	0.943825	1.303829	0.723887	0.4747
$\Delta LKAT$	6.730594	1.204355	5.588545	0.0000
$\Delta LKAT(-1)$	1.617067	1.279937	1.263396	0.2162
$\Delta LGEL^2$	-0.019843	0.032197	-0.616318	0.5423
$\Delta LKAT^2$	-0.188518	0.034181	-5.515262	0.0000
$\Delta LKAT^2(-1)$	-0.044135	0.036129	-1.221614	0.2314
$ECM(-1)$	-0.493003	0.072871	-6.765461	0.0000
Uzun Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
$LGEL$	4.755839	1.540537	3.087130	0.0043
$LKAT$	-2.317043	0.894815	-2.589409	0.0147
$LGEL^2$	-0.110063	0.037135	-2.963827	0.0059

LKAT ²	0.063892	0.024588	2.598520	0.0144
C	-13.007151	10.402934	-1.250335	0.2208

*%5 anlamlılık düzeyine göre anlamlılığı ifade etmektedir.

Kısa ve uzun dönem analiz sonuçları incelendiğinde, uzun dönem katsayıların anlamlı olması finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu dönem içerisinde katılım bankacılığının ilk dönemlerinde ekonomik büyüme olumsuz etkilenirken, ilerleyen safhalarda katılım bankacılığının büyüme üzerinde pozitif bir etkisi görülmektedir. Buna karşılık konvansiyonel bankacılık ekonomik büyümeyi bu dönemde önce olumlu daha sonra ise olumsuz etkilemektedir.

SONUÇ

İnsanlara fon temin eden yapıların varlığı, milattan öncesine kadar dayanmaktadır. Mübadelenin para ile gerçekleşmesi, toplumsal ve iktisadi dönüşümler ve teknolojik gelişmelerle bankacılık sektörü 20. Yy'dan başlamak üzere çok önemli gelişmeler göstermiştir. Tarihsel olarak bakıldığında ticaret, değiş-tokuş, takas gibi yöntemlerle yapılmaya başlanmışken günümüzde ise büyük şirketler ve bankaların gerçekleştirdiği yüksek hacimli finansal işlemlerle devam etmektedir.

Dini ve iktisadi bağlamda değerlendirmesi yapılabilecek olan faiz, her iki bağlamda da toplumsal düzene etki eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Faiz olgusu tarihin ilk dönemlerinden beri, felsefenin, ilahiyatın ve iktisadın açıklamaya çalıştığı bir olgudur. İlk çağ filozofları, paranın para doğurmasına karşı çıkmış ve faiz kazancının ahlak dışı bir kazanç olduğunu ifade etmişlerdir. Kutsal kitapların tamamında ve din alimlerinin düşüncelerinde, gelir adaletsizliği oluşturmasından, toplumsal problemlere yol açmasından ve dayanışma mefhumuna zarar vermesinden dolayı faiz açık ve net ifadelerle yasaklanmıştır.

İslam dininde ve Hristiyanlıkta faiz bütün bir topluma yasak edilmişken, Musevilikte sadece Yahudiler içinde yasak edilmiş ve Yahudi bankerler tefeciliğe devam etmiştir. Protestan mezhebinin yaygınlaşması ve dolayısıyla kilisenin güç kaybına uğraması, sanayi devriminin etkileri ve reform hareketleri sebebiyle ortaçağdaki faiz hükümleri dönüşüme uğramıştır. Dolayısıyla, üretim sektörlerinde faizli işlemlerin kullanılabilmesine ilişkin düşünceler doğmaya başlamıştır. Bu gelişmeler Hristiyan aleminin faiz hassasiyetini kaybetmesine sebep olmuştur. İslam dini ise diğer dinlerden farklı olarak tahrife uğramayan ve ana hükümleri hiçbir zaman değişmeyen tek din olduğundan dolayı faize karşı hiçbir dönemde tutumunu değiştirmemiştir. Bu da faizsiz finans sisteminin ilk olarak İslam dünyasında ortaya çıkmasının temelini oluşturmaktadır.

İslam iktisadı ahlaki bir temel üzerine inşa edilmiş ve birtakım ahlaki ilkeler doğrultusunda kurumsallaşma çabası göstermiştir. Diğer iktisadi sistemlerden farkı da dayanmış olduğu bu ahlaki ilkelerdir. Zira geleneksel iktisat teorilerinin ilkeleri ile İslam iktisadının ilkeleri birbiriyle çoğu noktada zıtlık göstermektedir. Klasik iktisadın öngördüğü homo economicus birey tasviri İslam iktisadında yoktur. İslam bireyin ihtiyacının sınırsız olmadığını ve kaynakların her insan arasında adil şekilde paylaşıldığında kıt olmayacağını öngörmektedir. İnsanların kâr için bir araç olarak

görülmesine karşı çıkararak asıl amaç olduğunu ifade eder. İslam dini aynı şekilde finansal sisteminde bir amaç olmasını doğru bulmamış, yalnızca bir araç olarak kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bu ahlaki normların bir fonksiyonu olarak zekat, sadaka, karz-ı hasen gibi müesseseler yoluyla sosyal adaletin, yardımlaşmanın ve dayanışmanın yaygınlaştırılması başat amaçlardır. Bunun karşısında yer alan ve sosyal adaleti bozan faiz olgusu ise sert şekilde yasaklanmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren oluşmaya başlayan sermaye birikiminin helal bir zemine oturtulması fikri, İslami finans ve İslami bankacılığa daha çok önem verilmesine yol açmıştır. Bundan dolayı İslam ekonomisi fikriyatı ise geri planda kalmıştır.

Faizsiz bankacılık, İslam ekonomisinin kurumsallık arayışları içerisinde bir ara formül olarak doğmuştur. İslam ekonomisi başta daha geniş bir perspektif ortaya koyarken faizsiz finans içerisinde değerlendirilmeye başlandıktan sonra sadece bir araç konumuna düştüğü söylenebilir.

Faizsiz bankacılık üzerine ilk ilmi çalışmaların 1940'larda Hint yarımadasında ortaya konduğu görülmektedir. Mısır'da Ahmet en-Neccar liderliğinde 1963'de kurulmuş olan banka, ilk faizsiz banka deneyimi olarak bilinmektedir. Bu deneyim, Mısır'da bankaların millileştirilmesi politikası sebebiyle kısa sürmüştür. 1970'lerde petrol fiyatlarındaki artışın doğurduğu sermaye birikimini değerlendirme ve İslam ülkelerinin ekonomik işbirliğini artırma düşünceleri, faizsiz bankaların yaygınlaşmasının temel sebebi olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda atılan ilk adım olarak 1975'de kurulmuş olan İslam Kalkınma Bankası örnek gösterilebilir. Bu banka, İslam ülkelerine fikri, teknik ve sermaye bakımından altyapı oluşturmuş ve bu ülkelerde kurulan İslami bankaları desteklemiştir.

Uluslararası alanda İslami Finansın toplam varlıkları günden güne artış göstermektedir. 2021 yılında toplam 3,5 trilyon USD'ye ulaşması öngörülen İslami finans varlıklarının ülkeler bazında dağılımına bakıldığında İran, Malezya ve Suudi Arabistan'ın büyüklükleri dikkat çekmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösteren faizsiz bankalar, tabii olarak en fazla İslam ülkelerinde uygulama alanı bulmaktadır. Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye ve Bahreyn gibi Müslüman ülkeler faizsiz finans sektörünün küreselleşme eğilimine büyük katkılar sağlamıştır.

Son dönemde Güney Asya ve Körfez ülkelerinde islami finans sektörünün hızlı bir büyüme trendine girmesi neticesinde, birçok batı ülkesinde de faizsiz bankacılığa olan talebin arttığı görülmüştür. Bunda Batı ülkelerinde bulunan Müslüman nüfusun etkisi de vardır. Sosyolojik araştırmalar inanca dayalı hayat tarzının dünyada yaygınlaştığını ve bundan dolayı faizsiz bankacılığa olan talebinde artacağını göstermektedir.

1970'lerde petrol fiyatlarındaki artış ve dolayısıyla oluşan petro-dolarların Türkiye'ye kanalize edilmesi ve İslam ülkeleri arasında ticaret hacminin genişletilmesi düşüncesi, Türkiye'de faizsiz bankaların kuruluşuna ön ayak olmuştur. Bir diğer önemli sebep ise faiz hassasiyeti bulunan Müslümanların, yastık altı diye tabir edilen atıl fonlarını ekonomiye kazandırmak istemesi olarak gösterilebilir. Bu gibi sebepler neticesinde Özel Finans Kurumları ortaya çıkmıştır.

ÖFK'ların 1985'te ilk uygulamasının akabinde bazı krizler olmuştur. Kriz dönemlerinde bankalar ciddi problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Krizlerin etkilerini atlatabilmek amacıyla, 2001 yılı sonrası yeni kanuni düzenlemelerle bankacılığın sağlamlaştırılması amaçlanmıştır. 2005'de yürürlüğe giren Bankacılık Kanunu ÖFK isminin güncellenerek "Katılım Bankası" ismini almasını sağlamıştır. Bu yeni düzenleme ile birlikte sistemde yaşanan yapısal sorunların aşılması için gerekli önlemler alınmıştır.

2009 yılında gerçekleşen küresel ekonomik krizden çok az etkilenen, reel varlık yatırımına dayalı katılım bankacılığı sistemi dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu gelişme katılım bankacılığı sisteminin konvansiyonel bankacılığa bir alternatif olabileceğini düşündürmüştür. 2018 itibariyle faizsiz bankacılığın Türkiye'de sistem içerisindeki payının %5 düzeylerinde olduğu görülmektedir. Toplanan ve kullanılan fonlar, öz varlık ve net karda da önemli artışlar gözlenmektedir. Fakat sektörün 2025 hedeflerine bakıldığında bu rakamların düşük olduğu da ifade edilebilir.

Dünyada faizsiz bankacılık uygulamaları 1960'lı yıllardan itibaren başlamıştır. Türkiye'nin faizsiz bankacılık deneyimi ise son otuz yıldır mevcuttur. Bu süre içerisinde konvansiyel bankalar, dalgalanmalardan ve finansal krizlerden üst seviyede etkilenmişken, katılım bankaları, uygulamış oldukları politikalar sayesinde ciddi zararlar görmeden gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Krizlere rağmen katılım bankacılığı sektörünün gelişimini ve istikrarlı şekilde büyüme göstermesi büyük bir başarıdır denilebilir. Aynı zamanda sisteme üç yeni banka eklenmiş olması, kamunun yeni katılım bankaları kurma

süreçlerine destek olması ve mevcut bankaların yeni finansal enstrümanlar geliştirme noktasındaki gayretleri Türkiye’de katılım bankalarının başarısını yansıtmaktadır. Tüm bunlarla birlikte katılım bankaları rakamlarla değerlendirilemeyecek birtakım ahlaki değerleri büyümeye çabalamaktadır. Bu çabalar da ekonomik olarak olmasa dahi ahlaki birer başarı olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde geleneksel bankacılık gelişimi ve katılım bankacılığının gelişiminin ekonomik büyüme olan ilişkisi ekonometrik olarak incelenmiştir.

Söz konusu ilişkiler 2005-4 2016-2 dönemi için üçer aylık veriler kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Analizin verileri Merkez bankası ve TÜİK’ten elde edilmiştir. Uygulamada kullanılan değişkenler logaritmik halleri ile analize dahil edilmiştir.

Kısa ve uzun dönem analiz sonuçları incelendiğinde, uzun dönem katsayıların anlamlı olması finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu dönem içerisinde katılım bankacılığının ilk dönemlerinde ekonomik büyüme olumsuz etkilenirken, ilerleyen safhalarda katılım bankacılığının büyüme üzerinde pozitif bir etkisi görülmektedir. Buna karşılık konvansiyonel bankacılık ekonomik büyümeyi bu dönemde önce olumlu daha sonra ise olumsuz etkilemektedir.

Bu sonuç katılım bankacılığı perspektifinden değerlendirildiğinde literatürdeki birçok çalışmayla uyum göstermektedir (Yazdan ve Sadr, 2012; Kassim, 2016; Abduh and Chowdhury,2012; Abduh ve Omar, 2012; Lebdaoui and Wild, 2016).

Katılım bankalarının reel ekonomiyi fonlaması, topladığı tasarrufları ve fonları karlı yatırımlara kanalize etmesi, fon kullanırken enformasyona üst düzeyde önem vermesi ve titiz davranması, proje bazlı çalışma yapması gibi olgular ekonomik büyümenin olumlu etkilenmesinin temel sebepleri arasında gösterilebilir.

Konvansiyonel bankacılığın ise uzun dönemde ekonomik büyümeye olan negatif etkisi bazı sebeplere dayandırılabilir (Arcand vd., 2012)

Aşırı kredi büyümesinin ekonomik istikrarsızlığa yol açarak finansal kriz olasılığını artırabilmesi ve yüksek kredi hacminin genellikle kaynak sapmasına ve dolayısıyla da üretken olmayan alanlara yönelmesi bu sebeplerin başlıcaları olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’de büyümenin genel anlamda üretimden ziyade tüketime dönük krediler aracılığıyla gerçekleşmesi söz konusu fonların verimliliğini azaltarak büyüme oranlarına zarar vermektedir. İnşaat ve konut sektörü için kullanılan kredilerin, sanayi sektöründen çok daha fazla olması bu durumun bir göstergesi olabilir. Diğer taraftan KGF aracılığıyla kredi kullanımının batık kredilerin ana sebeplerinden olduğu, bu kredilerin hem üretime kanalize edilmemesinin hem de geri ödemelerinin yapılmamasının büyüme oranlarına zarar verdiği ifade edilebilir.

Bu doğrultuda ekonomik büyüme performansı açısından, katılım bankacılığı sektörünün büyümesinin ve gelişmesinin çok büyük öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Zira katılım bankalarının sektördeki payının düşük düzeyde seyretmesi, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Bu noktada hem bireylere hem katılım bankacılığı sektörüne hem de kamuya bir çok görev düşmektedir.

İslam dünyası ve Türkiye, faizsiz finans sistemiyle ekonomi içerisinde daha büyük pazar payına sahip olmayı hedeflemektedir. Katılım bankaları da her fırsatta konvansiyonel bankalardan farklı yönlerini ifade ederek, pastadaki payını artırma hedefindedir. Bu hedefler doğrultusunda bankalar, yatırım çeşitliliğini artırmalı, üretime dayalı projelerin finansmanına daha büyük katkılar sağlamalı ve yeni finansal ürünler geliştirmelidir. Kamu ise sektörü daha da geliştirecek ve derinleştirecek yeni katılım bankalarının kuruluşuna öncülük etmelidir. Aynı zamanda islami finans eğitimlerine daha da büyük önem vererek bu konudaki hassasiyetin artmasına ve çalışmaların bilimsel düzeyde de ilerlemesine katkı sunmalıdır.

KAYNAKÇA

- AĞIR, Hüseyin. 2009. “Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
- AKBULAK, Yavuz, Emre KAVAKLI ve Ayça TOKMAK. 2004. *Kayıp Yıllar. Türkiye’de 1980’li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri*. Beta Yayıncılık. İstanbul.
- AKGÜÇ, Öztin. 1975. *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları. Tisa Matbaacılık, Ankara
- AKIN, Cihangir. 1986. *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. Kayıhan Yayınları, İstanbul
- AKTEPE, İshak Emin. 2011. *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman*, Hayat Yayınları, İstanbul
- AKTEPE, İshak Emin. 2012. *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. Hayat Yayınları, İstanbul
- ARİSTOTELES. 2002. *Politika*. Çev: Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- AYANOĞLU, Yıldız. 2013. “Bankaların Kuruluşu ve Organizasyon Yapısı” Ss 2 – 33 içinde *Bankaların Yönetimi ve Denetimi*. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir.
- AYKENT, İrfan. 1970. *Planlı Kalkınma Döneminde Türk Bankacılığı*. Ege Matbaası, Ankara.
- BABUŞÇU, Şenol ve Adalet HAZAR. 2017. *Genel Bankacılık Bilgileri*. Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara.
- BATTAL, Ahmet. 1999. *Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- BAYINDIR, Abdülaziz. 2016. *Ticaret ve Faiz*. Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul.

- BULUT, Halil İbrahim ve Bünyamin ER. 2012. *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, TKBB Yayınları, İstanbul.
- CABRAL, Inês, Frank DIERİCK ve Jukka VESALA. (2002). *Banking Integration in the Euro Area*, ECB Occasional Paper Series, Kaiserstrasse 29.
- CANBAZ, Mustafa. 2015. “Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Gelişimi” Ss. 137 – 199 *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- CANBAZ, Mustafa. 2016. *Katılım Bankacılığı*. Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- CEYLAN, Ali. 2003. *İşletmelerde Finansal Yönetim*, Ekin Yayınları, 8. Baskı, Bursa.
- COŞKUN, Metin. 2005. *Sermaye Piyasaları*, Birlik Ofset Yayıncılık, Anadolu Üniversitesi, 1.Baskı, Eskişehir.
- DİKKAYA, Mehmet ve Yunus KUTVAL. 2014. *Katılım Bankacılığı: Türkiye Örneği*, Savaş Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- DÖNDÜREN, Hamdi. 2011. “Faiz Yasağı ve Finansman Sağlama Yöntemleri” Ss. 203 - 256 içinde *İslami İlimlerde Metodoloji / Usül-III İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- DÖNDÜREN, Hamdi. 2014. *Delilleriyle İslam İlmihali: İnanç – İbadet – Günlük Hayat*, Erkam Yayınları, İstanbul.
- ERDEM, Ekrem. 2010. *Para Banka ve Finansal Sistem*, Detay Yayıncılık, Ankara
- EREN, Aslan. 2017. *Türkiye Ekonomisi*, Ekin Yayınevi, 8. Baskı, Bursa
- ERSOY, Arif. 1987. “Faizsiz Banka ve İşlevleri” Ss. 1 – 17 içinde *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme İşlevi)*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖREN, Muaz. 2013. *Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

- IŞIK, Sayım. 2010. *Para, Finans Ve Kriz Post Keynesyen Yaklaşım*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- KARAMAN, Hayreddin ve Ali BARDAKOĞLU. 2000. *İlmihal-II İslam ve Toplum*, Divantaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- KAYA, Ferudun. 2012. *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul
- KAYA, Salih. 2003 *Uluslararası Bankacılık Uygulamaları*, 2. Baskı, Ankara.
- MEUNIER, Dauphin. 1969. *Bankacılık Tarihi*, Çev: Aykut Akıncılar, Akmen Yayınları, İstanbul
- NOYAN, Erdal. 2007. *Bankacılık Faaliyetleri*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- ORMAN, Sabri, Beşir GÖZÜBENLİ, Ahmet TABAKOĞLU, Erol ZEYTİNOĞLU, Abdülaziz BAYINDIR, Mehmet ERKAL, Hamdi DÖNDÜREN, ve Hüner ŞENCAN. 1987. *Para, Faiz ve İslam*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Mehmet Emin ve Temel HAZIROĞLU. 2000. *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul.
- ÖZEK, Ali. 2011. “ Faiz ve Kredileşme” Ss. 113 – 127 içinde *İslami İlimlerde Metodoloji / Usül-III İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖZSOY, Şerafettin. 2012. *Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş*, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., İşbahar İnsan Kaynakları Danışmanlık Eğitim İletişim Hiz. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul.
- ÖZTÜRK, Nazım. 2011. *Para Banka Kredi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- PARASIZ, İlker. 2003. *Para Politikası*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- PARASIZ, İlker. 2009. *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- PARASIZ, İlker. 2011. *Türkiye Ve Dünyada Bankacılık*, Ezgi Kitapevi, Bursa

- ŞAKAR, Hakan. 2000. *Genel Bankacılık Bilgileri*, Strata Yayıncılık, Yayın No.4, İstanbul.
- TAKAN, Mehmet. 2000. *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, Nobel Yayınları, 1.B., Ankara
- TAKAN, Mehmet ve Melek Acar BOYACIOĞLU. 2018. *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- TENEKECİ, Mehmet. 2017. “Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği”, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- TUNÇ, Hüseyin. 2016. “*Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*”, Nesil Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul.
- USLU, Sami. 2005. “*İslamda Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*”, Zafer Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- VAN GREUNING, Hennie ve Zamir IQBAL (2008), *Risk Analysis for Islamic Banks*, The International Bank for Reconstruction and Development, World Bank Publications Washington.
- WALTER, Ingo. 2003. “Universal Banking And Shareholder Value: A Contradiction”, Ss. 207-236 içinde *Handbook of International Banking*. Edward Elgar Publishing Limited, Northampton, MA, USA.
- GÖÇMEN YAĞCILAR, Gamze. 2011. *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*, BDDK Yayınları No:10, Ankara.
- YAZICI, Mehmet. 2015. *Bankacılığa Giriş*, Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- YILMAZ, Erdal. 2017. *İslam İktisadı ve Finansı*, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, Zonguldak.
- YOZGAT, Fazıl. 2010. *Faizsiz Ekonomi Sosyo-Ekonomik Yaklaşım*, Araştırma Yayınları, Ankara.

ZAİM, Sabahattin. 2013. *İslam Ekonomisinin Temelleri*, Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Sürelî Yayınlar

ABDUH Muhamad ve Azmi OMAR. 2012. “Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience”. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*. 5(1): 35-47.

ABDUH, Muhamad ve Nazreen CHOWDHURY. 2012. “Does Islamic banking matter for economic growth in Bangladesh”, *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 8(3): 104-113.

ABEDİFAR, Pejman, Iftekhar HASAN ve Amine TARAİZİ. 2016. “Finance-growth nexus and dual-banking systems: Relative importance of Islamic banks”. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 132 (Suplement): 198-215

AK, Mehmet Zeki, Mustafa KIRCA ve Nurullah ALTINTAŞ. 2016. “The impacts of financial development on growth: A time-varying causality analysis for Turkey”, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu* 34 (2): 529-554

AK, Mehmet Zeki., Nurullah ALTINTAŞ ve Ahmet Salih ŞİMŞEK. 2016. “Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (2): 151-160

ALTINTAŞ, Kadir Murat. 2016. “Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (16) : 115-142.

APAK, Sudi. 2006. “2006 Yılı Başında Türk Bankacılık Sektörü”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 31 : 25-32

ARAS, Osman Nuri ve Mustafa ÖZTÜRK. 2011. “Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (2) : 167-179.

- ARSLAN, Emre Can. 2017. *Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Katkıları*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, 17s
- AYDIN, Mücahit ve Gürkan MALCIOĞLU. 2016. “Financial Development and Economic Growth Relationship: The Case Of Oecd Countries.” *Journal of Applied Research in Finance and Economics* 2.1: 1-7.
- BAKKAL, Ali. 2016. “Katılım Bankalarında Murabaha Dışı Gelir Kaynaklarının Arttırılması”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (36) : 7-29.
- BECK, Thorsten ve Ross LEVİNE 2004. “Stock markets, banks, and growth: Panel evidence”. *Journal of Banking & Finance* 28.3: 423-442.
- BOZOKLU, Şeref ve Veli YILANCI. 2013. “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt:28, Sayı: 2: 161-187
- BÜYÜKAKIN, Figen. ve Onur ÖNYILMAZ. 2012. “Faizsiz Finansman Bonosu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları”, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3 (7) : 99 - 114
- CALDERÓN, César ve Lin LIU. 2003. “The direction of causality between financial development and economic growth”. *Journal of development economics* 72.1 321-334.
- DE GREGORIO, Jose ve Pablo E. GUIDOTTI. 1995. “Financial development and economic growth”. *World development* 23.3: 433-448.
- DEMİR, Gülten . “Küreselleşme Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56 / 01 (Ocak 2001)
- ER Bünyamin, Tolga ERGÜN ve Yusuf GÜNEYSU. 2016. “Katılım Bankalarının Finansal Erişime Etkisi: Türkiye Örneği”, *International Joint Conference on Islamic Economics and Finance*, İSTANBUL
- ERİM, Neşe ve Armağan TÜRK. 2005. “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (10)/2, 21-45.

- FARAHANİ, Yazdan Gudarzi ve Seyed Mohammad Hossein SADR. 2012. "Analysis of Islamic bank's financing and economic growth: Case study Iran and Indonesia". *Journal of Economic Cooperation & Development*, 33(4), 1-24.
- FURQANİ, Hafas ve Ratna MULYANY. 2009. "Islamic banking and economic growth: Empirical evidence from Malaysia". *Journal of Economic Cooperation and Development*, 30(2): 59-74
- GHEERAERT, Laurent ve Laurent WEİLL. 2015. "Does Islamic banking development favor macroeconomic efficiency? Evidence on the Islamic finance-growth nexus". *Economic Modelling*, 47: 32-39.
- GÜL, Ali Rıza. 2017. "İslâm'daki Faiz Yasağının Temeli Olarak Câhiliye Ribâsı Kavramı". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21 / 1 (Haziran 2017): 701-748
- HACHİCHA, Nejib ve Amine BEN AMAR. 2015. "Does Islamic bank financing contribute to economic growth? The Malaysian case". *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 8(3): 349-368.
- JOHNSON, Katherine. 2013. "The Role of Islamic Banking in Economic Growth". Claremont Colleges, *CMC Senior Theses Papers*, No: 642, April.
- KALAYCI, İrfan. 2013. "Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9 (19) : 51-74.
- KASSİM, Salina. (2016). "Islamic finance and economic growth: The Malaysian experience". *Global Finance Journal*, 30: 66-76.
- KİNG, Robert ve Ross LEVİNE. 1993. "Finance and growth: Schumpeter might be right." *The quarterly journal of economics*: 717-737.
- KUMAŞ, Mehmet Salih. 2007. "Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı ile Mukayesesi", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1) : 279-298.
- KUMCU, Yağmur. ve Sevgi AKINCI. 2017. "Finans Piyasalarında İslami Bankacılık ve Faizsiz Sigortacılık; Türkiye Örneği", 6. *Uluslararası Ekonomi Konferansı, EconWorld Paris*, 1-24.

- LAWAL, Adedoyin, Nwanji TONY, Abiola ASALEYE ve Victor AHMED. 2016. "Economic Growth, Financial Development and Trade Openness in Nigeria: An Application of the ARDL Bound Testing Approach". *Cogent Economic and Finance*, 4: 1-15.
- LEBDAOUI, Hind ve Joerg WILD. 2016. "Islamic banking presence and economic growth in Southeast Asia". *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 9(4): 551-569
- LENKA, Sanjaya Kumar. 2015. "Does Financial Development Influence Economic Growth in India?". *Theoretical and Applied Economics*, 23(4):159-170.
- MOHD, Yusof ve Mejda BAHLOUS. 2013. "Islamic banking and economic growth in GCC & East Asia countries: A panel cointegration analysis". *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 4(2), 151-172.
- NACEUR, Samy Ben ve Samir GHAZOUANI 2007. "Stock markets, banks, and economic growth: Empirical evidence from the MENA region." *Research in International Business and Finance* 21.2: 297-315.
- ÖZULUCAN, Abitter. ve Ali DERAN. 2009. "Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması", *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11) : 85- 108.
- PEHLİVAN, Pınar. 2016. "Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi", *Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (31) : 296-324.
- SARISIR, Serdar. 2009. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yerel Bankacılık Girişimleri: Niğde Örneği", *Türklük Araştırmaları*, Sayı:26 : 199 - 216
- SARWER, Saleh, Muhammad RAMZAN ve Waqar AHMAD. 2013. "Does islamic banking system contributes to economy development". *Global Journal of Management and Business Research*, 13(2): 60-68.

- SELÇUK, Bora ve Hayri Kozanoğlu. 2007. “Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7 Sayı:28: 225 – 243
- SÜMER, Gökhan. ve Fatih ONAN. 2015. “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiyedeki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”, *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3): 296-308.
- ŞAHİN, Dilek ve Savaş DURMUŞ. 2019. “Yapısal Kırılmalı Testlerle Türkiye’de Bankacılık Sektörü Kredileri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi”. *Mali Çözüm Dergisi*, Ocak-Şubat 2019: 33-54
- TABASH, Mosab ve Raj S. DHANKAR. 2014. “Islamic Banking and Economic Growth: An Empirical Evidence from Qatar”. *Journal Of Applied Economics And Business*, 2(1), 51-67.
- TABASH, Mosab ve Raj S. DHANKAR. 2014. “Islamic Finance and Economic Growth: An Empirical Evidence from United Arab Emirates (UAE)”. *Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking*, 3(2), 1069-1085.
- TABASH, Mosab ve Raj S. DHANKAR. 2014. “The flow of Islamic finance and economic growth: An empirical evidence of Middle East”. *Journal of Finance and Accounting*, 2(1), 11-19.
- TAYMAZ, Erol. 1993. “Kriz ve Teknoloji”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Bahar: 5-41
- TERZİ, Ahmet. 2013. “Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?”, *Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9): 55-68.
- TİMSİNA, Neelam. 2014. “Impact of Bank Credit on Economic Growth in Nepal”. *NRB Working Paper*, 22: 1-23.
- TKBB. 2010. “Katılım Bankaları 2009” *TKBB Yayınları*, İstanbul.
- TKBB. 2015. “Katılım Bankaları 2014” *TKBB Yayınları*, İstanbul.

TUNAY, K. Batu. 2016. “İslami Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri”. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(2), 485.

WAHAB, Muhammad, Owais MUFTİ, Muhammad Shamsuddin MURAD ve Arif Ul-Haq KHATTAK (2016). “The Study of Co-integration and Causal Link between Islamic Bank Financing and Economic Growth”. *Abasyn University Journal of Social Sciences*. 9: 134-146.

YAKAR, Soner, Serkan Yılmaz KANDIR ve Yıldırım Beyazıt ÖNAL. 2013. “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi”, *Bankacılar Dergisi*, 24 (84): 72-92.

ÖZGEÇMİŞ

Murat Bozkurt 1992 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. Aslen Zonguldak'lıdır. İlk ve ortaokulu Pendik Abdurrahman Gazi İlköğretim Okulu'nda, lise eğitimini Handan Hayrettin Yelkikanat Anadolu Teknik Lisesi'nde tamamlamıştır. Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde Lisans eğitimini tamamlamıştır. Aynı üniversitenin Maliye bölümünden çift anadal programı kapsamında mezun olmuştur. Lisans eğitimi sonrasında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Yine aynı enstitüye bağlı Siyaset ve Sosyal Bilimler anabilim dalında yüksek lisans eğitime devam etmektedir. Üniversite yılları boyunca ve sonrasında birçok sivil toplum kuruluşunda aktif görevlerde bulunmuştur. Halen Anadolu Gençlik Derneği Genel Merkez Yürütme Kurulu Üyesi ve UDEF (Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu)'e bağlı Turkuaz Uluslararası Öğrenci Derneği İdari ve Mali İşler Koordinatörü olarak çalışmaktadır.